

თ. შო რ დ ა ნ ი ა.

ისტორიული საგუთავი
შიო-მღვიმის მონასტრისა

და

„ქვბლი“ ვაჰხანის ძეგბთა.

გამოცემული გორის ეპისკოპოსის და საქართველოს ვიკარის **ალექსანდრეს**-მერ, რომელსაც, როგორც განმარტებელს შიო-მღვიმის ლავრისას, წადიერებით და უმდაბლესად უძღვნის ავქსონი.

თბილისი

სტამბა ექვთიმე ივ. ხელაძისა.

1896

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 1 Февраля 1896 года.

K26.743
4

წინასიტყვაობა

K26.743

მისმან უოკლად უსამღველოესობამ, გორის ეპისკოპოსმა და საქართველოს ეპარქია ალექსანდრემ, ცნობილმა მოტრფივალემ ქართულის მწერლობის და ისტორიისაჲს, კეთილ იხება და მიბრძანა მე მისგან მრავალ ღვაწლ-დიდებულის შიომღვიმის ღვარისა და დავით-გარესჯის უდაბნოთა ძეგლის საისტორიო სახუთების შეკრება და მისის საფასით დაბეჭდვა. წინამდებარე წიგნაკი, რომელსაც სურვილით და მოწიწებით მიუძღვნა მისს უოკლად უსამღველოესობის ღირს-სახსოვარს სსსელსა, არის ნაყოფი ესრეთის მათის ბრძანებისა და ნებისა. ამ ზირველს წიგნაკში ჩვენ მოაქვით ისტორიული სახუთები შიომღვიმის ღვარისა, ხოლო შემდეგს წიგნში, რომლის ბეჭდვას ასლავე შეუდგებოთ, მოთავსებული იქნება დავით-გარესჯისა, დოდორქისა და იოანე ხთლის-მცემლის უდაბნოთა ისტორიული სახუთები.

ძველთა მონასტერთა და უდაბნოთა შთაბერეს საქართველოს ერს ის ძველი სული და საარაგო მხნეობა, რომელსაც საუკუნეთა გრძელს მანძილში ამაღლ ებრძოდა და მთელი ძალა და მსქანება ამ ქვეყნისა: მიულის დეამიწის ამრეკ-დამრეკთა, დამწერობელთა და შიბრძნებულთა საქართველოს მცირე კრი ღუგამადან არ ეყოფოდით, თუ რომ ეს სუკულისა და ქრისტესთჲს მებრძოლი მსედრობა, რომელსაც მუდამ წინ უძღოდა ბერი ჯვარის მტკიაროკული, არ უოფილ იყო აღფრთოვანებული მონასტერ-უდაბნოთაგან შთაბერილის სასრქმუნოების უძღვეკელის ძალით. ათას-ხუთასის წლის განუწყვეტელს ბრძოლაში გატარებული სასელკუანი დროშა სუკულისა და მართლ-მადადეგობისა ძველთა გმირთა მოატანეს მერხრამეტე საუკუნის კართან და ჩააბრეს ძლიერთა მკლავთა ძვეკა-მოსილის თანამორკუდუერისა. დადგა დრო მშვიდობისა, რადესაც სახლს თაბასს, ძველთა გმირთა შთამონაკვეთს, სახატრული და სასიჭადულო უამი და შემთხვეკა მიეცათ საუკუნეთა წყლულის განკურნებისა და ნაკლუდეკანებათა აღკუებისა. მაგრამ, ჭოი საკვირველებს! შემდეგს თაბასს მამანაზთაგან ცარიელი ხორცი-და შერჩენათ, ხოლო მათის სულისაგან—არცა ნატამალი. ამ ცარიელ გუპითა, რომელთა თვალი მხოლოდ იმაზე უჭირავთ, თუ „რა გუპითა, რა კუპითა, ანუ რაჲ შეკომოსოთ“, ითავითვე უარ-ჭუვეს უოკლეივე ის, რასაც ეტრფოდენ ძველნი გმირნი—რკული, დარბაისლობა, ზნე-ჩუკულებანი, კანტორ-კანობა და შეუდგენს ვითომ-და კოლტკორიანისუელის მოძღვრებას, რომელ „ძალი ვიძინოთ, რათა განთიად განხსძღეთ და განძლომიდთა განვისუენოთ, რათა მოცავიშვიკნეთ“. ეს ის თაბასა, რომელთაც უკვირის მკოხანმა გრ. ორბელიანმა: „გოგონა რა-

საქართველოს
საბოლოო
გამოცემის
ცენტრი

რელ, გული წარიელ, მილიონებსკედ მხოლოდ შევირალნი“; ხოლო მეორემან მგოსანმა, კასტანგ ორბელიანმა, სამართლიანად სახელსდგას მათ „ქონდრის კანცხად“ ანუ „მოძრავ დედოფალკუბად“.

ამ „მევირალა ქონდრის-კანცხებმა“, განმანხიველთა მამამანკუელის ნღვან-ხაქონებისა, არა თუ თუთ დაივიწყეს ძველთა გმირთა სისხლით და ცრემლით მოხალკანი ლავრა-მოხანტრები და დიდებულნი სასწაულთ-მოქმედნი სიწმიდენი, არამედ სიცილსა და განვიცხვას მისცეს ზსტივისმცემელნიცა მათნი. გაჭქარ ლამხარი ამ სიწმიდეთა წინაშე, დაშრტა საუკუნო ტენსლი ამ ჩვენის რჯულის კერასზე, დადუმდა „დავითის ქნარი“, რომელიც „ანგლოზთაგან მარად იარუოდა“ აქ. ამ კერას წინაშე, დაიქცნენ ანუ დაქტეკამდი მიადწიანენ საუკუნეთა დადნა ნაშთი, სიწმიდენი მიმოიტაცეს უნსოელთა და აწ „დაგვრას მხოლოდ ფერფელი“ სარწმუნოების კერასაგან და „სადაგელი იგი მოხსრებისა“. თუთ ქართველ ერის გულს, ამ წმიდათა-წმიდას, შეესო ტუტეი „ქონდრის კანცხებისა“, და ოდესმე სათნოანი, მხნე და კანტურ-კანცხანი, აწ სათლით საძებნელია ძველი ქართველი და ქართველობა...

მხოლოდ უძვირესმან გუნდმა უხსლესისა ახლ-თაობისამ შეიგნო გზა-ტომოდლებს წინანდელის „კანცხებისა“ და იწყო ძიებს და კვლევას „ძველის გზისა“ და ძველის ჩვენის ყოფა-ცხოვრებისა იმ განზრახვით, რომ მამამანკუელისაგან ყოველი კეთილი საკსებით შეიძინოს, ხოლო უნსო-ერთაგან უგეტოსი შეიძინოს, და ამ ტეშმართის გზით წარმართოს თუთა ერი უფოჯობისადაში. ამ წიგნკის გამოცემელსა, მისს მუთებესა, ის აზრი აფრთოვანეს, რომ ძველის ჩვენის ქრისტიანულის ცხოვრების ნაშთთა გამოქვეყნებით საშკალებს მისცეს უხსლესს თაობას შეიგნოს თუთ დედ-მარღვი ჩვენთა წინაშართა უნეობრების ძლიერებისა და კვლად აღდგინოს დაკარგული „ძველი გზა“ სათნობრების ცხოვრებისა.

წინამდებარე წიგნკში ჩვენ მოკაქციეთ მხოლოდ შიომღვიმის სიგელ-გუჯარები, დაცულნი სინოდ. კანტორასში და აწ საკვლესიო მუხეუმში და სოკიცი სახელმწიფო ქონებათა გამგობასში. მრავალ გუჯარებისაგან ჩვენს დრომდი ცოტას მოუღწევია, მაგრამ რაც დარჩენილს ისიც ძვირფასი განიდა ჩვენთა მომავლთა მკვლევართათს, მით უმეტეს რომ მხოლოდ შიომღვიმის გუჯარებში იპოვება უმკველესის დროის საბუთები: ერთი გუჯარი ძესო-საუკუნისა (ზირა და არა თუთ ახლი), სამი სიგელი ძე-XI საუკუნისა და მათ შორის დიდად საყურადღებო სიგელი გიორგი II, კათალიკოზის კანტორისაგან ხელმოწერილი; ექვსი სიგელი ძე-XII საუკუნისა და მათ შორის „ანდრეში დავით აღმაშენებლისა“, შიომღვიმისადაში მიცემული 1123 წ., რომელიც ცალკე წიგნკადაც რუსულს ენასზე სრულის განმარტებით გამოსცა მისმა მუთებამ, ეპისკოპოსმა ალექსანდრემ, ხოლო აქ ჩავურთეთ მარტო ქართული მისი ტექსტი; ორი სიგელი თამარ-მეფისა, თუთ მისის ხელთ დამტკიცებულნი; რვა სიგელიც ძე-XIII საუკუნისა და მრავალი მწერილი საბუთები შემდეგთა საუკუნეთა. უძველესი და უძვირფასესი საბუთები ჩვენ სრულად და შეუმოკლებლად შემოვიტანეთ ამ წიგნში, ხოლო უხსლესნი— შემოკლებით და სიტყვა-დაურთავად. რა-

მდინე ცნობა შიომღვიმის უდაბნოზე ჩვენ შემოვიტახეთ სელხუელების წარწერათაგან.

გარდა ამისა, რადგან ქართულს ძველს და ახალს მწერლობაში ფორმად იშვიათად იშვიათად იშვიათად ცნობა ძველის ჩვენგურის მონასტრულის ცხოვრებისა, ამის-გამო ჩვენ დიდად გუწუგუგუშა, როდესაც სელში ჩატვირდა მე-XIII საუკუნეში ცნობილის ივანე მკარგრძელის-ძიურ აღწერილი ვაჭხანის (არტანუჯში) ძველის უდაბნოს „ძეგლი“ ანუ წესდება მონასტრულის ცხოვრებისა, რომელშიც იშვიათად სსკა დიდად საუურადღებო საბუთებიც XIV—XVI საუკუნის სამცხე-საათაბაგოს ზატრონისა და დიდადღელთა შეწირულებისა და ერთი ნაწილიც სკამონ ჭეონდიდლისაგან აღწერილის მონასტრულის შინაურულ ცხოვრებისა. ამისთვის მისის მუეფების ნება-დართვით ეს „ძეგლი“ და რამდენიმე სსკა—მონასტრების მწერილი საბუთებიც შემოვიტახეთ ამ წიგნაკში. თუმცა „ძეგლი“ ვაჭხანის მონასტრისა ფორმად დაზიანებულია და შიგ-და-შიგ ფურცლები და მთელი თავებიც აკლია, მაგრამ რაც დარჩენილია, ისიც ძირითადს საუწუგ ვენით და ყოვლადის შეუნგელლობით სწორედ გამოკვებით, თვთ საკსენი ნიშნები დედისა დავტოვეთ (დანარჩენ გუწურებში სასკენი ნიშნები, უმეტესს შემთხვევაში, მარტო ზირველს სტრიქონებში გუწურეთ ნიმუშად). აგრეთვე შეუნგელად დავუგდეთ ყველა ის საბუთები, რომელნიც დანგულია ჩემდა რწმუნებულს საკე. მუწუეში და ამ წიგნაკის ბეჭდვის დროს სელ-ჭეგმ გუჭონდა. ამისი თქმა თამაშად არ შეგვიძლია დანარჩენ საბუთების შესახებ, რომელთა ახლი ბეჭდვის დროს სელში არ გუჭონდა შესამოწმებლად, რასაცამო ამ უგანასკნელ საბუთებში შეიძლება ასოთა მეტ-ნაკლებობა აღმოხნდეს, ხოლო აზრის შემგლეული და გადამხანჯებული შენდომები, იმედი მაჭეს, არ მოიბოკება.

თითოეულს მე-X—XV საუკ. სიგელს ჩვენ დავურთეთ ქრონოლოგიური და ისტორიული განმარტება რომლისაგან ცხად ვხედება, თუ ვითარის ღირსებისანი არიან ეს საბუთნი და რა ახალი ცნობები შემოაჭეთ მათ ჩვენს ისტორიაში ანუ რამდენად ამოწმებენ ივანი ჩვენს მატთანში აღნუსხულ ამბებს. ვისაც გული შესტკიავს და ჩვენის სახელოვანის წარსულის გამორკვევა ვსწუერის, მისთვის დიდი განძია ყოველი ნაგლევი ძველის საბუთებისა, როგორც ახლის ცნობების შემომტანია, ისრე მატანში აღნუსხულის ცნობების დამამოწმებელი. უგანასკნელის გუარის საბუთები მით უმეტეს საჭირონი არიან, რომ ჩვენის დროის „ძალად-მეცნიერთა“ თითქმის „მოხდა“ შემოიღეს „ქართლის-ცხოვრების“ უარის ყოფა, და მათი ზირის დამოფული „მითრახები“ დიდად ფას-დასადებან.

ამ წიგნის ბეჭდვას რომ შეუდგეთ, მამინ ჩვენ იმედი გუჭონდა ჩაკვერთო ფოტოტიანიით ანუ ფოტო-ლიტოგრაფიით გადაღებული ნიმუშები ამ წიგნში მოჭედილის უძველესის გუწურ-სიგელებისა და საყუთარნი სელის-მოწერანი მეფეთა: გიორგი II-ისა (1072—1089), დავით-აღმსენებელისა, თამარ-მეფისა, დავით IV-ისა და აგრეთვე XI—XIV საუკუნის ერისთავთა, კათალიკოზთა და დიდებულთა. რამდენიმე ამ ნიმუშთაგანი ზატვირემულმა ა. ს. რომანოვილმა უსასყიდლოდ ფოტოგრაფიულად გადმოიღო. სამწუხაროდ, მათი ფოტოტიანიით გამოცემა, სიბერისა-გამო,

ჩვენ ვერ შევიძლიათ და ვერ გავხედოთ შეგვიწუხებინა მისი მეუფება, ეპისკოპოსი ალექსანდრე, მით უმეტეს, რომ ამ წიგნაკის გამოცემის მისგან მსხვერპლად სხვაგვარა ინტერესისთვის, რადგან, როგორც ვეკლამ იცის, ამგვარს წიგნებს მეტად მცირე გასაკლად აქვს და 10—15 წელიწადს ძლიერ-და გაიფიქრებს ორსაიოდე ცალი.

უკანასკნელ უნდა აღვნიშნოთ, რომ რამდენიმე ამ წიგნში შეტანილის გუჯრების-საგან აღნუსხულის განსიქნებულის დ. ფურცელადის „Церковные Гуджары“-ებში, მაგრამ მოკლედ და რუსულად, თავისუფლად გადმოცემულია გამოცემისაგან და არა ტექსტის სიტყვა-სიტყვით თარგმნითა (გარდა თითო-ორიოლა შემთხვევისა). რასაკვირველია, ეს გარემოება ფასს უკარგავს გამოცემის მით უმეტეს, რომ ამისთან აკტორს წყაროები არ დაუსახლებია სისტორიო მასალისა და არც განუმარტავს იგი ქრონოლოგიურად და ისტორიულად.

ამ მსხვილ-მსხვილ ნაკლულებსაგან დ. ფურცელადის გამოცემა უელადმი აღსაკვსა ისრეთის ქრონოლოგიურის და ნიეთიერის შენთომილებით, რომ ამ შრომას უოკლედე ფასი კერტება და თითქმის რომ სრულად გადასტადები სდება. ეს ნაკლულებსაგანი ვეკლასთვის სხინოა და დასანსი; და თუ, მიუხედავად ამისა, აქამდე კრიტიკა არ შეეხა ამ შრომას, ეს მხოლოდ იმის მომასწავლებელია, რომ ჩვენში კრიტიკას (ჩვენებურს „კიტრივას“) მხოლოდ ზირადობა აქვს სასეში და მტრის ჯაგრის ამოსურულად უფრო იწურება, ვიდრე ჭეშმარიტების გამოსარჩევად. ესეც უნდა ვთქვათ, რომ ჩვენებური „თავმოყვარეთა გუნდი“ კრიტიკას ვერ იტანს და თუ ორიოდ კრიტიკული სიტყვა როგორმე წამოგნდათ, უსათუოდ დაგანსრებენ თუ არ „კიტრივანულს“ კინელაობით, ჭორივანაობით ხომ მანინ და, თუ საჭმე გაჭირდა, უსახელო წერილებსაგან მიაფიან „სადაც ჯერ არს“ და ღაღატს დაგბარალებენ... ცრუ-მოწმებიც ხომ ამ ჩვენს „განათლებულ“ საუკუნეში მათრად იფიქრებს და თუ იხებთ—ბისტადან-განსიქნებულს დ. ფურცელადის-ვი, როგორც ტებლს და გაფრთხილებულს გაემს, მტერი არ ჭეოდის და ამით ახსნებს ის, რომ ჩვენი მერნიერები მისს შრომას არ შეეხნენ; მისი სასელი, როგორც არქეოლოგისა დამკვიდრდა და თუ ბ. ა. ცვარლისაგან აღიარებულა (Свѣдѣнія, III, გვ. VI), ხოლო მისგან გამოცემულს სიგელ-გუჯრებს ეყარებინა მერნიერნი მკვლევარნი, განსაკუთრებით ამ უკანასკნელს დროს. ამისგამო ჩვენ საჭიროდ ვრანსთ, გასაფრთხილებულად უკანასკნელთა, ორიოდ სიტყვა შემოვიტანთ აქ დ. ფურცელადის შრომითა შესასებ.

ჩვენ განხილული გვაქვს უმეტესი ნაწილი იმ საბუთებისა, რომელნიც შემოკლებით დაუბეჭდავს დ. ფურცელადის და სამწესროდ დავრწმუნდით, რომ ეს საბუთები ძალზე გადამსინჯებით შემოტანილია დ. ფურცელადის „Гуджар“-ებში, გარდა ამისა, იმ საბუთებისაგან, რომელნიც დ. ფურცელადის თარიღებისაგან აღნიშნულია და წლებს უსხამს, სრულად უთარიღანი აღმოჩნდნენ; ხოლო თუთ თარიღებისაგან გუჯრებშიც ისე გადაურკვია თარიღები და ქრონოლოგია, რომ ამავსე დამყარება სამერნიერო გამოკვლევის შეუძლებელი ჰქნება. რომ სიტყვა მეტად არ გარემოდეს, ჩვენ ხანამუხოდ ცხრილში მოვაჭრეთ უმთავრეს ქრონოლოგიურ შერ-

დამკებს დ. ფურცელაძისას; ზირკელს ცხრილში დაკსნამთ გუგუდს მისის წიგნისას „Церковные Гуджары“, მეორეში — მისგან დასხმულს წლებს, როდესაც სიგელში მოხსენებულნი შეუენი ვათამ ცოცხალნი იუენენ; ხოლო უკანასკნელს ცხრილში ნამდვილს წლებს იმავე შეუეთას შეუობისას.

გვერდი	წელი	მეფენი და დიდებულნი	ნამდვილ წყარობითა.
6	1606	მეფე სვიმონ	
38	1519	მეფე სვიმონ	1557—1599 წ.
97	1520	მეფე სვიმონ	
102	1425	მეფე დავით და ძენი ვახტანგ და დემეტრე	
103	1428	მეფე დავით	1505—1526 წ.
103	1434	მეფე ვახტანგ	?! ?!
103	1431	მეფის ძე ალექსანდრე	?! ?!
97	1383	მეფე დავით, ალექსანდრეს ძე	?! ?!
7	1639	ნახარ ალიხან	1683—1710 წ.
9	1699	შაჰ-ნავაზ	მოკვდა 1675 წ.
10	1720	შაჰ-ნავაზ	მოკვდა 1675 წ.
28	1698	ვახტანგის ძე მეფე იმამყული	?! გამეფდა 1600 წ.
37	1583	მეფე გიორგი	დაიბადა 1739 წ.
39	1712	დედოფალი დარეჯან	მოკვდა 1762
46	1780	მეფე თეიმურაზ	?! ?!
47	1339	მეფე დავით და ძე მისი გ'ი	1459
47	1649	გრიგოლ სამაყრელს	1459
47	1549	შალვა ერისთავი	1505—1526
52	1459	მეფე დავით	?! ?!
55	1553	მეფე კოსტანტინე, ძე ალექსანდრე-მეფისა	?! ?!
68	1612	მეფე ვახტანგ	?! ?!
86	1604	ლეონის ცოლი თინათინ	მკვლარი 1591 წ.
89	1514	მეფე სოლომონ	1752—1784
90	1520	მეფე ალექსანდრე	?! ?!
90	1522	მეფე ლუარსაბ	გამეფდა 1535 წ.
90	1780	რამანი (რამაზ)	1580
106	1518	მეფე გიორგი	გამეფდა 1526 წ.
122	1776	მეფე დავით	?! ?!
129	1613	მეფე ვამიყ	?! ?!
134	1712	კზი იოსებ, ძმა სოლომონ I-ისა	დაიბადა 1739 წ.
136	1700	სოლომონ-მეფე	დაიბადა 1735 წ.

ამ წაიწად დ. ფურცელაძეს გუგურება ცოცხლებში გაიჩვენებს იმ შეუე-დელოფლებს, რომელნიც 20—200 წელს უწინ გადაიწავლენ და მკვდრებად გაიხსნაკს შეუეთას, რომელნიც 20—300 წლის შემდეგ დაიბადენენ; არა იშუათად შეუეებად წოდებულნი არან ისეთნი ზირნი, რომელნიც არ შეუობდენ და სს. რა სუკვირეულია,

ესეთივე მომსკდინებელი შეცდომები მოუდის განსვენებულ შესახებ კათალიკოზების, ერისთავებისა და დიდებულთა. გამომჩნეულის დაუდევრობას და ფაქტების არე-დარეკას იჭმდის აღუწევია, რომ თვით ჩვენის დროის უხსლოესნი ზირნი, რომელთა სიკვდილ-სიცოცხლის დრო თითქმის ყოველმა დ. ფურცელადის შეტყებულმა თანამედროვემ ზეპირ იცოდა, ცოცხლებში მოხსენებულნი არიან მასში, როდესაც იგინი მკედარნი იყვნენ, მაგ. გიორგი XIII ცოცხლად 1802 წ. (გვ. 100), ხოლო სოლომონ-მეფე, რომელიც მოკვდა 1815 წელს, გამეფებული ყოფილა 1700 წელსაც (გვ. 136)! ცნობილი იუსტიცი მროელი (მალაღაშეილი), რომელიც მოკვდა ამ მე-XIX საუკუნეში, ურბნულად სსანს 1712 წელს (გვ. 39). რამდენიმე ჩვენგან დაბეჭდილი უთარილო გუჯარი დ. ფურცელადის გამომცემში, როგორც გვათქვამს, თარიღანას (!), ხოლო თარიღანს გუჯარების წელნი 100—300 წლით და მეტ-ნაკლებ დროით შეცვლილნი არიან, მაგ. მეფე სოლომონ ნახვენება 1513 წ. (გვ. 86), ხოლო იგივე გუჯარი ჩვენს „ქრონიკეში“ აღნიშნულია 1814 წლის თარიღით; ბატონის სიგელი 1534 წლის თარიღისა ფურცელადის გამომცემში (გვ. 129) აღნიშნულია 1434 წლისად, აგრეთვე 1527 წლისა—1428 წლისად (გვ. 132); რამაზ ბატონი-შეილის სიგელი 1580 წლისა—1780 წლისად (გვ. 90) და სხ. რა თქმა უნდა, რომ ასრეთვე შეუნდებელი შეცდომები მოუკა ყველას, ვინც გულუბრყვილად ამ „არქეოლოგს“ დაენდობა *).

დასასრულ საჭიროდ ვაჩნებ განმარტო მნიშვნელობა ჩვენგან ამ წიგნში და „ქრონიკებში“ ხმარებულ ნიშნების: 1) სადაც წერიალი ხაზები ანუ „დეფიზები“

*) შენიშვნა: ხოლო რაც შეეხება დ. ფურცელადის შენიშვნებს, სადაც გამოთქმულია აზრი, ვითომ გლუბ-კაცობა ყოველს უფლებას მოკლებულ-ყოფილ-იყოს და უდრიდეს რუსულს Крѣпостничество-ს, ე. ი. მონობას, ჩვენ ეს აზრი (განმეორებული სხვათაჲ მკვლევართაგან) სრულიად უსაბუთოდ მიგვაჩნია. თუ დრო მოგვეცა, ჩვენ აუარებელ საბუთებით დავამტკიცებთ, რომ გლუბობას სრული ქონებრივი უფლება ჰქონდა (როგორც მიწისა, ისრე მონების შეძენისა) და თუ საკუთარი მიწა ჰქონდა ნაყიდი, მაშინ იგი მხოლოდ საბატონო ხარჯს ეწეოდა („ძღვენი“ დღესასწაულებში და „შესაწვეარი“ სტუმრობაში ქორწილ-ნათლობა-და სიკვდილის ეამს); თუ უნდოდა, გლეხი ბატონს წაუვიდოდა (ამის დაშლა ერკვლემ იწყო „მორიგის“ ჯარის შემოღების-გამო). გლეხებისაგან მიწებს სყიდვით იძენდენ მათი ბატონები და ბატონებისაგან—გლეხნი; გლეხებს ჰყავდათ თვისი ყმებიცა („მკვიდრი ყმა“ ანუ ნაყიდი, გინა ოშში ნაშოვნი კაცები, ე. ი. მონები და ნაბუშრებიც). მხოლოდ მე-XIX საუკუნებში, როდესაც ახალ მმართველობაზე ზოგიერთ თავადიშვილებს დიდი გავლენა ჰქონდათ, უკანასკნელთ მოალორეს მთავრობა, ვითომ საქართველოში იგივე „კრეპოსტიკობა“ არისო და მთელი გლუბ-კაცობა მონად აქციეს, მათი ნაყიდი დედულ-მამულები დაისაკუთრეს, თვით გლეხებს ჰყიდიდენ უ მამულ ო დ (ძველს სიგელში რომ გლეხების გაყიდვა სწერია, იქ ყოველგან იგულისხმება იმ საბატონო ანუ სახასო მამული ს გაყიდვა, რომელიც გლეხს ეჭირა და რომლისაგან გლეხის აყრა უკანასკნელის უნებურად არავის შეეძლო და არა თვითონ პირადად გლეხის გაყიდვა). ამ „გაკრეპოსტიკობას“ შეუდგა აურიცხელი უწყეოება და „ბუნტები“ გლეხებისა, რომელთაგან რამდენიმე შემთხვევა აღნიშნულია ART-ებში და ბროსეს Hist. Mod. de la Gérg.-ში.

უსხედს (- - -), აღნიშნავს ამას, რომ იმ აღაგას სიგელი მოგუქილია ანუ და-
წინებული და არ იკითხება; 2) მრავალ წერტილი (...) დასმულია იმ სიტყვების
მაგიერ, რომელნიც ჩვენ განგებ გამოუშვით 3) კუთხიანი ანუ დიდი-ფრხილები
([]) უსხედს იმ სიტყვებს, რომელნიც გუჟარს ავლავ, მაგრამ აზრთა მიმდო-
ნარობით ანუ ნუსხით ჩვენგან აღდგენილია; 4) სადაც ხაზები და წერტილები
ერთი-მეორეს მისდევს (----) აღნიშნავს, რომ ამ აღაგას სიგელში მელანი
გადასულია.

მაღერაფიულად გადაღებული ნაწილები რამდენისამე ამ წიგნში შემოტანილ
სიგელ-გუჟარისა გამოცემულია მე-V არქეოლოგიურ კრების ოქმებში დ. ბაქრაძის
მიერ, იხ. Таблицы XX. №№ 2; 3 5 4, XXII № 1, XXIII №№ 1—4;
XXIV, № 1; XXV № 3; XXVI № 1.

ამასთან სპიროდ კრავს ჩვეურობა რამდენიმე შენიშვნა ამ „ტაბლიცებზე“:
1) განსვენებული არქეოლოგი დ. ბაქრაძე მე-XX ტაბლიცას, № 3 ჩვენგან დაბე-
ჭდილის გუჟარისას (გვ. 10-12), დასდებს მე-X საუკუნისად და მასში მოხსენე-
ბულს მეფე-გიორგის ჭხადის გურგენ დავითის ძე († 994). მაგრამ ამ გურგენის
დროს არ სჩანს კ^რის გაბრიელ (გაბრიელ სჩანს მე-IX საუკუნის დასასრულს: იხ.
ჩემი „ქრონიკები“, წიგ. I, გვ. 78.). ჩვენ დავასაბუთოთ, რომ ეს სიგელი ეკუთნის
გიორგი II-ს, დავით აღმაშენებელის მამას (ibid. გვ. 9-11) და აქ მხოლოდ იმ
ასლის საბუთის დავსძენთ, რომ სიგელში ჩამოთვილ შიშ-მღვიმის მამულებში მოხსენე-
ბული „ქლდეკართა ქვეშე ბორცვის-ჟუარა“ მღვიმემ მოიპოვა მხოლოდ 1058 წ.
(იხ. „ქრონიკები“, I, გვ. 204-6 და სრული განმარტება ამავე გუჟარისა იხ. ჩემს
წერილში: „Къ матеріаламъ по исторіи Грузіи XI-XII вв. Читенія въ
Императ. Общ. Исторіи и Древностей росс. при Моск. Унив. 1895 г.
кн. III, т. 174) და მამასდამე სიგელი უსათუოდ დაწერილია შემდეგ 1058 წლის,
ზირკელს წელს გიორგის მეფობისას, ესე-იგი 1072-1073 წელს. ამ სიგელში
მოხსენებული კათალიკოზი გაბრიელ იგივე ზირია, რომელიც გიორგი II-ის მეფე-
ბაშივე დასასკლებულია „ქართლის ცხოვრებაში“ „გაბრიელ საფარულად“ (ქრც. I,
133 და Hist. de géog. I, p. 335) და ესეც ხომ ასალი და დიდ საუურადღებო
საბუთის ჩვენის ძეგლის მატანიის ღირსებათა.

2) გუჟარი „ტაბლიცა“ XXII, № 2 (იხ. ჩემო გვ. 26) დაწერილია მეორამეტე
წელს თამარის მეფობისას (ე. ი. 1202) და არა მკატცხრამეტესა, (1203 წ.), რო-
გორც დ. ბაქრაძეს წაუკითხავს (ibid. გვ. 212).

3) ტაბლიცა XXIII, № 3 ხელმოწერილია კ^რის თეოდორეს-მიერ და არა
კ^რის იოანესგან, როგორც დ. ბაქრაძე სწერს (ibid. იხ. ჩემო გვ. 23) და ზემო-
ხსენებული ჩვენი საკითხავი: „Къ матеріаламъ по исторіи Грузіи“).

4) ამავე ტაბლიცის № 4 სიგელი დაწერილია, როგორც ჩვენ განმარტეთ (იხ.
ჩემო გვ. 65-68), არა თამარის დროს, როგორც ჭეჭერობდა დ. ბაქრაძე, არამედ
1260 წ., შემდეგ ქართველ-მონგოლთაგან ბაღდადის ქალაქის აღების (იანვარს 1258
წლისს).

5) სიგელში ტაბლიცა XXIV № 1 სრულიად არ არის მოხსენებული კონიოანე, თუმცა მისი სახელი იქ აღმოუკითხავს დ. ბაქრაძეს, რომელიც ამ სიგელს მაიწერს ღამა-გიორგის ჩვენ უკვე დავასახუთეთ (გვ. 13-14), რომ სიგელი დაწერილია 1082 წ. და იქ მოხსენებული მეფე გიორგი არის გიორგი II.

6) განსვენებული დ. ბაქრაძე, წინააღმდეგ ბროსისუკ აზრის (Rap. I, 7), უარყოფს „სიადუმლო ქართულ ანბანების“ არსებობას, მაგრამ ბროსისუკ სიმართლეს და სიადუმლო ანბანების არსებობას ამტკიცებს სპი ამ გვარის ანბანით ნაწერი ნიმუშები: ერთი იბრუნება წერა-კითხ. წიგნთ-საცავში, ერთი ნიმუში იმერეთიდან მომავიდა და ერთი—მღ. ჰ. კარბელაძეს გადაემცა და მისისავე დახმარებით ამოცნობილ იქმნა. ამ ნიმუშებს ჩვენ ჩაერთავთ „ქრთიკების“ შემდეგს წიგნებში, რომლის მეორე ტომი უკვე იბეჭდება უბრწინავლესის თაკადის კოსტანტინე ივანეს ძის მუხრან-ბატონის სურვილითა და საფასითა.

შემაჯერესნი კორექტურულნი შეცდომანი (სტრატეგები ზეიადმ ნახვარაშია).

გვ. სტრიქ. დაბეჭდილია: უნდა: გვ. სტრ. დაბეჭდილია: უნდა:

გვ.8	სტრ.11	მიჯნაძორელნი	მიჯნაძორელნი	19	31	ყოველთაო	ყოველთაოა
—12	10	მოსაჯულნი	მსაჯულნი	26	11	ბაგრატიონისა	ბაგრატიონისა
—	20	დამიმტკიცებია	დამიმტკიცებია	26	12	მეფისა	მეფისა და
13	25	სახელითა	ქ: სახელითა	27	2	მტკიცე	ქ: მტკიცე
—	26	ლეთისათა აფხაზთა	ლთისათა აფხაზთა	—	26	დასრულბულ	დასრულბულ
14	15	მტკიცეა	ქ: მტკიცეა	66	29	ვპოვე	ვპოვე
					9	ქემან ძაგან-მან	(განმეორებულია)

სიგელში მოხსენიებულია გიორგი II-ის სახელი, რომელიც სიგელს მაიწერს ღამა-გიორგის ჩვენ უკვე დავასახუთეთ (გვ. 13-14). სიგელი დაწერილია 1082 წ. და იქ მოხსენებული მეფე გიორგი არის გიორგი II. განსვენებული დ. ბაქრაძე, წინააღმდეგ ბროსისუკ აზრის (Rap. I, 7), უარყოფს „სიადუმლო ქართულ ანბანების“ არსებობას, მაგრამ ბროსისუკ სიმართლეს და სიადუმლო ანბანების არსებობას ამტკიცებს სპი ამ გვარის ანბანით ნაწერი ნიმუშები: ერთი იბრუნება წერა-კითხ. წიგნთ-საცავში, ერთი ნიმუში იმერეთიდან მომავიდა და ერთი—მღ. ჰ. კარბელაძეს გადაემცა და მისისავე დახმარებით ამოცნობილ იქმნა. ამ ნიმუშებს ჩვენ ჩაერთავთ „ქრთიკების“ შემდეგს წიგნებში, რომლის მეორე ტომი უკვე იბეჭდება უბრწინავლესის თაკადის კოსტანტინე ივანეს ძის მუხრან-ბატონის სურვილითა და საფასითა.

შემაჯერესნი კორექტურულნი შეცდომანი (სტრატეგები ზეიადმ ნახვარაშია).

გვ. სტრიქ. დაბეჭდილია: უნდა: გვ. სტრ. დაბეჭდილია: უნდა:

გვ.8	სტრ.11	მიჯნაძორელნი	მიჯნაძორელნი	19	31	ყოველთაო	ყოველთაოა
—12	10	მოსაჯულნი	მსაჯულნი	26	11	ბაგრატიონისა	ბაგრატიონისა
—	20	დამიმტკიცებია	დამიმტკიცებია	26	12	მეფისა	მეფისა და
13	25	სახელითა	ქ: სახელითა	27	2	მტკიცე	ქ: მტკიცე
—	26	ლეთისათა აფხაზთა	ლთისათა აფხაზთა	—	26	დასრულბულ	დასრულბულ
14	15	მტკიცეა	ქ: მტკიცეა	66	29	ვპოვე	ვპოვე
					9	ქემან ძაგან-მან	(განმეორებულია)

სინოდ. კანტორის გუჯარი № 67 *

1) 890—913 წ.—სახელითა ღმრთისათა მამისა, ძისა და სულისა წმიდისათა, მეოხებითა და შუამდგომლობითა წმიდათა ანგელოზთა და მთავარ-ანგელოზთა მიქაელ და გაბრიელისაი, შუამდგომლობითა ნაშობთა უმეტეს წოდებულისა იოანე ნათლისმცემლისათა, რომელი მიეყრდნის მკერდსა საუფლოსა, წმიდათა და სამეოც-და-ათთა ქალწულთათა, რომელთა გუ(ი)ქადაგეს განკორციელება სიტყუისა ღმრთისა, მეოხებითა და შუამდგომლობითა წმიდისა მამისა შიოსითა, მას ქამსა ოდეს ბარდაკს შეკაბუნით, 1) ერთი ლომისა მსგავსი ფაჯნელი 2) მკუდარი დარჩა და ერთი ცოცხალი. ესე უარესი წამეკიდა: ერთი უხუცესი შვილი ქაგთარ შინა მაიმაკუდა (sic). ეთხოვენ ჩემნი მკედარნი, მამულნი ჩემნი, მკედარნი მამულნი მეფესა 3) და მიბოძნა, რომე ტყ(უე)ნი დაეიკსნე და მკუდრისა სუ-

*) ეს გუჯარი მიწერილია მე-XIII საუკ. გუჯარის ბოლოს (შომღვიმის გუჯარ. № 67) მე-XV საუკუნის ხელით, მაგრამ ცხადია, რომ ეს სიგელი პირთა უძველესის გუჯარისა (რომ ძველი გუჯარი ჰქონიათ ფაენელებსა, ამაზე ჰმოწმობს კათალიკოზი არსენი, იმავე გუჯარის ბოლოს № 67). გუჯარი № 67 დაწერილია გავაზელთა მამულზე, ხოლო ეს ცხევერელ, ანუ ცხევერეიზე. გარდა ამისა კახეთის მეფეები ფალღე და კვირიკე სცხოვრობდენ მე-IX და X საუკ.: ფალღე ანუ ფაღლა I ვახუშტით მოკვდა 893 წ., ხოლო კვირიკე I—მოკვდა 913 წ. ხოლო აფხაზთა მეფენი კონსტანტინე † 908 წ. და ძე მისი ბაგრატ გამეფდა ჩვენის „ქრონიკებით“ 931 წ. (გვ. 87—89). ადგილების სახელები, ფულის ანგარიში, განსაკუთრებული ფორმა წყევა-კრუღვისა და საზოგადოდ ამ გუჯარში ნახმარი ტერმინები ძალიან ძველებია. ამ მიზეზებით ზემო ნაჩვენები გუჯარი ძველის მე-X საუკ. გუჯარის პირად მიგვაჩნია. ეს საბუთი (გარდა მისის ისტორიულის მნიშვნელობისა) ძვირფას მასალად მიგვაჩნია უძველესის ჩვენის შინაურის წეს-წყობილებისა. არც ერთს უძველესს გუჯარებში არ მოიპოვება აქ აღნიშნული ტერმინები და წეს-წყობილებანი, რაიცა უეჭველ ჰყოფს ჩვენს აზრსა.

1) ქ.-ცხ. I, 197.

2) გვარი ფაენელთა არსად იხსენება ქ.-ცხ. ფ ა ლ ე ლ ი ჩანჩუზი, მოხსენებული ქ.-ცხ (I, 219) მეფის ბაგრატ IV დროს (1027—1072), შეიძლება იყოს ამ გვარისა.

3) რომელს მეფეს?—შეიძლება კახთა მეფე აქეს სახეში, კვირიკე დიდი, რომლის დროს უნდა მომხდარ იყოს ბარდავის ომი, რომლის შედეგი ის იყო, რომ „სალართა (სარკინოზთა) დაეპყრათ მოშინ ბარდავი და ადარბადაგანი“ (ქ.-ცხ. 197). ეს მომხდარა სერეთის მეფის იშ-

ლი ვაჟრო. ეთხოვენ (sic) ოთხნი სოფელნი: ცხეკეპი, გუელ დესა-თურთ, გავაწყენა კოტბი-თურთ**), ქუმო გულდეს ორი გლეხი შულოლის ძე და ტარიკას ძე და მოვიყვანე მთავარი მემლუმე თეკდორე და მიეთაულონით სოფელნი და მომუწონა (მომიწონა) ოც-და-ათი ლიტრა ოქრო, ოც-და-ათი ლიტრა***) ვერცხლი წმიდისა შიოს კობოსა (კუბოსა) შემონაყარი; ათი-ათასი პელგელი, ათი ათასი სტაგრა, შუდი (შუდი) ჯორა ვარდა, შუიდი (შუდი) ქორა კაზაკტი, შუიდი (შუდი) მემებარი, შუიდი (შუდი) მწვეარი წაუვალი. თერთრისა რა ანგარიში უნდა: კასარჭითა ვადაუწყე. უკანისა საუასე ემცირებოდა და კიდევე მოგუეშანეს. მივეცით ერთი კორა (პური?), ზაღარა გურტამითა, ერთი ცხენი სამასად, ერთი უნაგირი ხუთასად ყუფლას მჯობი, ერთი ლაგამი მარგალიტისა ძირითა; მივეცით და მივუბედნიერეთ სარკინისა წინამძღუარსა აჰნაჩხელი (sic), კორითელა და კასტანგ ბაგრატელა. ჩაეე მე მაქავე მემლუმე და ჩაეიტანენ ჩემნი ლაგანნი ცხევერელნი. დაუწყე ჩემსა მამულსა შიგან ციხესა გება, დაედგი კევისა კერძოდ. უკეთესი კოშკი შიგნით და გარეთ უკეთესი სახიზრო ცხევერელთა ჰქონდეს. დაეიდე ერთი დღე ანეული ცხისსა ბეგარი, ერთი დღე სამკალი, ერთი დღე საღეწავი. თუ გრავი გამოვიდეს ცხრა გრივი პატონსა (sic) და მეთე ცხევერელთა. წელიწადსა შიგან ერთი დღე ნადირობა არის. ბეგარა ჩუენი მოსაცემელი: კაცისა თავსა ორ-ორი ჯამი შეკამანი, ორორი პური, ორ-ორი პირი ღუნო (sic). თუ რამე ცხირელსა (ცხევერელსა?) კელოსანსა გურდსა (sic) შესაპოვარი გედვას, აქმევედ რასა, ბეგრობისათუის ღლინსა ნუ ვაეღებინებ; სიარული არა შეუძლოს. აიკიდე ზურგსა, მათსა სამზღვარსა შიგან გაიყვანე.—გარდაეე ღიხთ იმერთ და მოვილე თავისუფლობისა ბრძანება კოსტანტინესა და ბაგრატიონს, კასთა მუგეთა ფაღღესი და კურაქესი. მითავისუფლებიან მევეთა და დედოფალთაგან, და დიოფალთა და დიდებულ-

ხანაკის დროს (გურგენ ერისთავთ-ერისთავის დისწულისა † 945 წ.), რომლის დედა, დინარ დედოფალმა, აღარნასე ერისთვის († 896 წ.) ასულმან, ჰერეთი მოაქცია მწვალებლობიდა მართლ-მადიდებელად (ibid).

**) ამ სოფლების სახელები კოტაოდნად გადამხინჯებულად ეხლამდი დარჩენილა ახალ-ქალაქის ახლო, გორის მახრასი, სდაც ენლა დასახლდენ მთიულები და ოსები: გავა-ზური, ცხრავერი (ერთაწმინდის თავში), გველეთი (რკონის ხეობაში, ტყე), კოტმანი (მინდარია). „მკვდარი მამული“, ე. ი. უშვილოდ ამოვარდნილის მამული (სახელმწიფო).

***) აქ ლიტრა, სჩანს. წონის ანგარიშით არის ნახმარები. პელპელი ბერძნული ფულია, მე-XI საუკუნის ქართულს ხელ-ნაწერში ხშირად იხმარება (მაგ. ათონის აღაპებში 1074 წ. დაწერილს ხელ-ნაწერში).—სტავრა ოქრო-ქსოვილია, მაგრამ აქ სჩანს ფულის ანგარიშად უხმარიათ.—კაბარტი საზომისია.—თეორი წერილი ფულია, ბროსეს გამაზგარიშებით ერთი შაური.—კანისა სფსე, ე. ი. უკანასკნელის სოფლისა საფსე.—გრივი ფულით ბაეი უნდა იყოს (გრივი=200 ასსარონი).

თავან, აზნაურთა და მათთა ცოლთაგან; მითაეისუფლებიან ყოველთაფე ამ-
ლოსანთაგან, მოლარეთაგან, მეულუფეთა, მეჯინბეთა, მესაზანჯრეთა, მეგო-
დრეთა, მეჯამეთა, ყოველთაფე დარბაზით გამოსულთა კელოსანთაგან. თუ ვინ-
მე გაწყენდეს და არეინ რას გაგიგონებდეს, საჯოას კარსა მიიხუნენით და ვინც
რამანც გუარისა კაცმან შეუცვალოს, შემცა იცელებიხს რჯულისაგან ქრისტი-
ანეთასა; რისხავსმცა მამა, ძე და სული წმიდა: კრულმცა არს ძილი და ღუი-
ძილი მისი, საფლავ და საკენებელი მისი, შემცაელებიხს კეთრი გეზისი, შიშ-
თილი იუდასი, დანთქმა დათან და აბირონისი, იგიმცა მას უთქუამს: „სისხლი
მაგისი ჩუენზედა და შეილთა ჩუენთა ზედა“; ქრისტე(ს) ჯუარის მცემელთანამცა
დინაწილებიხს სული და საკენებელი მისი; პირველ კურთხევითგან იაკობ ძმი-
სა უფლისა ვიდრე უკანასკნელობამდი რაცა ჭამი იწირვის წმიდათა მამათა
მღრდელთ მოძღუართა და მღრდელთაგან, მათითაქცა წირვითა კრულია. სა-
ტანას გან(უ)კსნელითამცა საკრეელითა შეიკრვის ტომით, ნათესავით და სა-
კენებელით მისითურთ. ამა ზემო წერილთა წმიდათა მადლი რისხავს, რამან
აღამიანის ნათესავმა შეშალოს. ამისი დამამტკიცებელი ღმერთმან აკურთხოს“.

ზედეჲ მოსდეჲს დამტკიცება ამ საგელისა „მეფეთ-მეფის ალექსანდრეს ძის
მეფის დემეტრესაგან“ (1447—1452 წ.), მისის საკუთარის სელით მოწერილი
(იხ. 1450 წ. ქვეშე).

2) 1058 წ.—გუჯარნი ბაზრაბ IV

შიომღვიმის მსედრულად ნაწერი ტყუას გუჯარი, სიგრძით 35¹/₄ კერ-
შოკი ანუ გოჯი და სიგანით 6 კერშოკი. თავი აკლია. რაც არ სჩანს ანუ მო-
გდეჲვიდა და ჩვენ ადგეადგენია აზრთა მიმდინარეთით, ის დიდ ფენალებში წა-
გეისსამს.

„ - - - [ლაშქარი დიდი წარმართნი - - - | და ვერ და]ვიმორჩი
ლეთ ლაშქარნი და ალაკრეს მამულნი | წმიდისა უდაბნოისა: ლავრისა
მღუიმისანი: და [ესე წმიდათა მამათა მღუიმელთა ფელ] | დაამძიმდა: რომლი-
თუისცა გოლსეიდგინეთ: შესა[ესებელად ალაკრებულისა მამულისა წის ლავ]-
რისა და დაკლებოლობისა მათისა გასაკორნებლად: მ[ოსახსენებლად]
სოლსა: პირველ (პლ) გარდაცვალებოლთა: მეფეთა: მამათა ჩემ[თა და სა-
ლოცველად] | სოლისა: ჩემისა: და სალხინებელად ცოდვთა: ჩემთა: შეეს[წი-
რე] | მამასა შიოს: ლავრასა მღუიმისასა: და წმიდათა (წთა) მამათა: მღუი-
მელთა [მანგლისის]კეეს: ადგილი ბურკუის ჯუარი: ყოელითა მზღვრითა
მისითა: მ[თითა] | ბარითა: წყლითა ტყითა კლდითა: წისქულითა და ყოელი-
თა საკმრითა | და უკმრითა: და გაოთავისოფლეთ ყოელისა შესავლისა და გა-

მოსა[ვლ]ლისაგან: საკლემწიფოისა: საერისთეოისა: საზნაუროისა: სა[ციხის]თეო-
ისა: საკეის: უფლოისა: საბანჯრისა საკიდისა: საკაშრისა (საკაშრისა?) და
ყოვლი[ს]ა უფლისა: (ო[ლ]ისა?) და გადუბოლისა: შესავალისა და გამოსავლისა-
გან: და არ[ა] | რაი ზედა აც: თუნიერ (sic) სამსახორებელისა: მის წმიდისა:
ლაერისა მლუიმისა: რამეთუ თავისუფლობით: შემიწირავს: ყოვლისავე მგონე-
ბლისა და | დამაკლებლისაგან: რათა მეოხებითა: წ[ა]დისა: მამისა: შიუისითა
(sic): ლოცვითა | წ[ა]თა მამათა: მლუიმელთათა: მოგუენიკოს ღ[ა]თისა მიერ:
შენდობაი: ამის ნაქმრისა: და დაკლებისა მათისაი: წარმემართოს ლაშქრობაი
ესე: და ყოველნივე: | დღენი: ცხორებისა ჩემისანი: ნებასა შინა ღ[ა]თისასა: მშუი-
ლობით: და მტერთა | ჩემთა ზედა ძლევით აღესაროლნე: და შემდგომად სი-
კუდილისა: მეოხ იყოს: [წინაშე] | ღ[ა]თისა სოლისა ჩემისათს: წმიდაი იგი: და
მადლი: მათ ყოველთა წმიდათა მამათაი: აწ ეინცა ჰნახათ ბრძანებაი: და სიგე-
ლი ესე ჩუენი შ[ა] (შიგა?) ჩუენსა: მომავალთა მეფეთა: ენთა (ერისთავთ-ერის-
თავთა): | ენთა (ერისთავთა): აზნაორთა: ციხისთავთა: კეისუფალთა: ჩინებოლ-
თა: და ყოველთავე | საქმის მოქმედთა ჩუენთა: დაამტკიცეთ: და ნოენ უშა-
ლაეთ: (sic) ბრძანებოლ[ს]ა მას: და გაგებოლსა ჩუენსა: ნოცა რას ვინ დააკ-
ლებთ: ნო დიდსა და ნო მცირესა თუინიერ შეწეენისა და თანადგუმისა (sic)
და ოკ[ა]თო (უკეთუ) ეინმე გამოშჩნდეთ: ღ[ა]თისა უარის | მყოფელად: და მის
წმიდისა ლაერისა [შ]ემსოდედ: ოდესცა და რასცა ჟამსა: ანო რაი[ს]აცა მიზე-
ზისა მოღებთა: გინა თო იგი ადგილი შგოცეალოთ მას წ[ა]დასა ლაერასა: ანო
(ანუ) თო ესე წესნი: გაგებულნი ჩუენნი: შგოშალნეთ: უირის მყოფელთამცა:
ღ[ა]თისთა: თანა დასჯილხართ: იგიმცა წმიდაი მამაი: და მადლი მის წ[ა]დისა
ლაერისაი არს მოსკოლი (მსაჯული) თქუენი: ცოდეთამცა და ბრალთა ჩემთა
გარდამკედლნი ხართ: წინაშე ღ[ა]თისა: და თქუენ ქრისტეს მიერ: გ[ი] (გოარგი)
ქართლისა კათალიკოზმან: და წმიდათა მღვდელთმოძღუართა: დაწერილი ესე
ჩუენი დაამტკი:ცეთ: ვითა: წესი არს: წყევლანი: და შეჩუენებანი დაწერენით:
ეინცა აქციოს და შეაჯვალოს: დაიწერა: ბრძანებაი და სიგელი: ესე ჩუენი:
ინდიკტიონსა მეფობისა: ჩემისასა მეო: ღ[ა]: სა: (ე. ი. მეოცდაათე მკეტეს) კე-
ლითა იოვა: [ნ]ე მწიგნობრისა: მწრელისაითა: "(sic)".

სსკა ხეღით და სსკა მეღნათ:

„ქ: კ[ა]რ (კირაქუაისი) ესე ვითა: აღიდენ ღ[ა]რ ძლიერს ბაგრატ აფხაზთა
მეფესა | და ყოვლისა აღმოსავლეთისა ნოველისიმოსსა დააწერია და ბო[რ]ტო-
ის ჯოარი სალოცველად მეფობისა მათისა და შეილთა მათათს | მლამის
მონასტრისდა შგოწირავს მე გ[ი] ქ: კ[ა]ზი (მე გოარგი ქართლისა კათალიკოზნი)
მოწამე ვარ დაწერილსა მათსა. აწ ეინცა ვინ რამანც გოარმან კაცმან რა-
სცა ჟამსა ვითა მათსა დაწერილსა სწერია უ: ქ: ციოს (უქციაოს) და შალოს და-
წერილი მათი გინა ჟამთა ცვალებითა გინა სიგრძათაგან ჟამთაისა | იკად-

როს ანო: შლად ანო ცელოებდ ანო შესავალად დასაკევისაფლოდ გაკადოს ანო ბეგარი და გამოსავალი რაი დასდეს და ვითა დაოწერია და გაათავისოფლებია მას ზედა მკადრად (მკეადრად) და შეგავალად არა იპყრან ჰრისხანსემა მამაი ძე და სული წმინდაი წმიდაი ღწის მშობელი | და კრალმცა არიან დასახამოისა ოწლისა (უფლისა) სიტყოითა (sic) ათორმეტთა | წთა მოციქალთა მადლითა ექასთა კრებათა მადლითა ხათთა | პატრიქთა ჯაარითა წრისა დედა ქალაქისა და საეტის ცხოელისა მადლითა ჩემ გლახაკისა ჯაარითა გოკსნელად სულით და კორკით ამას ყაფასა და მას სააკანესა არსმცა ნაწილი მისი იოდასთანა ისქარიოტელსა და ყლთა (ყოკელთა) მწუფეალებელთა და ოფლისა ოარისყოფელთა თანა შერაცხილია და ვინ დაამტეცოს და არა შალოს ბრძანებოლი და დაწერილი მათი მიიღენ კართხევი ღთისაგან და ჩემ გლახაკისაგან.

:ქ: ადიღენ ღწ: ესე ვითა უძლეველსა | მეფეთამეფესა. დაუწერია. და შეუწირავს ბორკოის ჯაარი მლომისთნ სალოტუელად | მეფობისა მათისა შეაწიენ ღწ მადლი წდისა შიუსი | და ევეგრესი: (sic) მეცა მიწას მეფუბისა მათისას იწეს | (იოანეს) ძესა ღწტ (ლიპარიტ) ეწესა: (ერისთავო-ერისთავისსა) დამიტეკიცებია უქცეველი | არს: ბრძანებაი მათი: ჩემგანცა მონისა მათისაგან.“

ეს გუჯარი ჩვენ ზირკეად გამოგეით 1893 წელს „ქრონიკებში“ (წიგნი I, გვ. 202—204); ხოლო 1895 წ. სრულის განმარტებით დაგებულდ რუსულს ენაზედ (ახ. „Чтение въ Императорскомъ Обществѣ Исторіи и древностей Россійскихъ“ кн. III, т. 174, 1895). ეს უკანსკელი სტატია თითქმის მზად იყო და დაბეჭდილი როდესაც გახდა ბ. თაყაიშვილისაგან რუსულ-ქართულად დაბეჭდილი ესეე სიგელი (Записки Вост. Отд. Имп. Р. А. Общ.“ т. IX: „Сигель Груз. царя Баграта IV“). ამ სტატიის შენიშვნებისაგან საგულისხმოებლად, ვითომ ბ. თაყაიშვილის გამოცემული ტექსტი ჩემს წაკითხულზე არ იყოს დამყარებული. შესანიშნავად, რომ თვით ბ. თაყაიშვილი სრულიად არას ამბობს იმაზე, ვითომ მას არ ეხელმძღვანელოს ჩემგან გამოცემულის ტექსტით, მაგრამ ბ. კარიჭაშვილი მაინც სწდილობს დამტყინოს, ვითომ ბ. თაყაიშვილს არ ეხელმძღვანელოს ჩემგან წაკითხულის და გამოცემულის ტექსტით და სხ. და სხ.

რომ ბ. თაყაიშვილი ჩემს წაკითხულზეა დამყარებული, ეს ადვილად გამოსანობია შემდეგის საბუთებისაგან: 1) ჩემი „ქრონიკები“ გამოიცა 1893 წ. (და არა 1894 წ., როგორც მოხსენებულად თ—ლის გამოცემაში, შენიშ. 1) და მასსადამე ერთის წლით წინეთ ბ. თაყაიშვილის გამოცემისა; 2) ჩემის „ქრონიკების“ ფურცლები 1891 წლიდანვე მიქმნდათ ზოგიერთ თფილისელ ხელმძღვრელთ; 3) თვით ასლი ანუ ნამდვილი ტყავის სიგელი თავიდანვე მე მიქმნდა მუხუგეში და (1860

წლიდან ზრავისთვის მიმიცია, მხოლოდ 1894 წლის დამდეგს გადავეცი ეს სიგელი ბ. თაყაიშვილს, რომელსაც მხოლოდ მამის შეკდლა ჩემი გამოცემა შესწორებინა დედანთან; 4) მაგრამ ყოველად შეურყეველი საბუთი წინა-თქმულისა ის არის, რომ ბ-ნ თაყაიშვილს ის ათიადე მწკრილი კორექტურული შეცდომები გაუმეორებია, რომელნიც ჩემს გამოცემაში შეპარულან და სწორედ იმავე სიტყვებში: ამაჲა ყველა დარწმუნდება, ვინც გულმოდგინედ შეუსწორებს ორსავე გამოცემას დედანსა. მაგრამ უფრო თვალ-დასანახი და ცხადი ის არის, რომ ბ. თაყაიშვილსაც (სტრიქ. 30) გამოარჩინა სწორედ ის თანდებული „თუ“ (ანუ „თო“), რომელიც უწინ მე გამომჩნა და იმავე სიტყვებ შუა, სადაც მე გამომჩნა. კორექტურული შეცდომა ჩემის გამოცემისა „იოანე ურბელი“ (ურბელის მაგიერ) ბ. თაყაიშვილს გაუმეორებია და იოანე ორბელი (იგივე ურბელი) ურბულ ევისკოპოსსად აღუარებია*).

უკორექტურულად შეცდომებით გამოცემა თითქმის შეუძლებელია. თითო-ორილად ასე თვით „დაზადების“ გამოცემულთ მოსდით ხოლმე, თემიც ათასი თვალი უფურებს, რომ არც ერთი შეცდომა არ შეეპაროს. ჩვენ არც წინეთ გვათქვამს და არც შემდეგში ვაიმედოვნებთ, რომ ჩვენგან გამოცემულ ტექსტში თითო-ორილად ასე არ გამოაკლდეს, ჩვენ მხოლოდ იმას ვადევნებთ ყურს, რომ აზრი ტექსტისა

*) შენიშ. მოვიყვან რამდენსამე მაგალითს იმისას, რომ ჩვენგან „ქრონიკებში“ დაშვებული მწვრილმანი კორექტურული შეცდომები ბ. თაყაიშვილსაც გაუმეორებია სწორედ იმავე სიტყვებში და იმავე ასოებს შუა, სადაც ჩემს გამოცემაშიც შეპარულა:

დღენის სტრიქონები (ეტრატით)	დღედანში ესრე სწერია:	მე და ბ. თაყაიშვილს, ორთავეს, ერთი-და-იგივე შეცდომები მოგვსელია, სახელდობრ:
2	ლაშ(ქარნი)	ლაშქარ(ნი) (ფრჩხილების ხმაარებაში).
3	ულაბნ-მ-ისანი	ულაბნისანი.
12	საც(იხის)თვლითა	სა(ციხის)თვლითა (ფრჩხილები).
27	უარის	უარი.
28	ანო (ე. ი. ანუ)	ან.
28—29	რა-ი-საცა	რასაცა.
30	თო (ე. ი. თუ)	ეს სიტყვა ორსავე გამოგვრჩენია.
31—32	წლისა	წსა..
37	ლა:სა	ლა:სა (უჭარაგმოდ).
44	ანო (ე. ი. ანუ)	ან
45	ანო	ან
45	ანო	ან
45	ანო	ან
46	არსმცა	არს-ბ-მცა.
53	ისკარიოტელსა	ისკარიოტელ-ი-სა.
54	ჯოარი	ჯუარი.
58	სალოცველად	სალოცველად.
58	ვევგრესი	ვევგრესი და სხ.
61	ურბელი ე. ი. (ორბელი)	ურბ-ნ-ელი (თამარის გუჯარი).

არ დამსინჯდეს მისწვლის შეცდომებით და სხვად ამისთანები მანც აღმოჩნდება, ბოლო სიტყვაობაში გასწორებთ ხოლმე. — რომ უშეცდომოდ გამოცემა თითქმის შეუძლებელია, ამას მჭკვერტიველურად გეიმტვიცნებს თვით ბ. თაყაიშვილის გამოცემა: თუმიც მას, როგორც სჩანს, მხად წავითხული, გამოცნობილი და დაბეჭდილი ტუქსტი ქჭონის ხელში, თვთ დედანი სიგლისა და მისი პოლეოგრაფიული ზირიც და მხოლოდ ერთის გუჟრის გამოცემა უკისრნია, მაგრამ შეცდომებს მანც კერ ამცდარს. ამ შეცდომებში იმისთანებირ მოიპოვება, რომელნიც შესამჩნევად ამასინჯებენ თვთ ჭარსას ტუქსტისას, მაგ.: „კრულმცა არიან (სიგლის შემშლელნი)... სულით და კორცით მას ყოფსა და მას საუკუნესა“. გამოდის რომ სიგლის დამარჯველნი მხოლოდ აჭურს მიწიერს ცხოვრებაში იქნებიან შეჩვენებულნი (როგორც ეს ფრანსი უგულმართად ესმის თვთ აქსონს: ის. თარგმანი მისი, გვ. 63). სიგლის აზრი-ეი ის არის, რომ ამ სიგლის დამარჯველნი შეჩვენებულნი იქნებიანო ამ ქვენიურს ცხოვრებაში („ამას ყოფსასც.“) და სიკვდილის შემდეგაც, საიქიოშიო („მას საუკუნესა“).

არც შეესება იმ განსხვავებას ჩემის და ბ. თაყაიშვილის ტუქსტისას, რომელიც იპოვება დედნის მეცამეტე სტრაქონში, ჩვენ ამისი ზსუხი უკვე დაბეჭდვით შემოსხენებულს გამოცემაში („Къ матеріаламъ по Историі Грузіи“, въ Чтен. въ Имп. Общ. Ист. и древ. Рос. кн. III, т. 174, 1895 г. стр. 16—18.) და აქ მხოლოდ იმას ვიტყვი, რომ სსვა-და-სსვაობა ძველ ნაწერების კითხვისას ახალი და მანებელი მოკლენს არ არის, არამედ სშირი და კნობიერიც.

ბაგრატის გუჟრის დამწერი (როგორც იმ დროის მხედრული და საზოგადოდ აღმოსავლეთის მწერლობა) ძალიან სშირად უშეებს ასოს „ა“. ამის გამო ჩვენს გამოცემაშიც ეს ასო გამოუშვით, თუმიც-ეი ეს ასო უსათუოდ უნდა ეგულისხმებინა მკითხველს და არ უნდა ჩამოერთვათ ჩემთვის უმეცრებად.

ასოები „ო“ და „უ“ ძალიან სშირად ერთი-მეორეს მაგიერ იხმარება. ნიმუშები ჩვენ ვუჩვენებ ჩვენს „ქრონიკებში“; მაგრამ რადგან ჩვენის აზრით ამ გარემოებას მხოლოდ პოლეოგრაფიული მნიშვნელობა აქვს და არა ფონეტიკური, ამის გამო ჩვენ „ო“ „უ“-დ აღვნიშნეთ, სხვად-ეი მას „უ“-ს გამოთქმა აქვს (მაგ. „ანუ“ და არა „ანო“). არც ეს უნდა ჩეთვალათ უმეცრებად.

სრული განმარტება ბაგრატის გუჟრისას იხილე შემოსხენებულს ჩვენს რუსულს გამოცემაში. ხოლო ბორცვის ჟურნი რომ მანგლისის სეობაში არის და არა არაგვისში, ეს ცხადია ქვემო დაბეჭდილ გიორგი მეფის 1073 წლის გუჟრისაგან, სხვად მოხსენებულას „ბორცვის ჟურნი კლდეკართა ქვეშე“ (მანგლისის ახლოს), სხვად გვიჩვენებს მას ვახუშტის რუკაცა.

*) მოორა სიგელი ბაზრაბთ IV (1058 წლის ახლო დროისა).

ეს სიგელი დაწერილია ტყავზე მხედრულად, თავი და ბოლო აკლია.

სიგრძე 3 აწმინა და 7 კერშოკი, სიგანე ექვსი კერშოკი სტრიქონი 66; ოთხი გადაკერებული ტყავი, მესუთესი ორი კერშოკიდაა.

ეს სიგელი ოზიზართა (ოზიზის მონასტერი ბათუმს ახლოა) დ. ბაქრაძეს გამოუცია (ის. прилож. къ V т. Записокъ Имп. Академіи наукъ, № 1. 1887). ჩვენ ხელში გვაქვს მღვ. ბ. კარბელავის წავითხული, რომელიც უფრო სწორია და უმეტესაკლად, რასიგამო ებეჭდავით ამ უკანასკნელს სიტყვა-დაურთავად. ოზიზის მასწავლებელზე „ბაზრაბთზე“ ის. ჩემი „ქრონიკები“ 1233 წლის ქვეშე.

- - - [მო]ციდეს: ჩნ წ ე ქუთათის: სახლსა: სამკუთხედებლსა: ჩნსა: ესე მამანი: მიჯნაძორელნი: და მამანი: ოზიზარნი: და მოციყენეს: მიჯნაძორელთა: ხატნი: წ დათა: მოციქულთა: პტრსი და პელსი და ნაწილნი: წ და ს ბართლომე: მოციქულისანი: და მოიხუნეს: სიგელნი: გურგენ: ენისა: გურგენ: მეფეთა: მეფისა: პაპისა: ჩემისა: ბგტ კურაპალატისა: და: მამისა: ჩემისა: გ: მეფისა: რლითა: იგი ტყენი და ზღვარნი: მიჯნაძორისათვის: დამტკიცენეს: და: კრულობითა მოწმობანი: კათალიკოზთა: და: მღვდელთ: მოძღუართანი: და მოილეს: ოზიზართა დაწერილი: გუარამ: მამფლისა: რლითა: მას ტყესა და: ზღვარსა: მიჯნაძორელთა: ერჩოდეს: და ამათ: მიჯნაძორისა: სიგელთა: შინა: გუარამ: მამფლისა: დაწერილი: რლ ოზიზართათვის: დაუწერია: არა: კსენებულ იყო: არცა დამტკიცებულად და არცა გარდაგდებულად: და ჩნ: ესე შფოთი მათი გუმიძიდა: რაღვან იგი წ დანი: უდაბნონი: მშუიღობისა და: დაწყარებისა: და ჩნ: მეფეთა ლოცვისათვის: აღშენებულნი: არიან: და გულსმოდგამნი რწ: და მადლმან: მათ წ დთამან: კეღეყე ხარკებით: საურავსა მათსა: შეგვირბენ: კარსა: დარბაზისა: ჩნისასა: მღვდელთმოძღვარნი: ენნი: ენი: დაყლთა: კეთა: ზემოთა და ქუმოთა: აზნაურნი მეცნიერნი საბჭოთა საქმეთანი: და დავსხენით: წ ე ჩნსა: და წავიკითხენით: მათნიცა: და მათნიცა: დაწერილნი: და რლი: სიტყუისგება იყო: მათ შორის: მოვისმინეთ: და სამართლად: ესე გავიგონეთ: რლ კელნი ამათნი: მრენი (მრავალნი) და მტკიცენი: იყუნეს: დაჩვან მათი: გატენა: არა: ჯერიყო: და სულსა მათ პირველთა მეფეთასა: არა დავამძიმებდით: და თუმცა: ოზიზარნი უნუგეშინისცემოდ: გაგუეშენეს იგინი: შეწუხდებოდეს: და: ესე ჩნ: ბრალად დავინახეთ: და აწ: სალოცველად მეფობისა: ჩემისა: და შეილისა: ჩემისა: გ: კურაპალატისა: და სალოცველად: სულსა: მათ: პირველთა მეფეთასა: ესრეთ განვაგე: და დავამტკიცე: საქმე: მათი: ტყენი: და ზღვარნი: ამათნი: ვითა: მათ: პირველთა: მეფეთა: დაწერილთა: სიგელსა: შიგან: უწერიან: ნიშნით: ზღვარნი: სამხრით: სამწყრისა: წყალი: ვითა: შაკმეთის: წყალსა: ჩაერ-

თვის: და: ტახარის: კლდე: და ქედქედი: ვითა წაეალს: დასაგლით: ექუანთა: ქედი: და ჩრდილოით: დიდუბისა: ხერთვისი: და საქათმისა კარი: ვითა: ქედქედი წაეალს: დიდი: ქედი: ერთკარი: ესე ზღვარნი: მტკიცენი არიან: მიჯნამორა-ელთა: ზედა: და ქედსა: ამერთ არაი: უც: საქმე და სასარჩლოი: ოპიზართა: სლესელოთა: სათაბისაგან: კიდე: და: ამისდა: ნაცელოდ: რამცა: ოპიზარნიცა: გულსაესე ვყვენ: სალოცველოდ: სულისა ჩემისა: თავსავე ჩემსა: დავათმინე: ჯი-დე: სამამსასღვისათსა: სამსახურებელსა: ჩწისაგან: ბარკანსა სოფელი: და მივეც: ოპიზართა: სატრაპეზოდ: და გარდაესწყუიდე: მათ შორის: საზიდი: და სარჩი-ელი: რა: ესე: ორნივე: წდანი: უდაბნონი: მშუიღობით: და უშფოთველოდ: იყუნენ: და: მეფობასა: ჩემსა: და ძსა ჩემსა: გრი: კურაპალატსა: გუილოცვი-დენ: და: მათ პირველთა: მეფეთა: მამენებელთა: და შემწირველთაცა: ულოცვი-დენ: რა ლწ: მეოხებითა: მათ: წდათა: მოციქულთათა: და მათდა: მიმართ ედრებითა: მათ წდათა: მამათათა: დღესა: მას: განკითხვისასა: ულხინოს: ცო-დელისა: სულსა: ჩემსა: და მიკანას სასჯელთაგან: სატუენთა: აწ ვინცა მნა-ხოთ: ბრძანება: და სიგელი ესე ჩწი: შემდგომთა: ჩწთა: მომავლთა: მეფეთა: ეწთა: ერთა: ტაოისა და: კლარჯეთისა: ტანუტერთა: და ყლთა: კელისუფალო-თა: და საქმის მოქმედთა: დაუმტკიცეთ: და ნუფინ: კელჰყოფთ: შლასა: და შე-ცვალდებასა: ამისსა: და უკუეთუ ვინმე: რასაცა ჟამსა: რაიცა გუარი კაცი: დიდი გინა: მცირე: ადგეს: და აპას: ნაქნარსა: ჩწსა: აქცევედეს: გამცაურისნდების: მა-მაი ძე და სული: წდაი: და ესემცა: წდანი: მოციქულნი არიან: მსაჯულ-ნი: სულისა: მისისანი: დღესა მას: განკითხვისასა: და ჩემნი: ბრალნი: მი-სგან: იძიენ: ლწ: და თქნ წდო მეუფეთა: ქართლისა: კ: და წმიდანო: მღდელთ მოძღუარნო: უჯუარო[ბითა დაუმტკიცეთ]“. - - - აქ წუღება გუ-ჟარი.

ბ. თაყაიშვილის აზრით (Сигель гр. ц. Баграта IV стр. 67) ოპი-ზის გუჯრის და ზემო დაბეჭდილის შიომღვიმის სიგელის სქელი ისე ჰგვანან ერ-თი-მეორეს, რომ ორივე ერთას ზირისაგან უნდა იყოს და წერილია. ჩვენ სქელი გეგმის მდ. ზ. კანბელაკისგან გადმოღებული პალეოგრაფიულია ზირი ოპიზის გუ-ჯრის ასოებს, რომელნიც სრულად არ ჰგვანან შიომღვიმის გუჯრის ასოებს და სქლს.

4) 1072 წ.—სიგელი ზიორზი II-ისა.

სინოდალურ კანტორის საბუთებში იხილება ტყავზე დაწერილი ძველის დამაზ მხედრულ ასოებით ნაწერი სიგელი გიორგი II, № 35, მიტოვებული შიომღვიმის ზირველს წელს მისის მეფობისას, ე. ი. 1073 წ. სიგელი სელ-მეწერილია თუთ მეფე გიორგისგან და გაბრალე კათალიკოსისაგან (ფოტოგრაფიულად გადმოღებუ-ლი სსსე მათის სქლისა იხ. დამატებაში).

გაბრიელ კათალიკოსის სახელი პირველად გვხვდება ამ გუჯარში. თუმცა ქ-
ცხოვრებაში იგი მოხსენიებულია, მაგრამ უწინ მხოლოდ არშაყე ყოფილა მიწერი-
ლი (როგორც, მაგ., ეგ. მუხ. ხელნაწერ ქ.-ცხოვრებაში, № 131, გვ. 230) და
მხოლოდ შემდეგ ბატონიშვილს თეიმურაზს თვით ტექსტში შეუტანია (იხ. ჩემი
„ქრონიკები“, წ. I, გვ. გვ. LXV, შენიშ.). სხანს, რომ ქ.-ცხოვრების შემსწორე-
ბელთ ეს გუჯარშიც მიუღიათ სახეში.

გუჯარს თავი აკლავ, მაგრამ 1850—1853 წლებში, როდესაც კომისია არ-
ჩეკდა ამ გუჯარებს, ერთს წვერს კომისიისას ჰქონია ამ გუჯარის დაწინაებული თა-
ვიცა, რომელიც მას აღმოუკითხავს სადაც-კი დაწინაებული არ ყოფილა და დაუწე-
რია ცალკე ქაღალდზე, რომელიც ჩვენ ვიპოვეთ იმავე გუჯარებში. რაც წამკითხველს
დაწინაებულ სიგლისაგან ვერ აღმოუკითხავს და ცალკეობა ადგილები დაუტოვებია,
ის ჩვენ აღვაჩეთ მიგნებით და დიდს ყრჩხილებში ჩაკეთით.

„ქ. სიგელი გ-ი (გიორგი) მეფისა ცხირეთს ცხაერისა, გავაზისა, კო-
ტმანისა, გველდისისა და სხვათა სოფელთა შინა გლენებისა და მამულე-
ბისა¹⁾).

ქ. მე გიორგი ბაგრატიონმან, ნებ[ითა ღმრთისათა აბხაზთა და ქართველ-
თა მეფემან], ძემან სულკურთხეულისა მეფისა [ბაგრატისამან და]ევწერე და მო-
ეკსენე სიგელი ესე [ლაგრასა] და [მონასტერსა] მღვმისასა. მოვიდეს მღვმეს
ჩუენ წინაშე წმიდა მამა მი[ქელ²⁾] და ყოველნი მამანი, მკვდრნი მღვმისანი და
[მოიხუენს] სიგელნი [მამათა და პაპათა] ჩემთანი და დაწერილნი მთავართა ყო-
ცელთა [და აზნაურთა] საქონელთათჳს მათთა, რომელნი [მქონან] ლა[გრასა
მღვიმისსა] თრიალეთს და მანგლისის კეეს და მოგვა[კსენეს, რათა] იგი
სიგელნი გაუახლონით და დაწერილნი დაუმტკიცენით³⁾. გულგვიდგინა
ღმერთმან სამლოცველოდ მეფობისა ჩემისა და მამისა ჩემისა [ბაგრატი⁴⁾
კურაპალატისა და მოსაკენებელად სულთა პირველთა მეფეთა მამათა ჩემ-
თასა გაგუთახლობიან სიგელნი მამისა და პაპათა ჩემთანი⁵⁾ და დაგვმტკი-

¹⁾ ეს სათაური ყოფილა გუჯარისა.

²⁾ ეს მიქელ არის ის შესანიშნავი მთავარ-მამა მღვიმისა, რომელმაც ღვთის აღმაშენე-
ბელის მინდობილობით აღაშენა შუა ეკლესია მღვიმისა, სადაც მისი სახელი აქამდე დარჩე-
ნილა დასავლეთის კედელზე გამოქანდაკებულს ჯვარზე: იხ. ღვთის აღმაშენებელის გუჯარი
1223 წ.

³⁾ ჩვეულება იყო, რომ ახლად ტახტზე ასულ მეფეებს დაამტკიცებინებდენ ხოლმე ძველ
სიგლებს, და ეს სიგელიც განახლებული უნდა იყოს გიორგი მეფისაგან იმავე წელს, როდეს-
აც იგი გამეფდა, ე. ი. 1072 წ., როგორც ეს სიგელიც ჰმოწმობს: „ინდიკტიონსა: ა: მეფო-
ბისა ჩემისასა“, ანუ 1073 წლის დამწყებს.

⁴⁾ ბაგრატის მაგიერ გადაწერილში მოხსენებულია „ღვთის“; მაგრამ ეს ცხადი შეცდომაა.

⁵⁾ ამ სიგელში მოხსენებული მამულები მართლა ნაყილია მღვიმელთამიერ ფაენელისგან
901—941 წლებში, როგორც ეს ცხადად სხანს ზემო-დაბეჭდილ (№ 1) და ბაგრატი IV

ცებიან დაწერილნი ყოველთა მთავართა ყთა [დიდებულთა] და აზნაურთა⁶⁾ შემწირველთანი და სიგელი ესე სიმტკიცისათვის დაგუიწერიან და||მოგუიკსენებთან: წღისა: მამისა: შიოისდა: და წმიდისა ლაერისა მღუიმისადა: სო||ფელნი: და აგარნი მათნი: და ყოველნი: საქონელნი: მათნი: რომელნი სამეფოსა: ჩუენსა|| შინა: არიან:—სახელდებით: ესე: აგარაჲ:—⁷⁾ ციხელიდს: გლენინი: და მიწაი:—ნიჩბისს||: გლენინი: და მიწაი:—კოდალს:—და წინარეკს:—და შუარეკს აღლოს (აღლეთს) შედარს:—და ძუელ ღრდულეთს:—და ცბირეთს: ცნვეერი:—და გავაზენი:—გუელდესი:—და კოტ||მანი:—⁸⁾ კლდეკართა: ჭუეშე ბორცუის ჯუარი:—⁹⁾ და ბჭითი:—¹⁰⁾ ზეგანთა: მოუგონელნი:|| სეინეთს:—¹¹⁾ და ფურკიდს:—დაფიცეს:—ესე: ყოველნი: საქონელნი: მათნი: ვითა: თ||ით: პირველთა: სიგელთა: სწერიან:¹²⁾ და ვითა: შემწირველთა: კელით წყირილსა: შინა სწერიან: შეუელობისა: და თავისუფლობისა: მათისათვის: აწ ჩუენ||ცა: მასვე: ზედა: გაგუითავისუფლებიან: ესე ყოველნი საქონელნი: მღუიმის||ნი: ყოველისა: შესავლისა: და გამოსავლისაგან: საკელმწიფოისა: საერიოსთიოისა: საციხისთიოისა: საკეისუფლოისა: შურტათა: და ჩინებულთა||გან: და: ყოველთა საქმის მოქმედთაგან: და ვითა: სამსახურებელი ციხეთაჲ: ა||რაი: ზედა: სდებია: და ჟამთა: შლილობისათა შინა ოდესმე მძლავრთა||: და: უღმრთოთა: კაცთა: მათ ზედა: რაიცა: ბეგარი: დაუც: და რაიცა:|| დაჭრებითი: სამსახური: უქნევიან: ანუ სამუშაოი: ანუ სუხრაი: (სი) ანუ ბაქო|| აღებულთა: ვითა: არაი: ზედა სდებია: ესე ყოველი აგუიკდია: გარდაგუიკდია||: და ყოველისაგანვე გაგუითავისუფლებიან: და ვითა: პირველთა: სიგელთა: შინა: უწერია: გაგებით: მას წესსა: ზედა: იყუნენ: და არა ვის კელეწიფების: მათ ზედა: დაჭრებითისა: და უსამართლოსა: საქმის: ქნად||: და მეუნებლე: მანებელი: და დამაკლებელი: მათი: არ ვინ გუიბ||რძანებია: და: არცა: მშლელი: და მქცეველი: ბრძანებისა: ამის: ჩუენი||საი: და: ესე: ამისთვის: გუიქნია: რათა ღმერთმან (ღწ) მადლითა: და მეოხებითა: წმიდისა|| მამისა: შიოისითა საწუთროისა: ამის: ცნობრებასა: კეთილად: წარშმარი||თოს: მეფობაი: ჩე-

1058 წლის გუჯრებისაგან და დამტკიცებული ყოფილა აფხაზთ მეფეთა კოსტანტინე (†908) და ბაგრატიანთაგან (†945).

⁶⁾ აქედამ ტექსტი იბეჭდება ტყავის გუჯრიდამ, რომლის პირველი სტრიქონი იწყება „[აზნა]ურთა შემამწირველთანი“ და სხ. ქარაგმა-გახსნით ვებუქდავთ.

⁷⁾ „მღვიმისა სოფელი აგარა“ იხ. I082 წ. გუჯ. № 36.

⁸⁾ აქ ჩამოთვლილია ისევე მამულები, რომელიც ცყიდვით მოიპოვა მღვიმე X საუკ. (გუჯ. № 1).

⁹⁾ ეს მამული ბაგრატ IV-მ შესწირა მღვიმეს 1058 წ. (იხ. გუჯ. № 2 და შენ.).

¹⁰⁾ სოფელი ბტითი მოხსენებულია 1123 წ. გუჯარში (№ 6).

¹¹⁾ სეინეთი შემდეგ „სავანეთად“ იწოდებოდა: „კოდმანი და სავანეთის მთა“ მცხეთის (გუჯ. ნუსხა №: სიხ..) ნუსხაში „სვიანეთათ“ სწერია.

¹²⁾ ამ სიგლებთაგან ზემო დაბეჭდეთ №№ 1, 2, 3.

მი; და საუკუნესა; მას; მლხინებელ მექმნეს; სულისა; ჩემისა; დღესა; მას; სა-
შინელსა; განკითხვისასა; აწ ვინცა ჰნახოთ; ბრძანებაი; და სიგელი; ესე ჩუენ-
ნი; შემდგომად; ჩუენსა; მომავალთა; მეფეთა; ერისთავთ-ერისთავთა (ეწთა);
ერისთავთა (ეწთა); აზნაურთა მემამულეთა; და მოსაკარგავეთა; (sic) ციხისთავ-
თა;|| კევის უფალთა; მანდატურთა; შურტათა; ჩინებულთა; და ყოველთა საქ-
მის მოქმედთა; დაუმტკიცეთ; და ნუ ვინ უშალავთ; ბრძანებასა; ამას; და გა-
გებულსა; ჩუენსა; და ნუცა რას ვინ; დააკლებთ; ნუ დიდსა; ნუ მცირასა;
თუნიერ|| შეწვევისა; და თანადგომისა; და უკუეთუ ვინმე; რამანცა გუარამან
კაციმან; რასცა ჟამს; კელ ყოს და იკადროს; ამის; ბრძანებისა; ჩუენისა; შეცი-
ვალებად; წმიდაი; მამი; შიო; და ყოველნი წმიდანიმცა არიან; მოსაჯუ||ღნი¹³⁾
და დამსჯელნი; სულისა; მისისანი; დღესა; მას; საშინელსა; სასჯელისასა; და
შემცაჩუენებულ არს; მარანათა (sic); ყოველთა ლუთისა (ლთისა); უარისყო-
ფელ||თა; თანა; და თქუენ წმიდაო მეუფეო; ქართლისა; კათალიკოზო; და ყო-
ველნო|| მღდელთ-მოძღუარნო; უჯუარობით; და წყევით დაუმტკიცეთ დაწე-
რილი; და სიგელი ესე; დაიწერა; ბრძანებაი; და სიგელი; ესე|| ჩუენი; ინდიკ-
ტიონსა; მეფობისა; ჩემისასა;—ბ;—¹⁴⁾ კელითა იოვანე; (იწ); მონაზონისითა;

სსკა ხელათ, ღამაზ მსკდრუღით; „ქ. ესე ვითა ზემოით; დამიწერია; მე
გიორგის; ბაგრატიანიანსა; კელითა; ჩემითა დამიტკიცებია; მტკიცე არს; ო(კეთუ)
ოფალსა ღმერთსა (ო რ ო) უნდეს“.

და ზედეკე მომწერილად მსკდრუღადეკე; „ქ. კრლნ (კირიელისონი); ესე
გითა; აღიდენ ღმერთმან (ლწ) ძლიერსა; მეფეთა-მეფესა; გიორგის (გიწ) ბაგ-
რატიანიანსა; დაოწერია; წმიდის შიოისთუის; და ყოველნი საქონელნი მისნი;
ყოელის შესავალისაგან გაათავისოფლებიან; ჩუენ გბრიელ; (გაბრიელ) ქრი-
სტეს (ქეს) მიერ კათალიკოზი (ქკზი) მოწამენი ვართ; მტკიცე არს ბრძანებაი
მათი ნებითა ლთისათათა და ვინცა მშოღელ და დამატკეველად გამონჩოს;
კრალმცა არს დაუსაბამოისა; ლთისა სიტყუითა; წმიდისა კათალიკე ეკლესი-
ისა მადლითა და - - - ვინ კულა მტკიცე [ჰყოს] ღმერთმან აკორთხენ
- - - აწ.¹⁵⁾“

5) 1082 წ.—გუჯარი მეფის გიორგი II-ისა.

ტუაჲის გუჲ. სინოდ. კანტორისა № 36, ღამაზ მსკდრუღ ასოკებით დაწე-
რილი (იხ. „ქრონიკება“ II დამატება) მკათე წელს მეფე გიორგი II-ის მეფობისას,

¹³⁾ ე. ი. მსაჯულნი.

¹⁴⁾ ე. ი. პირველსა (იხ. შენიშ. № 3).

¹⁵⁾ ამით თავდება ეს გუჯარი; მაგრამ მეორე პირზე სიგელს აქვს შემდეგი წარწერები:
1) მხედრული XI—XII საუკუნისა; „სიგელი გი [მეფისა] თრიალეთ და ტორნის-კეუს სო-
[ფელთა]“ - - - - 2) ხუტური წარწერა XIII საუკ.; „სიგელი ესე ცხირეთისა, ცხავერისა,

ე. ი. 1082 წ. რომ აქ მოხსენებული მეფე არის გიორგი II და არა სხვანი, ამას ჩვენ (გარდა სიგლის პოლიგრაფიულ თვისებათა და მისის მწვერობითის ფორმისა) ვასაბუთებთ თვით შინაარსით: 1) ამ სიგელში მოხსენებულია, რომ მღვიმის სოფელს აგარას მეფის ბეგაბს ეჯავო. მაგრამ დავით აღმაშენებლის მიერ მიტოვების სიგლის შემდეგ ეს შეუძლებელი იქნებოდა, რადგან მან კათავისუფლად ეუკლას მღვიმის მამულები უოკელ გვარს სსსელმწიფო და კერძო ბეგარათა და გამოსადებისაგან (იხ. ქვემო გუჯ. 1123 წ. № 33); 2) მღვიმის საქმეს, როგორც ამ გუჯრიდან სჩანს, განაგებს „მაძო-მთავარი იოანე ქართლისა მთავარბისკოპოსისა“ („ინე: ქ: მე-სა“), რომელიც შეამავლობს მეფის წინაშე მღვიმის მამულებს. მაგრამ დავით აღმაშენებლის „ანდერძის“ შემდეგ მცხეთის კათალიკოსებს წაერთვათ უოკელი უფლებები მღვიმის მონასტრებს, რომელსაც მას უგან განაგებდნენ თვით მემღვიმენი და პირ-და-პირ მეფისგან მიხენილი საძლედელო პირნი, როგორც სტავროპოლიტო მონასტრის (იხ. იგივე 1123 წ. „ანდერძი“). შიომღვიმის ესრეთის თავისუფლებით უნდა ახსნას ის გარემოება, რომ თვისის ტანტის დამტკეპებენი კათალიკოსნი (მაგ. არსენი XIII სუჯ.) და ეპისკოპოსნიც ამ ლაგარში, როგორც კათალიკოსთაგან დამოუკიდებელ მონასტრში, ატარებდნენ დანარჩენს დროს თვისის ცხოვრებისას. ეს საბუთებიც სავარაზად მიგვანჩა იმისთვის, რომ ეს სიგელი არ მიეწეროს გიორგი III-ს და მით უმეტეს გიორგი ლაშას, რადგან შეუძლებელია დავაუროთ, რომ ამის ბრწყინვალე მეფობის დროს დარღვეულ იყოს „ანდერძი“ დავით აღმაშენებლისა და შიომღვიმის დავკარგოს უპირატესი თვისი უფლება—მცხეთისგან, დამოუკიდებლობა. 3) აქ მოხსენებული მაგარი იოანე მერე კათალიკოსად იკვდა (ქ.-ცხ. I, 240—245).

ქარბეგობა გავსენით, ორ-ორ წერტილები გამოუშვით გარდა პირველის სტრიქონისა; სოლო სამ-სამი წერტილი-ვი დავტოვეთ.

„სახელითა: ლითისათა: ესე: ბრძანებაჲ: ჩემი არს გიორგი (გრი) ბაგრატიონიანისა, ნებითა ლეთისათა აბნაზთა და ქართველთა, რანთა კახთა და სომეხთა მეფისაი, შარვანშა და შაჰანშა და ყოელისა აღმოსავლეთისა და დასავლეთისა თუითმყოდელისაი:—[მო]გუჯაკენა ქრისტეს გამოორჩეულმან სასომან და მეფემან (sic) ჩნმან წმიდამან მამამთავარმან იოანე ქართლისა მთავარბისკოპოსმან (ინე: ქ: მესმან)*“ უდაბნოისა მლოიმიისა სოფლისა აგარისა საქმე და გუეპაჯა რომელი ჩუენისა ზოროხისა შეგმაი ზედ ეღვა ფუძესა ზედა, რათამცა იგი გავ-

ჯუარისა, კოტმისა და კლდე-კართა გარეშემო სოფლებისა და [გლე]ებისა“ 3) სხვა მერმინდელ ხელით: „სიგელი ტიტებისა“; — „სიგელი აღლეთისა“ „სიგელი ესე ცხირეთისა ჯვარი, კარტმანი და კლდე-კართა გარეშემოთა სოფლებისა“. ნუსხაში: „ქ. სიგელი გიორგი მეფისა ცხირეთ ცხავარისა, გავაზისა, კოტმანისა, გველდესისა და სხუათა სიგელთა შინა გლოიბისა და მამულებისა“.

*) ეს უნდა იყოს ის იოანე, რომელიც შემდეგ გაბრიელისა კათალიკოსად დაჯდა და რუის-ურბნისის კრების თავმჯდომარე იყო (ქ.-ცხოვრება I, გვ. 242).

შუთ სალოცველად მეფობისა ჩუენისაღ:—ჩუენ ვისმინეთ მოკსენებაი და ჰა-
ჯაი მისი იაენე ქართლისა მთაფარ ევისკობოსისა (ინე :ქ: მესისი) და გაგუი-
შუთა ზროხისა შებმაი, რომელი ზედა ეღეა უღაბნოისა მღუიმისა სოფელ-
სა აგარასა, რაც მღუიმისაი არს საკუირაისა გღეხითურთ და ამისთუის
გუიინა მწირეელი და გაგუიკეთა საწირაღად ჩუენთუის ათორმეტნი საუფლო-
ნი ღღესასწაულნი და მარხვათა შაბათ-კუირიაკენი. ესე ჩუენთუის განჩენილი
არ-ოდეს დაეცადოს, ვიდრემღის იგი უღაბნო ეგოს და არაენ გუიბრძანებაი
მშღელი და მქცეველი ბრძანებულისა ამის ჩუენისა, არცა მეუენებღე, მენენებელი
და დამკღეველი მისი. აწ ეინცა ჰნახოთ ბრძანებაი და სიგელი ესე ჩუენი საგამ-
გეოისა ჩუენისა მოურაეთა, მუხნარისა ციხის თავთა, მეზროხეთა და ყოველთა
საქმის მოქმედთა ჩუენთა დიდთა და მცირეთა, დამტკიცეთ და ნუმცა ვის კვღევე-
წიფების შღლად და ქცევედ ბრძანებისა ამის ჩუენისაღ.

დაიწერა ბრძანებაი და სიგელი ესე ჩუენი ინღიკტიონსა მეფობისა ჩუენი-
სასა მეათესა, კელითა მწიგნობრისა ჩუენისა მიქაელ კატარაწის ძისაითა:—

ზეღევე სეუღლად, სსვა სეღით: „მტკიცეა ნებითა ღთისათა“:—(ეს თუთ მე-
ფის ხელია).

სათაჟრაი სიგღისა: „სიგელი აგარისა მართალი და ქეშმარიტი“.

იქვე მე-XV საუკუნის სეღით მსეღრუღად, საწერი განღასუღის და ზოგან გა-
მოიღნობება: „ - - ახატანური: ისა - - ერთი ქანდა - - სხალტბური ერთი:
ახატანური თავი: სიგელი: სხუა ერთი: სიგელი ქალაქისა მამულისა და კართა:
ერთი: სიგელი სხუა: დაოთური ერთი: - - ღ შიოს: უბნური: ერთი. სიგელი
თელითური: სიგელი სხლ - - ური სხუავი (?) სიგელი ძალური: რუხსმზურისა:
სიგელი ერთი: მამულთა თარხანობისა: სიგელი ქალაქურისა წყლისა: სიგ - -
იმერთა: ღღმა ღღმას ძეთა:.

6) — მეფის წა დავით აღმაშენებლის ანღარძი, შიოღღიისღა მიტაჟუ-
ლი 1123 წ.

საქართეღღ-იმერეთის სინღდ. კანტორის გუღრებში ანობა ძეღლი სუღრუღად
ტუავზედ საწერი სიგელი, სიგრძით სამი არშინი და სიგანთ ნ კერშოვი. თავი და
ბოღღო სიგღისა წარწერიღაღ თუთ დავით აღმაშენებღღის სეღით მსეღრუღად. ეს
შესანიშნავი საბუთი უღევე გამოკვეღით რუსუღ-ქართუღლად და სრუღღის განმარტბით
საკეღღსიღ სიძეღღეთა მოტრეღიღღის, უოკღღად უსამღღეღღოკის გორის კანსიკო-
ზოზის აღექსანდრეს სურღღაღით და მისისავე სარუღით ცღღევე წიგნავად: „Въвѣща-
нiе груз. царя св. Давида Возобновителя“ Тиф. 1895 г. ამის გამო აქ
ამ საბუთს გუბღღავთ სიტუავ-ღღურთავად და ქარავღღების განსნით.

[ნე]ბითა ღეთისათა შედაის შეწყის (?¹)

ჟამსა ჩემსა შარვან[სა ზედა] გა[ნმა]რთვისასა შევევედრე შეწყენად ჩემდა შესავედრებელსა ჩემსა წმიდასა მამას შიოს. ვიხილე ეკლესიაჲ ჩემ-მიერ აღშენებული [და]სრულებულად; და მივილე ლოცვა ყოველთა მამათაჲ, და სასომან და განმანათლებელმან ჩემმან ბერმან არსენი მიბრძანა ამის ანდერძისა დაწერა. [ხოლო] დაკლებული სისწრაფისაჲ არს. თუ ინებოს ღმერთმან ჩემი შემოქცევაჲ, უმჯობესად შეიცვალოს; თუ არა, ესე იყოს აწინდელი. — ენათგან მსთუაღმან წყალობად და სულ-გრძელმან მხედველობათა შინა ცოდეთასა და წყალობითა სიყუარულისა თვისისა მიმამრთ მიმზიდველმან ღმერთმან ჩემ უღირსსა ზედა აჩუქნა მიუწოდელნი ქველის-მოქმედებანი, რომელთათჳს ყოვლად უმაღლოი ესე ჯერისაებრ ვერ-მამადლობელიცა არა მომიძაგა და არა დააცადა ჩუქულებითი წყალობა დღეს-დღემდე უგბილსა სულსა ზედა, რომელთაჲ კერძოჲ რაჲმე და ურიცხუთაგან ერთი მიზეზად თხრობისავე მიესცე თხრობასა. თვით იგი ოდეს მარწმუნა (sic) მის-მიერ განგებულსა მფობასა თვისითა რაჲთამე განგებითა არა-უღირს-მჩინელმა შარვანდსა შინა პატრიოსანსა უპატრიოებისა ჩემისამან, აქითგანვე აღიღო კელი სიტკობითა თვისითა განძლებად ჩემდა, და თჳთ მევე მეფეთაჲ იქმოდა საჭირველთა უჭირველად; ცხადთა წინააღმდეგომთა განმგობისა თვისისათა მისცემდა მოსასრეველად; იღუმაღლთა კუალად ზაკუვისათჳს შორის მფარველთა არა შეუნდობდა სიტბილად, რომელთა თანად თჳთ მიიღეს ზაკუვისა მათისათჳს საკთური; — და ერთმან მათგანმან, ძაგანმან, შემაწუხებელმან ღთისა და მონათა მისთამან, მძღავერებით ღეთისაცა არა-მრიდმან, თანავე ძისა თვისისა მოღისტოს, წინა-უკმოჲსა მღღელთ-მოძღურისა, რომელმან ერთმან პატრონთა თვისთა წყალობა მათ ზედა საისრეველად აღმახუა, ხოლო მეორემან ღმერთსა, და გ(ან)კუთენითა ეკლესიები საზეზთ-მჩინოდ თჳსად მიიტაცა; რომელნი ესე არა თინა ესრედ ყოფად საზჯელმან გამოუძიებელმან, — ცხად არს, რამეთუ ღთისამან, — და არცა მიუშუა კუჭრთხი ცოდვილთა ნაწილსა ზედა მართალთასა; მწყემსი უკაროჲ ჭეშმარიტთა მწყემსთა-მიერ დაემკუა, და ძაგანი, მღუიმეს შელტოლვილი, მომცა ღმერთმან; რომელსა შინა არა-მცირედი ერთგულება აჩუქნეს ჩუქნდა მომართ მამათა მემღუმეთა: რამეთუ იხარებს მართალი, რაჲმს იხილოს შურისგებჲ. მაღლობა აღუვარე დაზადებელსა ღმერთსა და თაყუანისცეც ღმერთ-შემოსილისა წმიდისა მამისა შიოს საფლავსა. ვიხილე წმიდა მთავარ-მამა, მემღუმე მიქელ, და სულითა ღეთისაჲთა განათლებულნი მამანი; განვიშჳ სულითა საწადელისა მისთჳს კრებულისა და მხიარულებით აღვიესე სამოთხის მსგავსისა მის ლაერისათჳს. მყის მოუწოდე არსენის ბერსა და განუცხადე სათნოჲ ჩემი და ეარწმუნე აღშენებად ეკლესიაჲ

¹) ეს ოთხი სიტყვა მხედრულ ასოებით არის დაწერილი, როგორც ეტყობა, თვით დავით აღმაშენებელის ხელითა; ამისი შემდეგი-კი ბოლომდე ხტუური ხელია. რას ჰნიშნავს „შედაის შეწყის“ ჩვენ არ ვიცით.

საშუალო მონასტრისა, სახელსა ზედა ყოველად წმიდისა ღვთის-მშობელისასა, და მომადლებითა მისითა სრულად ვიხილე.— მიბრძანა სასომან ჩემმან, ბერმან არსენი, და თვით სულიერმან ბერმან, მოძღუარმან ჩემმან, იე(იოანე), რათამცა წესსა ზედა სუმონ-წმიდისასა დაესხნენ მონასტრისა მღვმისა წესნი, რომელი თვით მათ-მიერ აღწერილი ვიხილე ყოველად შესწინებრად, უცთომელი გზა და წესიერი ცხოვრებად და ანგელოზებრი მოქალაქობაჲ, რათა ღვთისათვის ოდენ განკუთვნილნი, მის მხოლოსა, თვნიერ საწუთუთაჲსა, ზრუნვასა ჰზრახვიდნენ [და წინაშე ღვთისა] მეოხებად კანდიერ იყვნენ.— შეწვენითა ყოველად სახიერისა ღვთისაჲთა და მადლითა ყოველად წმიდისა ღვთისმშობელისაჲთა და მეოხებითა შესავედრებელისა ჩემისა წმიდისა შიოჲსითა მიეციან სიმტკიცე ეკლესიასა, ჩემიერ აღშენებულსა! თუ მე ღირს-მყოს ღმერთმან ენკენობაჲ მისი ვიხილო, კურთხეულ არს სულგრძელებაჲ მისი, თუ არა— არსენი ბერსა, რომელ აქუს კოსტანტი და პერპერაჲ, კალაპოტი გამოუყარონ, მოლესენ, მოხატონ, და ძემან ჩემმან დტე (დემეტრე), თანადგომითა კურთხულის მწუთა-უხუტუცის (კთლის მწუ უხუტუცისა) და ჩემთა ბერთაჲთა, აკურთხონ კელითა იოანე ქართლისა კათალიკოზისათა (იწე ქქზისათაჲ), თანა-დახულობითა იპერთა და ამერთა ყოველთა ეპისკოპოსთაჲთა.— ვითარად მამათაჲ და პაპათა ჩემთაგან სიგელნი ჰქონან სოფელთათვის მათთა წმიდასა ამას უდაბნოსა, რაჲცა სიბოროტითა ქამათთა შეცვალებულ იყო, მე კულა გამიხლებიან იგი სიგელნი ანუ მეფეთა შეწირულთა ანუ მთავართა ვიეთმე და თვით ძულლი და ძულლის-ძულლი ნასყიდი მონასტრისაგან, ყოველი უბეროდ, უბაჟოდ და უწყინლად კულა მომიკნებებო წმინდისა მამისა შიოსათვის.— ქალაქს ტფილის, რომელი სპარსთა ქონებასა ჰქონებია და რომელი აწ უყიდია და რომელი მე მომიკნებებია იგი და ანუ წაღმართ მოიგონ იგიცა, ყუელაჲ უბაჟოდ და უსუხრაოდ (sic) ყოველისა სასეფოჲსა გამოსაულისაგან ჰქონდეს. ვითა წინამძღუარსა შჯულისა ჩუენისასა მეუფესა იოგანეს ქართლისა კათალიკოზსა უბრძანებია და მოუნიჭებია ეკლესიისა ჩემისა—და, რომელ საქონებელნი სოფელნი და აგარანი ჰქონან, მღვმისა საშჯულოჲ საპრებლოჲ არს ყოველგან, თვით მემღვმისა დიაკონმან მოისამართლოს და ეკლესიისა ზეთადა მოიკმაროს*); და ამისთვის რომელ მიპრონსა ქართლისა კათალიკოზი (აძლევს) ჩემსა ეკლესიასა შინა სახელი მისი მოიკსენებოდეს პირველთა თანა მღვდლისაგან.— ბროლისა, ბაზიჯისა და მინისა კანდლები, რომელი მე მომიკსენებია და რომელი არსენის დაუდგამს, ნუმცა ვის უკადრებია გამოღებაჲ; სასანთლები, სიწმინდის სასახური და რაიცა უნდა მისთვის, ოც-და-ათი ლიტრაჲ ეცხლი წმინდისა არსენის კელსა არს.— ცული, ვითა გამიჩენიან ვაქართა ზედა ქამად-ქამადი, იგი ამსახურონ.— საზრდელი ძხათა— პური, ხილი ფურნისაჲ, ხუთასისა ღრამისა წონი, ნუმცა ოდეს მოაკლდე-

*) ეს ფრასა სიტყვა-სიტყვით მოყვანილია დოსითეოს ფიცხელაურის განცხადებაში 1806 წ., 14 მაისს, გუჯ. № 46.

1226.743

ბის.—სამდღიროდ ღწნოა ქამსა სთულისასა, შემსგავსებულად მოსულისა, შინათ მოართუან მსახურთა მონასტრისათა ყოველთა ერთი საწყაფი. ვგრეთვე სხუა ყოველი საჭიროა საქმარი შემოსავალთაგან მონასტრისათა.—სხუა ნაბჭობი და ქულბაქთაა და საზეთეთაა და წისქვლთაა ყოველი შესამოსლად განეყოფადის.—ოც-და-ათი ჯორი, რომელი აწ მე მომიკენებია, ამას ნუ დააკლდების.—ძუწლითგან ვითა სიგელი შეუვლობისაა აქუს ცხუართათჳს უსაბანჯრობისაა სამი-ათასისა ცხურისაა მთასა და ბარს, აწ მე მომიკენებია ორი ათასი ცხუარი; და ხუთი ათასი ცხუარი თჳთ სასეკოა მონასტრისაა და მათთა მეცხოვრეთაა (sic) უსაბანჯროდ, უბაჟოდ და უწყინელად დგეს და იარებოდის ჩუენსა ქაბარსა გუწრლით, და ამისი გამოსავალი ცხუარი ჯორსა იყიდდეს, მატყლი მსახურთა მონასტრისათა და წუჴლაა ძმათა მიეცემოდის.—ასი ფური მომიკენებია, რომელ თრიალეთის მთასა, სოფელსა ბჳითს და ბჳითს ზეითს სოფლებს და მათსა საფურესა მუხნარს დგეს. მომეტებული ზროხაა ჯორსა და ცენსა მონასტრისა სამსახურებელსა იქმოდეს. კარი სამცხოვრებელთა სამუშაოთა ადგილთა მოაკარონ.—თუალი და მარგალიტი ჩემისა ხატისათჳს რომელი დამიც და ორნი ბროლისა სასანთლენი მას ემსახოროს (sic) უკლებად.—ბროლისა ბარძიმი და ბაზიჯისა ფეშხუწმი სიწმიდისა განახლებისა სამსახურად მოიკმარებოდის.—სხუაა ჴურჴელი, ივეარი სპარსთაა, რომელი არსენისდა და ივანესდა მიითვალავს, იგი მისსა ქამსა ჩემსა მონასტერსა გაგზავნოს ძემან ჩემმან დემეტრე.—ძელი ცხორებისაა და ნაწილნი წმიდათანი, ორი მოთხე საესე, ესე თჳთ ამას ჩემსა ეკლესიასა შინა იყოს.—წმიდათა ღილთა მარხვათა ყოველთა პარასკევთა ეკლესიას ტფილსა სეფისკუწრსა განუყოფდენ საკსენებელად ჩემდა. და პირველისა შვიდეულისა პარასკევსა თითო კარასეული მიეცეს, სეფისკუწრსა და თესლსა-თანა შესუან და მილოკონ ესრეთ: „უფალო ღმერთო, დავითს მიუტევენ ბრალნი მისნი სიყრმისა და ცთომილებისანი!“.—მემსგვსე ყოველთა კვირიაკეთა ჩემთჳს წირვიდეს ჩემსა ეკლესიასა შინა და მამაა მემღჳმე მას დღესა სერსა უყოფდეს.—რომელსა-ცა დღესა ჩემი განყოფაა იქმნას კორკთა ამათგან უბადრუკთა და მრავალ-მცოდველთა, ღამის თევია და ღოცვაა ყონ ყოველმან სიმრავლემან, და მას დღესა ქამის-წირვია ჩემთჳს აესრულებოდის.—სოხნატერი, ვითა ბერსა განმანათლებელსა ჩემსა არსენის გაუწესებია და მე ხუდაბუნი შემოწირავს მუხრანს წმიდისა სჳმონ საკვრველ-მოქმედისა-და, რომელმან სამისა დღისა მკუღარი აღადგინა, იგი, ვითარცა თჳთ არსენი განაწესის, ვგრე იქნას (sic). გარნა ჩემ-მიერ ესე ოდენი, რომელ შემდგომად არსენისსა განკრძალული მღდელი იყოს მაკსენებელი ჩემი შეუცვალე-ბელად.—ტფილის საამიღოათ, ვითა სხჳთაცა ნიშნითა თჳთ კელითა ჩემითა დამიწერია ასი ღრაჴკანა მღდელთა და მგალობელთათჳს, ნუ-ეინ დააკლებს მათ; დღესა, რომელსა მომიკენოს ღმერთმან, გაიყონ მღდელთა და მგალობელთა.—ვითა აწ არსენის გაუწესებია ყოველთა კჳრათა ღამე-ყოველ ღამის-თევია, ნუ ეინ შესცელის ამას წესსა.—და ტურათის უბანსა რომელ მესურენი დაუ-

სამართლებელი
პარლამენტის
მრეწველი
ბიბლიოთეკა

სხმან და ზუარნი და მიწანი, ამისი პური ეკლესიას მიეცემოდის თითოჲ კვრამს ძალითა და თითო კარასეული ღვინო.—ოდეს ზეზადნისა ციხე და მუხრანი ძუღლითგან ეცადე მათგან ძებნითა, მაშინცა არა იყო ნებჲა ჩემი, მამამან ჩემმან უბოძაჲ, მით რომელ სსუათაცაჲ ჰქონებოდა მათა გუართა და არაეის ოდეს ექნა ჩუენი ერთგულობა. აწ ძაგანმან სადგომად საებისკაონსიცაჲ უდიდესნი გარნა (განადა?) სამთავროდ თვთ აღრითგან მამაობასა ეწერა-ყე საებისკაპოსოდ და მცნეთისა საქონელნი მრავალნი დაემჭირნეს და წილკანი საყდრისა. მონასტრისა რაცა იყო მთასა ციხე, მარანი ანუ მატური იგი სოფელი და მღვმემონასტერი შიგან ციხედ და სადგომად ჰქონდეს თვთ. ოდეს მოიქცეს საღმობა მისი თავსა მისსა, ყოველი ყოვლითავე უკუნით ეცით ნაქონები მისა-მომართ [მი]თესებული და მღვმეს ქონებანი მისნი საფაზაკონი და წარტყუწნილი; ვითა მამისა ჩიმიხა ბრძანებასა შიგან გაჩენით სწერია. აღარ ოდეს მიგელოს იგი და არცარა ეის სსუასა საქმე უც მღვმესა თანა და არცა მღვმისა ქუბთა. ვითარ იგი თვთ სანატრელისა მამათა ნათლისა შიოჲსა ანდერძში სწერია, უფალი მღვმისა ღთა (მღვმეთა?) მეუფე წმინდა მამა შიოჲ და მეფეთათეს ლოცვა აღასრულონ, ვითა თვთ წერილნი წმიდანნი უმოდღურებენ და ვითა თვთ იგინი თვნიერ მეფეთა საწირავისა საქმე ყოფილა მღვმესა თანა არცა-ეის აწ უც საქმე თვნიერ ლოცვისა და შეწირვისა. აწ სვიმეონ (სწ) ბედიელ-ალავერდელისა იყოს შევედრებულ. რაც საქმე და საურავი მათი იყოს, იგი იყოფოდის, რომელსა ჩვენ ვერ მივიწინეთ; და შემდგომად მისსა თუ მისსა ადგილსა ამითვე წესითა სსუჲ მწუთ-უხუცესი იყოს, იგი აურეოდის.—და თვთ ძუღლთა და აწინდელთა ქართლისა კათალიკოზთა კელნი ვითარად ჰქონან, არცა ქართლისა კათალიკოზის საქმე არს მღვმესა ზედა, არცა ეის სსუსა ებისკაპოზისა არცა ზერი, არცა მეფეთა, არცა მუხრანისა მგეთა; არცა მღვმისა შედგომად ეის აქუს კელმწიფებაჲ, არცა მათთა აგარაკთა და საქონებელთაჲ თანა ეის საქმე უც. და ესე ჩემგან აღშენებული ეკლესია ნიჰად ჩუწნობისად (ჩწნობისად) კმა ეყოს ყოველთა.—ოდეს მუხრანს ვიყენეთ წმიდისა შიოჲს ხატსა შეგუამთხუნენ; სამი სეფისკულწრი, ერთი ფილას საზედაშე და ფარჩითა კაპარი გვევლოგიონ. მთავარმან მემღვმემან (მოასვენოს) ჯუარი მისი, მას გვაამბორონ, ჩუენ ჰატიესკეთ, ვითარცა სულიერსა მამასა ჰშუენის, საჯღომელითა და სერიითა.—თვნიერ ერთი*) მიიცვალოს, ვითა თვთ წესი არს მის წმიდისა შიოჲს საფლავსა ზედა წილგდებჲა**), ამით სსუჲა განაჩინონ და ჩუწნსა დარბაზსა მოიყვანონ, და ჩუენ არგანი მოეკსენოთ და შეგვედროთ მონასტერი.—და თქუწნ, შემდგომად მეფენო! ჩემსა ეკლესიასა და მონასტერსა ანდერძითა ამით შეგვედრებ წინაშე ღეთისა შეკრებასა ჩუწნსა, რომელ არ-სირცხლისა თანამდებ

*) აქ განახლებულია ნაწერი. წინეთ იქნებოდა: „თუ მთავარ-მამა“.

**) ეს წესები აღწერილი ყოფილა იმ ნაწიკვეტში „უდაბნოს წინამძღვრის რიგისაში“, რომელიც ჩვენ ვიპოვეთ და ამ „ანდერძის“ ქვემოდ ებეჭდავთ (გვ. 20—21).

ინილენეთ ღეთისა და ანგელოზთა მისთაგან.—მოიკენეთ ევრდი ჩემი და ნუ ოდეს დამივიწყებთ ღაფითს; ჰნახედით გულს-მოღვინებით ქმნილსა ჩემსა ეკლესიასა და ნუ ოდეს ვის გარყენეთ კულა მას დიდებულსა ლაერასა.—და აწ შე მდგომად ამისსა ანუ მეფემან, ანუ მთავარმან, ანუ ეპისკოპოზმან, გინა მონაზონმან, გინა კელისუფალიმან-ვინ, თუნდა გლეხმან და თუნდა აზნაურმან ანუ ანდერძი ესე ჩემი შეცვალებად იურეოს, ანუ ვინ საურაფი მოუღლოს ანუ ქრთამისათჳს, ანუ თუ თუთ იქმოდეს, ანუ მძლავრებით და ანუ თუ ღეთის-მსახურებასა რასმე აჩუჭნებდეს, ანუ მღვმესა შიგან სადგომად იურეოდეს, ანუ თავისათჳს რადმე მოსაკარებლად, ანუ გარეშე მონასტრისა მწეთ-უხუცესისა სასაურაობასა ვინმე იკადრებდეს, რაჲ გუარი, გინდა ვინ იყოს,—პირველად შენ, დაუსაბამო და დაუსრულებლო ღმერთო, მიაწიე რისხეაჲ შენი დაუსრულებლად მას ზედა; ნუმცა უხილავს ნათელი ღეთაებისა შენისაჲ; ნუმცა მიეცემის წყალობაჲ შენი, ნუცა ცუარისაგან ზეცისა, ნუცა ნაყოფისაგან ქუჭყნისა. იყენ სამკვლრებელი შისი ოკერ და ნაშობნი მისნი მოსასრველ. მოლოდებასა შინა წყალობისასა რისხეაჲ შენი ეწიენ; გონებისა, ცნებისა და ხედვისაგან ოკერ ყვე იგი, ღმერთო. ხოლო შენ, ყოვლად წმიდაო ღმრთისმშობლო, განყოფასა მისსა კორტაგან, განყვე იგი ნაწილისაგან ცხოვრებელთაჲსა და შური იძიე ვითარცა მგმობარსა შენსა ნესტორს ზედა. ხოლო შენ, წმინდაო ღმერთ-შემოსილო მამაო შიო, ოდეს დასჯდეს ქრისტე ღმერთი განსჯად ყოვლთა ტომთა და საქმეთა, წარმოუდგე და განსჯაჲ და ვითარცა შემეწუხებელსა შენსა ზედა ეგრეთ შური იძიე პირითა ღეთისაჲთა.—უკეთუ ქამი მომცეს ღმერთმან და სხუაჲ უახლესი ანდერძი დაწერო, იგი თქუტნ თქუტნ-მიერთთა კანონითა უჯუარობით, წყევითა და შეჩუტნებითა დაამტკიცეთ, წმიდაო მეუფეო ქართლისა კათალიკოზო და ყოველნო მღვდლთ-მოდღუარნო; და თუ სიტყჳსა დაწერად ქამი აღარ მომზედეს, თუთ ესე დაამტკიცეთ, და რაჲთაცა რას ვინ მღვმესა დააკლებდეს, კანონითამცა თქუტნ-მიერთთა კრულ არს გაუქსნელად“.

შემდეგ ზედეკ მსხვილი და ღამაზი მსედრული წარწერა თუთ დავით აღმაშენებელისა (რომლის ზოგოგრაფიული ზიარი იხ. ქვემო): „სიმტკიცეო ყოველთაო, ღმერთო მტკიცე მტკიცედ აქციე“.

7) —წინამძღვრის რიგი.

ამავე დროს უნდა კეთონადეს „უდაბნოს წინამძღვრის რიგი“, რომლის ნაწილი ჩვენ გაზოგნეთ მცხეთის სუტურად ნაწერს ნუსხაში, № სჯ. როგორც ამ „რიგის“ შინაარსიდან სჩანს, ის დაწერილია ანუ „გაჩენილი“ მამის სემიონისაგან. ეს სვიამუნ უნდა იყოს სვიამუნ ბედიელ-ლაკერდელი, რომელსაც დავით აღმაშენებელმა ზემო დაბჭდილის ანდერძით მიანდო გამეკება შიომღვიმის ღაგრისა და რომელსაც ამის გამო სრული უფლება ჰქონდა წესდებანი „გაჩენის“ ბერების-

თვის (იხ. „ანდრეში“ წის დაკით აღმაშენებელისა). აი თვით ეს ნაწიკი, რომელსაც თუძღ თაგი აკლია, მაგრამ მანინ საუწადლებოა ჩვენის ეკლესიის ისტორიის მკვლევართათვის:

ნ.ზ.ზ. „უღაბნოს წინამძღვრის რიგი. თაგი აკლდა“.

- - ენა ქეს ლთისგან და ყდ წისა დედოფლისა ლთისმშობელისაგან გამორჩეულ არს თქუენდა წინამძღვრად მოვლინებულისა და ჰნებაეს ღა და საწინამძღვრო კურთხევა კელთა მიეცით. და საჯდომსა და პატივსა დაიხვას და იყოს უცვალეებლად, არა თუ გამოჩნდეს მისთანა საქმე წუალება, მონასტრისა ორგულობა ანუ მეფეთა ღალატი და რჯულისა შეცოდება. თუ მას ეს არა სპირდეს, დაემორჩილოს ყი, ენა ქრისტესა ღსა და ენა თვით ღა ვერ ვინ იკადრებს უნებლისა მისისა, ვინცა იკადროს წინაღმდგომი არს ღა, ენა თვით თაედი ღი ბრძანებს, ედ რნ თქნი არა ისმინოს, ჩემი არა ისმინოს, და რნ თქულნ შეურაცხ გყოს, მე შეურაცხ მყოფს; და მოციქული იტყვს, ედ დაემორჩილებით წინამძღვართა თქულნთ... ეგრეთვე უკმს წინამძღვართა ღსა მიერ გამორჩეულთა მწყემსსა და მოძღვარსა მათსა. ეგრეთვე დეკანოზი მოაკლდეს, შეგვრბენ ძმანი წე მამისა და წინამძღვრისა და მოძღვრისა და გამაძახიონ იმავეკესითა, რომ წეჟო სწერა, ისრე იმას დააყენებს და პატივი - - დეკანოზისა რომელ ღის მსახურებდეს ეკლესიათა. ეკლესიასა შა შემოვლად, დადგომად ეუბნებოდეს, ანუ შინა შევა და ლოცვასა იჩემებს და სხუათა ეუბნების და ლთისა წინაღმდგომთა და შეურაცხის მყოფელთა თანა დაისაჯების. ესრეთ ეკლესიად შესრულთა ეუბნების, მათ ლოცვა ჰგონია და ლოცვა არა არს. საუფლოთა (სოფლიოთა?) და კორციელთათვის მოსრულნი ყთა ზრახულნ და ეუბნებიან და ესრეთ იქმნების ლთისგან რისხუა ზრახვითა და უწესოდ დგომითა ეკლესიათა განიდევნოს და იკონიგი (sic) არა მიხუდეს ძმათგან სამდღე და ეკლესიათა კართა დგომასა იყოს სამდღე და შენდობასა ითხოვდეს ყთა მათგან საღმრთოთა კრებულთა ძმათა; შენდობა მისცენ, მწუხრი და იკონიგი მისცენ. დეკანოზის მეტისა კანისაგან საუბარა არა იკადრებს, მანცა თუ დაჭირება იყოს. ვინცა ლოცვა მოშალოს, განიკანონოს მოძღვრისაგან. წინამძღვრისა და მოძღვრისა და დეკანოზისა კელთა არს ეკლესიისა საქმე და ძმათა სულიერთა, ამათ სამთა კელთა არის. ეკლესიისა საქმე რაჟცა დააკლონ ღმერთმან მათ] ჰკითხოს.

ესე განაჩენი მე მწნ სნ (მამამან სუმონ) - - - *) ხოლე გვაჩინე. ვინცა ესე ზემოწერილი გაათაოს და ისმინოს, ღნ მისი ლოცვა ისმინოს. (ხოლო უკეთუ) ღიდმან ანუ პატარამან რამანცა კაცმა მოშალოს, ანუ ღიდებულმან, ანუ აზნაურმან, ანუ მონაზონმან, ანუ ძმათგანმან დაუჭირებელად მოშა-

*) ეს სიტყვა ჰკლებია, რადგან ნუსხაში ცარიელი ადგილია დატოვებული. იქ უნდა წერებულყო „ბედი ელ-ა-ლა ვერ დელ მან“, რომელსაც, როგორც ვთქვით, მეფისგან ჩაბარებული ჰქონდა გამგეობა შიომღვიმის ღაფრისა.

ლოს, ამი სოფელსა შერცხუნითა და სიკუდილითა ჰკითხოს და საუკუნოდ წარწყმედიტა ჰკითხოს სულსა მისსა. ან“.

8) — წინა დავით აღმაშენებელის გუჯარი.

ამავე დროებს უნდა ეკუთვნოდეს დავით მეფისაგან მიცემული შემდეგი მოკლე გუჯარი, რომელიც ჩვენ ვიპოვეთ მცხეთის გუჯართა ნუსხაში, № 1: და თუმცა შიომღვიმეს არ ეკუთვნის, მაგრამ აქ ჩაურთეთ დაუკარგებლობისათვის. რომ ეს გუჯარი ეკუთნის დავით აღმაშენებელს და არა დავით IV-ს, ანუ სხვათა, ამის საბუთად მოგვეყვან ჩვენ: 1) თუთ ენა და მწერლობითი ფორმა (მოკლე-სიტყვაობა) გუჯარისა; 2) გუჯარში მოხსენებული გვარი არიშანის ცნობილია ქ.-ცხოვრებაში მხოლოდ მე-XII საუკ. (ქ.-ცხ. I, 242; 283; ჩემი „ქრონიკები“, I, 274). არიშანის სწავრობდენ კახეთში და ერთმა ამ გვართაგანმა დიდი შექმნა აღმოუჩინა მეფე დავითს კახეთის დაპყრობაში (ქ.-ცხ. I, 242), და ამ დროიდან მათი გვარი იტყონ სპატიო ალაგს მე-XII საუკ., მაგრამ შემდეგს საუკუნოებში არ სჩანს; 3) გუჯარიდან სჩანს, რომ ნიანის დიდად დამსახურებულია მეფის წინ დაშქრობით, დაბურებულა და „ლაშქრობა აღარ შექდოა“; ამის გამო მეფე ათავისუფლებს მას და მისს მამულს ეკვლა სასკლმწიფო სათხოვრისაგან. რადგან დავით IV-ს დროს კახეთი ესრე შევიდრად არ იყო დამოკიდებული მეფისაგან, ამის გამო აქ მოხსენებული მეფე უნდა იყოს აღმაშენებელი დავით. აი ტექსტი გუჯარისა:

„ქ: სახელითა ღეთისათა დავითისაგან, ნებითა ღთისათა აფხაზთა, ქართულთა, რანთა და კანთა მეფისა.

აწლა მოვიდა ჩუენ წინაშე არიშანი და გუეჯა, რათამცა გაუშვთ და გაეთავისუფლეთ ნიანია გრიგოლ მოოკრებულის შკლი მისითა მამულითა ეფდისკევითა, ვინადგან აღგილიცა ზითვად ჰქონებოდა და ჩუენიცა ღიდალ ნამსახური და ბეერი ვალი იყო, ლაშქრობა აღარ შექდოა. აწ გაუშვი ნიანია მისითა მამულითა ზითვად ნაქონებითა ეფდისკევითა და გავგუთავისუფლებთა ყოვლისა გამოხავლისა და შესავლისა საკელმწიფოებასა და სათხოვრისაგან ყოვლისა“ (გათავდა).

9) — თამარ-მეფის სიგელი.

1190 წ. — ამ წლის ახლო სანებში უნდა იყოს დაწერილი ს. კანტ. ტყვის გრძელი სიგელი № 64, (სიგრძით 2 არშინი და 1 1/2 კერშოკი; სიგანით 4 1/2 კერშოკი) რომელიც ხელ-მოწერილია თამარის დროინდელ ისტორიულ ჰირთაგან: ჭაბურისაგან, შოთასაგან, თეოდორე კათალიკოზისაგან და სხვ. სიგელი დაწერილია მსკდრულად:

„ - - - - - ყდ წ(მიდისა) - - - | - - - - - თა: რომლისაგან;

შეისხენ | კორცნი: ქტემან: ღთნ ჩუენშან: და: კ: ღ: შ: ღ: შობისა: მშობელი |
 ქალწულად: დაიცვა: ძალითა: ცხუელს (sic): მყოფელისა: პატიუნისა ჯ[უა-
 რა]სა ძელისა: ცხორებისათა: რომელსა ზედა: განიპყრნა: უხრწნელნი: |
 მკლანენი: თუინნი: ქნ ღნ: ჩნმან კსნისათუის ჩნისა: (აქ განგებ გამოკუშვით
 12 სტრაქონი). . . მეოხნებითა და თანამოქმედობითა წღლისა და ყღ სანატრე-
 ლისა: მამისა: ჩუენისა: შიოსითა: | რომლისა მიმართ: არს სასო(ე)ბაი: ჩემი' და-
 წერილი: ესე დაგიწერე: | და მოგაკსენე: მე მან დატოროთ ხუცესმან და:
 ამირსპასალარმან: | ქიაბერმან: პირველად: შენ: სასუსა: და შესავედ-
 რებელსა: | წასა: მამასა: შიოს: და შენ მიერ: აღშენებულსა: უდაბნესა: (sic)
 მღუიმესა: და მონ შინა: დამკოდრებულთა: (sic) ყლთა: მამათა: და: ძმათა:
 აღრიდგან: მქუნდა სასუებაი: და სიყუარული: მაგის: წინსა: უდაბროსა: მი-
 მართ: მიწღდა: და მწღდა: რათამცა: სულისა: ჩემისა სალოცავი: განმეჩინა:
 რაიმე: დაპებღდი (დაპებღდლი) რომელ ამათ[და] სასოებითა: თქუენ: იყე-
 ნით: ჩემდა: მომართ: ჩემსა: ქინოენისა: ქუნებასა: შინა ეკადრე: და მოვა-
 კსენე: ღთისა: სწორსა: მეფეთა მეფესა: თამარს: და მათ მიერ: ბზითა
 (ბძმსებათა) და კითხვითა: გკადრე: და მოგაკსენე: შენ: წასა: მამასა: შიოს:
 და შენტა: ცრემლთა: მიერ: აღშენებულსა: უდაბროსა: მღუიმესა: და შენ:
 შინა: დამკოდრებულთა მამათა: და ძმათა: ქინაენით (ყინჯანით) მიხითარაის
 ძენი: დაეთის შვილნი: უქროი: და მახარაი (sic): ბრაქი: და: იწე: მათითა:
 სახლითა: და მამოლითა: ნასყიდითა: და უსყიდელითა: რომელი: მიიღებდენ:
 ყოველთა: წელიწადსა: შინა: ცუინსა: თხუთ[მე]ტსა: ლიტრასა: და: ამისთუ-
 ის: გამიჩინეთ: სალოცავად: დღესასწაული: წინსა: ეფრემისი: იანვარსა: უც-
 და (sic): რეასა: აღაპათა: და წირვითა: უცვალეებელად: გ[ა]ხეცდნიერენ: ღნ: მი:
 უკე: (მოფუენისამდე) ქინოენით მიხითარაის ძენი: დაეთის: შვილნი: უქრაი და
 მახარაი: ბრაქი: და: იწე: მათითა: სახლითა: და მამოლითა: კელ-მოხსლე-
 ტითა: და მოუდევრად: მომიკსენებინ და შეოვალად: ყოველისა: შესავლისა-
 გან: და არა ზედა აც: ბეგარი: ვითა: სადაცა: სხუაგან: შემოწირულნი: ეპარნი:
 თქუენნი: ყოველისა მანებელისაგან. შეოვალნი: და ნებიერნი: სხენან: ეგრეთ-
 ეე: ესენი სხდენ: და ყოველთა: წელიწადთა: ამას: ცოინსა (გვიჯს?): მოგარ-
 მიდენ: თხუთმეტსა: ლიტრასა: არა: შეგეცვალოს: ჩემგან: არცა: შემდგომად:
 ჩემსა: ქინოენისა: მქუნებელთაგან: რაიდგან: მე: პატრონთა: ღთისა: სწორთა:
 ბზთა: (ბძმსებათა) და კითხვითა [მი]ქნია: და ეინც: რამანცა: გუარმან: კკმან:
 კელყოს: ამისად: შლად: და გატეხად კრულმცა: არს: დაუსაბამოისა: ღთისა:
 პირითა: ნესტერიმც: (ნესტორამც) არს: ყღ: წინსა: ღის მშობელისათუის:
 არიუზ: ძისა: მისისათუის: ჰეროდე: ნათლისმცემლისათუის: ნერონ: წთა: პეტრე
 და: პაულესთუის: დაუთქ(უა)მსცა: დასასროლად: (დასასრულად) სიტყოისად:
 (სიტყუისად) ვითარმედ: არა: არს: სხუაი: ღთი: თუნიერ: სამაელისადა(?) და
 ყოველთამცა: ბრალთა: და ცოდვითა: ჩემთა: პატიყსა: მიმკდელი: არის | და

წიგნი...

(სიგნი)...

ინცა: და: (sic) ამტიკოს: ლთმან: ყოელი: გაგებული: და მისმიერ ქილი:
დამტიკოს: და შონდენეს.

სხვა ხელით:

ქ. ესე მანდატურთ ხუცესისაგან | შეწირალად განაჩენი ჩემგანცა მტიკ-
ცეა: (შეიძლება ეს იყოს თვით თამარის ხელი).

ქ. ესე დაწერილი მე ჭიბერსა მეფეთ-მეფისა თამარის მიწასა მანდატურთ-
ახუცესსა თამარის დღეგრძელობისთვის შემიწირავს იგი კაცი და დაწერილი
დამამტიკიცბია და ჩემად სალოცავად: ვინ შეცვალოს შემცაიცვალების ქტეს
რჯოლისაგან. (თვით ჭიბერის ხელია):

ქ. ესე დაწერილი: ჩუენ ქტეს მიერ: ქკსა თეს (თოდორეს): დაფუი-
მტიკიცებია: შემცვალებელნი: ამისნი: შეცვალნეს ლნ: სჯულისაგან ქრისტიან-
ნეთასა და კროლმცა არიან ცათა შინა და ქუეყანასა ზედა ამას ყოფასა და
მას საუკუნესა დამამტიკიცებელნი | ლნ აკურთხენ და წმიდამან: და წმიდამან
(bis) დედაქალაქმან:—(ი. ე. მცხეთამ).

ქ: მე შოთაი ჩემს ძინოენის ქუნებასაც შიგა ამას ეამტიკიცებ ვითა ამასა
შიგა სწერია. (ეს შოთა უნდა იყოს რუსთაველი: სხვა შოთა იუსტორიულთ პირთ
შორის არ სჩანს თამარის დროს. შოთა ართავანოსე 1177 წელს დაისაჯა (ქ.-ცხ-
273) როგორც „შინაგამცემა“ გიორგი-მეფისა. „სოლო შოთა გუპია“ რუსუდანის
მეფობაში სჩანს ქ.-ცხ. 362. ალბათ ჭიბერის შეწირულობაში შედრამით ჩაწეულია
შოთას მამული უინჯანისა და შოთასაც დაუთმია ეკლესიისთვის).

მორე მსარეზე: ქ. მე ავე (ავაგ) ორბელი: ამისი დამამტიკიცებელი ვარ
რომე წდისა შილისდა აქ შიგა სწერია. (ავაგ, განთქმული პირი XIII საუკ.
† 1250 წ. H. Gr. p. 554 Add. p. 333.—ეს მერმინდელი წარწერაა).

სეკუელად: „ქ: მე იე (იოანე) ურბელი მოწამე და დამამტიკიცებელი
ვარ“ (ესეც მერმინდელი XIII საუკ. წარწერაა. იოანე ურბელი ანუ ორბელი, მამა
ავაგისა, გამოჩენილი პირია თამარ-მეფის და გიორგი ლაშას დროის: იხ. ქ.-ცხ.
სრული განმარტება ამ სიგელის და რუსული თარგმანი მისის ტექსტისა ჩვენ გა-
მოკვეთით უფრნაღში: „Чтенія въ Императорскомъ Обществѣ исторіи и
древностей російскихъ“ 1895 ч., ч. IX. т. 174.

10)—თამარ-მეფის დროინდელი სიგელი № 68.

ამავე დროს (1190—1207 წ.) უნდა იყოს დაწერილი შიომღვიმის ტყავის
ხუცურად ნაწერი თავმოხუელი სიგელი № 68 საგრძობთ 2³/₄ არშინი; სიგანით
5¹/₂ კერშოკი, რომელშიც მოხსენებულნი არიან ისტორიულნი პირნი თამარ მეფის
დროისანი, თოდორე კათალიკოსი და მემღვიმენი. თავი გუჯრის დაწინაბეულია.
ტექსტის გარდა სხვა უკვლავ მხედრულად დაწერილია (ხელ-მოწერა წყვეტ-გორულით)
დიდის ხელაქნებით (ნიმუშები წერის იხ. ბოლოს).

... ესე დაწერილი და სიმტიცე და[გი]წერეთ და მოგაც-
 სენეთ ჩუენ მღვმისა ლაერ[ისა] კრებულმან ძლიერმან და უძლურმან(?) :მ:
 ბას[ილი] (ე. ი. მღვამეჟმან ბასილი) - - მნათემან ნიკოლოზს და ყოველმან კრე-
 ბულმან მა - - . თ სწლებითმან (სრულებითმან?): თქნ ტახ[ადეს] - - ნიას და
 ყოველთა მომავალთა - - - ნათესავთა მი: უკე: (მიუკუნისამდე): და უ - - -
 სამწირველოჲ: გბოდებოდა სიგლითა - - ლ: კე (კურაქე) კახთა მეფისაგან: და
 ჩუწნცა მიგეცით და მოგაცსენეთ სამლოდ (სამამულოჲ) და მკვლრად: ამაღ
 რომე თქუწნისა გუარისა მოძლუარი ყოფილიყო კე კახთა მეფისა ბასი-
 ლი ტახაასძე: და მას მისითა მოძლრობითა შემოგწირიენა წმიდისა შიოას-
 თჳს რჩეით: მათთა შინა დაოთი: და ბართა შინა რუეთი; და გეჩინა მისისა
 სულისა სამლოცავად: ერთი ფუძე გლენი დაოთს ეკაშამისძე: და რუეთს უში-
 შარაასძე - - - ებოძა სამადლოდ შ[ი]წა(?) - - შწირე - - - და გომთა შმარ-
 თებს - - .: და ჩწ - - - სა[შწირ]ვლოჲ მით ორითა ფუძითა - - - და გქონ-
 დეს ჩუწნგანცა შეუვალად [ეთარ]ცა გინდეს ეგრეცა იმსახურებლით: და ეღ-
 ვას [ლა]ლაჲ ნაოთხალი თქნთჳს მოსახუწდრებელად: და რაჲზომიცა მსახური
 გინდეს მუნით იმსახურებლით და არა ოდეს რჲ საქმე გუწდვას არცა ჩუწნ
 და არცა ჩუწნთა შემდგომთა: თწნიერ ამისგან კიდე რომე ოდესცა მივიდო-
 დეთ ძლუწნი მოგუწწრთმოდეს: სხუად გიბედნიეროს ღმერთმან თქუწნ ტახაას-
 ძეთა და თქუენთა მომავალთა კე კახთა მეფისა სამწირველოჲ. მისითა მიმღ-
 გომითა შათა (შინათა) და გართა. უკეთუ ხუცესი არა იყოს ტრაპეზი გარდა-
 იკდებოდეს: კე კახთა მეფისათჳს: აწ გიბედნიეროს ღწ თქწ ტახაასძეთა იწს,
 ნიწს და [ნიას]ნიას: და ყთა ძმათა და შეილთა და მომავალთა [თქუენთა] და
 უკი უკე ერთგულობასა შა წწის ამის [უღაბ]წრასა: და აწ სრული არს და-
 წერილი ესე ჩუწნგან და შემდგომთა ჩუენთაგან: მოწამენი და დამამტიციებელ-
 ნი ვართ ამას დაწერილსა ზა ბასილი: მ: (ე. ი. მემღვამე) ლკა: წ: (წილ-
 კსუღი) ნკზ მნათე და ერთობით ყი კრებული: და აწ ვინცა ვინა ესე ჩუწნი
 დაწერილი შეცვალოს ანუ შინამან (შამან) ანუ გარემან ანუ მოძლუარმან ანუ
 უღაბწრასა ამის მფლობელმან ანუ რამან გუარმან კაცმან შეგიცვალოს
 ანუ შინათა სამწირველოჲ: ანუ გარეთ ორი ესე მის[ა] მიმდგომი ორი ფუძე
 გლენი: ჰრისხავსმცა ლთი დაუსაბამოჲ... (წეკა-კრულჲ ფრიად გრქელი).

ბოლოს მსჯდრულად:

„ქ. ესე დაწერილი ჩწ ქწს მიერ კკწსსსა თწს (თქოდორქს) კელითა
 ჩუენითა დაგუიმტიციებია შემცვალებელნი ამისნი რაისაც მიზეზისა მოღები-
 თა იყუნენ კრულ წყეულ და შეჩუენებულ: ლთისა და ვოველთა წმიდათაგან
 აქა და საუკუნესა დამამტიციებელნი აკუროთენ ღწ და წმიდამან დედაქა-
 ლაქმან“.

მერე სსჯა სქლით:

ქ: ესე დაწერილი ჩწ ქტეს მიერ: ქსა: მსა: გწს (ქართლისა მთავარ

გზისკაპოზს გიორგის) ჩუენითა: კელითა დაგუიმტკიცებია (წყვა იმ გპ-რეკ)...

ქ. ესე ვითა: ზემოით: მამათა: წდათა: დაოწრია: თქუნ: ტახუასქეთა-და: და: კე: მეფისა: სამწირველოი: და სახლი: მოოცემია: ამას: მეცა: ნკლზ: წილკნელი: მოწამე...

ქ. ესე ვითა: წთა: მძთა: მღმელთა: იწე (იასე): ტახას: ძისა თის თს (his) დაოწრია და: აზძებია (და უბოძებია) კე: კანთა მეფისა: სამწირველო: მამულო-ბით მე ლუკა მეღმე (მემღმე) მოწამე: და დამამტკიცებელი: ვარ.

ქ. ესე: ვითა: წთა: და ლთ შემოსილთა: მამათა: და ძმათა: ამის უდა-ბნოახათა: ტუზუასი ძვისადა: და ყლთა: მომავალთა: მათდა: კე კანთა: მე-ფისა სა: მწირველო: მკუიდრად: და მამოლობით: უბუძებია: მეცა: უნდლი: ვლია: მემღმე: მოწამე ვარ...

ქ. ესე ვითა... იწე ტახუასისძისადა: და ყოველთა მომავალთა: მათთა-და კუირიკე: კანთა: მეფისა: სამწირველოი: მკუიდრად: და მამულობით უბოძებია: მე-ცა: მწირი: ლულუნ ყოფილი: ნიკოლოზ: მოწამე ვარ...

ქ. ესე ვითა... და კუირიკე კანთა: მეფისა სამწირველო უბუძე-ძებია: იოვანე ტუზუასისძისათვის... მე ნიკოლოზ: მნათე: მოწამე ვარ...

ფრად სელოკურად სელსართულად მეორე ზირსკედ:

ქ. „მე: მთავარ: მამა: მემღმესა: იუვანესცა დამამტკიცებია: არგოს: ლთმან სულსა: კანთა მეფისა: კუირიკესა: ამინ“.

არშაჲ:

ქ. ესე: ვითა: წდათა და ლმერთ: შემოსილთა: მამათა: და ძმათა: მღა-მისა: ოღაბნოისათა იოვანე ტახასძესადა: და ყოველთა მომავალთა მათთადა: და კუირიკე კანთა მეფისა სამწირველო - - [უ]ბოძებია მეცა [კოდე]ფილი აბრა-ამ მიხისძე (?) - - - და ვინ დამამტკიცოს ღწ აკურთხოს.

1202 წ.—სიგელი თამარ-მეფისა.

ეს ძვირფასი სიგელი სინოდ. კანტორისა № 1 დაწერილია ტყავზე (სიგრ-ძე 2 1/2 არშინი და სიგანე 6 ვერშოკი) ლამაზ მხედრულ ასოებით მეფერამე-ტე-წელს თამარის მეფობისას, ე. ი. (1184+18) 1202 წ. და თვთ თამარისა-გან ხელმოწერილია (პალეოგრაფიული პირი თამარ მეფის წარწერისა იხ. ბო-ლოს). თუმცა თამარ ამტკიცებს რა ამ სიგელს, თავისს სახელს არ აწერს, მა-გრამ შემდეგი წარწერა მოიხსენიებს, რომ ეს სიგელი დამტკიცებულია „თვთ საუფლოთა კელითა მისითა“ (თამარ მეფისითა) და მაშასადამე პირველი წარ-წერა ყოველს ექვს გარეშე თვთ თამარის ხელია; მეორე წარწერა-კი ეკუთნის მისს ქმარს დავით-სოსლანს, რომელიც მეფედ იხსენიებს თავისს-თავს; სიგელი მოიხსენიებს ლაშა-გაორგისაც, ბოლოს დამატებულია თამარ-მეფას ჯვართ-მტვითველის, ვაზირის და მწიგნობართუხუცესის ანტონ ჭყონდიდელის განჩი-

ნება შიომღვიმეში მისგან მოყვანილის წყლის შესახებ. ეს განჩინება თვით მისი ანტონის ხელით უნდა იყოს დაწერილი. როგორც ჩვენს „ქრონიკებში“ წ. I, გვ. LX) დაეხსებუთ, ეს ანტონი არის მემეტინე, თამარ-მეფის დროების აღმწერი.

ამ გუჯრის დამწერი იაკობ შემდეგ (1250 წლის ახლო ხანებში) ყოფილა „დიდის გელათის მონასტრის დეკანოზი“, როგორც სხანს მისგანვე დაწერილ გუჯრიდამ (იხ. ჩემი „ქრონიკები“, წიგნი II, 1250 წლის ქვეშე).

ეს სიგელი ის გუჯარია, რომლის არსებობა ჩვენ ვაგვიგეთ („ქრონიკები“ წ. I, გვ. 278—279) და რომელიც ჩვენ შემდეგ მოცემბენით შიომღვიმის გუჯრებში, № 1.

- - [სახელი]თა ლთისათა - - [თამა]რისაგან ბაგრატიონისა ნებ[ითა ლთისათა] | [აფხაზთა] და ქართველთა, რანთა, კახთა და სამცხეთა მეფისა, დედოფალთა დედოფლისა | და ყოელისა აღმოსავლეთისა და დასავლეთისა ფლობით მქპრობეგისა | .—მოვიდა ჩუენ წინაშე ვაზირი ჩუენი ანტონ ჭყონდიდელი მთავარეპისკოპოსი მწიგნობართ [უხუცესი] | და პროტო-აპერტიმოსი და გუეჭაჯა და მოგუჯაკენა რაშ[ა] [მიწანი] | და რლი მღუიმეს მონასტერსა სამლოცველოსა ჩუენსა წყალი მ[ოციყვანეს] | სხალტბისლთ: და წყლისა მის სათავესა ზედა გლეხი: ჯდა სასეფო [ქოსოს ძენი] | მის წყლისა მკაზმელად, იგი გლეხი სამკჯდროდ შესაწირავად მღუიმისად სული[სა] | მისისათჳის მას მიუბოძეთ:—დაგუჯარა ლნ და ვისმინეთ ჰაჯაი და მოკენებ[აჲ] | მისი ვაზირისა ჩუენისა ანტონ ჭყონდიდელ მკსნისა: მწ: უხუცესისა და პროტო-აპერტიმოსისა და რომელ სხალტბას მის წყლისა მისგან მოღებულისა სათავესა ზედა გლეხი ზის მიწად ერთი და კუამლად ორი ქოსოს ძენი საუკუნოდ მის წყლისა მკაზმეად მღუიმისა მონასტრისა შესაწირავად მისდა მიგუითაეისუფლებია. ჭყონდის იგი წყალი და გლეხნი ქოსოს ძენი მიწად ერთი და კუამლად ორი, სჳმონ და გიორგი და ია ბერი და შეილნი და შეილისშეილნი მათნი სასოსა და მჳარეველსა ჩუენსა წსა მამასა შიოს და სამლოცველოსა ჩუენსა მონასტერსა მღუიმესა; არას ქაჳსა შეეცვალოს და არცა რაჲ მას წყალსა და გლეხსა ზედა კელისუფალთა ჩუენთა კელი შეუფედოდის; ყოელითურთ შეუეალი და თაჳისუფალი არს, რაიც ანტონ კლნ განუჩინოს სამსახური მის წყლისაი, მას ჰმსახურებდეს და არაინ გუიბრძანებია მშლოლი და მაქცეველი ბზულისა ამის ჩუენისა არცა მეუნებლი და დამაკლებელი მათი. აწ ვინც ჰნახოთ ბზაჲ და სიგელი ესე ჩუენი ზეზადნისა (sic) ციხისთავთა, მპარავთ მეძებელთა, მოხარაჯეთა, მესაბანჯრეთა და ყოველთა საქმის მოქმედთა ჩუენთა დიდთა და მცირეთა, დაუმტყიკეთ და ნუ ვინ უშალავთ ბზასა ამასა ჩუენსა, ნუც რას ვინ დააკლებთ, ნუ დ[ი]დასა და ნუ მცირესა თჳნიერ შეწეენსა და თანადგომისა.—დაიწერა ბზაი და სიგელი | ესე ჩუენი ინდიკტიონსა მეფობისა ჩემისასა: მევა:—თურამეტესა:—კელითა მწიგნობრისა ჩუენისა იაკობ აწრელისძისაითა:—

წახინკებულას სეგუფას ასოებით:

მტკიცე ყოს ღწ შეუცვალებელად (ეს თამარ მეფის ხელით).

აწმასზე ჩინებულად, იმავე მკლნით: „ქ: მე მეფესა დაეთასა და მიმტკიცე-
ბთა: მტკიცეა ნებითა ღთისათა“:—

იჭკე სურურად:

სახელითა ღთისათაათა... ესე დაწერილი დაეწერეთ ჩუენ სდ კრებულ-
მან და ლაერამან მღუმისამან.—ქეს სწორმან ანტონ ჭუნდიდეკლმან დიდითა ღუა-
წლითა და გულსმოდგინებითა და სავასოითა აღამართინა, მოიყენა წყაროი
ესე ნუგეშინის საცემელად ამის უღაბნოისათუის, რომლისა საუკუნომცა არს
კენებაჲ და სუფევაჲ ყთა წთა თანა.—ესე გლენნი ქოსისძენი ფუძედ ერთი,
კულმლად :გ: ვითა ამას სიგელსა შინა გაჩენით სწერია, მათგან მოგებული არს
და წყაროასთუ მსყენებული. ესე მიწანი, რწნი თუთ სუფუფოათა კკლათა მასი-
თა სწორან და გენაკი ჭქონდეკს მათ გლესთა.—ჩუენ დახედენით ამას, რომელ
ესენი ოდენ არა ეყოფოდეს მკაზმავად წყაროსა. მათითავე კითხვითა და ბრძა-
ნებითა ერთი მეორესაჲთა გლენნი სახელით პატარ და მეორე გლენნი გარეთ მო-
სული ქაჩაბურაასძე ესენიკა წყაროსავე მიუყენენით მკაზმავად. უკეთუ ნივთი-
ერი რაიმე საკაზმავი იყოს, სხალტბურიითა და სხუაგნურიითა ძალითა ზედა მო-
ვიდოდით და მოკირეებით ჩუენ კრებულობით ეკაზმიდეთ და ამით მეწყაროე-
თა სდ ყთა ერთი ევლოგიაჲ ჰქონდის, რაიცა გაიყოფოდის: შინად და გარედ. ამი-
სი შეცვლაჲ ჩწ კრებულისაგან არაოდეს იკადროს და ვინდაცა ესე ჩწნი გაგებუ-
ლი შეცვალოს და წარმდებად და უდებებით იურეოდის წყაროასა საქმესა,
კრულმცა არს თუთ საუფლოათა მით სიტყუთა“.....

იჭკე მსედრულად, ღამაზ სეღათ:

ქ: სახელითა ღთისათა, ადიდენ და დაამყარენ ღწთნ მეფენი ჩწნი ღწ
და თამარ და ქე მათი: გ: ღამა, რომელთა წელნი უკამრავ (sic) და სუფევაი
დაუსრულებელ. მე მიწამან და მლოცველმან მეფობისა მათისამან ანტონ: ჭწ
(კყონდიდელმან) ვიხილე სახლი ღთისა წაი უღაბნოი მღუიმიისა და მას შა
მყოფნი წწნი მამანი ჰირსა და იწროებასა შა ურწყულობისასა და შემწეობი-
თა წწსა მამისა შიოისითა ეჭებნე და ეპოვე წყალი აღგილსა სხალტბასასა და
კვლეყავ მოქმედებად და შეწვენითა მისითა მოვიყენენ წყაროი კარსა წწსა ეკ-
ლესიისასა ჟამთა წელიწადისა სამისათა დიდითა შრომითა და გულსმოდგინებითა
და მოსლვისა თაესა თანა ეჭებნენ სხუაი წყალი, რწლი მკუილრთა მის აღგილი-
სათა არა მოაკლდა, ეგზომ მოვიდა და უმეტესიკა წყალი; და ვევედრები მასვე
წწსა და ღწთ შემოსილსა მამასა შიოს და მუნ შინა დამკუილრებულთ წწთა მა-
მათა მადლსა, რათა დაამკუილროს იგი წყალი მას აღგილსა სადიდებელად ღთი-
სა... და მის წყაროისა სათავესა იყო კუხამლი ორი სასეფოი სახელით აფხაზ-
თანნი და ეკადრე და მოეკსენე ღეთისა სწორსა მეფეთა მეფესა თამარს რაი-
თამცა იგი გლენნი მის წყაროისა მკაზმავად უბუძნეს (sic) და მოაკსენნეს მო-
ნასტერსა. შემიწყალეს და მიბოძნეს და მსახურიკა მსახურეს ჯგროანი და ამა

სიგლითა მკუიდრად და თანესუფლად მეფობისა თამარისა სალოცავად აფხაზეთ-ნი (sic) იგი გ'ი და ია ბერი ფოძედ ერთი და კომლად ორი და მე გაუჩინე სამსახური მის წყაროისი, რ'ლ ორისავე სსხლისაგან თუთია შეიღა მათი ქუქან-კად გაისწავლებოდას და ჰკაზმვიდენ მას წყაროსა. სხუაი მსახური არცა რაი ეკ-ლესიისა ედვას თუნიერ წყაროისა კაზმვისაგან კიდე და თუ დიდი და ნიეთნი რაიმე საქმე გამოჩნდეს, რ'ი მათგან არ იქნებოდეს, მონასტერი დაუდებდეს, ანუ თუით მემლუიმე და კრებული ჩამოვიდოდეს და ყოვლითურთ უნაკლულოდ ჰკაზმვიდენ.—და ამათ გლეხთა ორთავე სწორად მიესცენით მიწანი მონასტრი-საგან სსხლტბას სსხელდებით ბოტკოს და დიდელს დღისა ათისა და წყაროისა თაგსა ორისა დღისა და კენაკი, რომელი სკერებულა იდას სსხლტბას. აწ ეს ვითა ქმნილა და გაგებულა მტკიცე ყოს ღ'ნ და თუით მან წმიდამან შიო. და ეინ-ცა და რამანცა გუარმან კაცმან დიდმან, ანუ მცირემან აზნაურმან, გინა ერი-საგანმან, კელისუფალმან ანუ კელისუფლომან, მონაზონმან ანუ მოსაკარგვემან, გარეთმან და თუნდა შინა მყოფმან, წინამძღუარმან, მოძღუარმან და ანუ კრე-ბულმან დააკლოს, შეცვალოს და წარმდებებით აღარ ჰკაზმოს და არ იურგოს რომლისადა მიზნისა მოღებითა, ნისტორმცა არს ყ'დ წ'სა ღ'თის შ'მობელოისა-თუის, არიოზ ძისა მისისათუის, ჰეროდე ნათლის მცემელისათუის, დომენტიანე იოანე მახარებელისათუის, ნერონ წმიდათა მოციქულთათუის, დეოკლიტიანე და მაქსიმიანე წ'დათა მოწამეთათუის და სადაც უსისხლოი მსხუერპლი შეიწირ-ვის და ან შეწიროლა და ბარძიშა შინა წყალი ერთის და რთოლა (sic), მისმცა ყუელასა მადლითა კრულია ცათა შ'ა და ქუეყანასა ზ'ა“...

ქეორე ზირსკად სუტურ ნარკვი მსჯდრუდი, მქრად მქენით:

„ქ: ამას ბზასა (ბრძანებასა) და სიგელსა ღეთისა სწორისა მეფეთ-მეფისა თამარისასა და ანტონი და გ'ის და წ'თა მამათა მღუმელთა; რომელ წყაროსა-თუს გაჩენით მოზ'ნი (?) გაოჩენიან და მეწყაროეთათუის ვენაკი... მეცა ქ'ს მიერ ჳ'სა (უფლისა) შ'სი (მთავარეპისკოპოსი)—მოწამე და დამამტკიცებელი ვარ ბრძანებისა მათისაი... (წუგება)

სათაურით XVII საუკ. სკლით: „ქ. ეს: სიგელი: წმიდის: შიოსა: არს: სხალტბური.“

აწმიაზე ტუქსტის სკლით: „და მალი, ოდესცა უნდეს, მემლუიმე გაიღებ-დეს ეკლესიისა ძალითა და საფასითა“:—

1212—1227 წ. „ძებლი“ ანუ „განგება“ ვაჰანის ჭუაბთა
მონასტრისა.

ვაჰანის ანუ ენის წმიდის გიორგის მონასტერი, განთქმული თვისის ქვაბე-ბებით (აწ სომეხთა მიერ მიტაცებული), აღშენებულა ტაო-კლარჯეთის მთა

ში, სომხეთის საზღვრის ახლო (იხ. ვახუშტის გეოგრაფია, გვ. 88; 82). როდესაც თათრებმა გააუქმეს აქ ქრისტიანობა, რამდენიმე სიწმიდე (ხატები) ამ მონასტრისა იკაჟურის ქრისტიანებითურთ გადმოვიდნენ იმერეთში და დასახლდნენ ჩხერემელას სათაურში. ახალს სოფელს უწოდეს იგივე სახელი ძველის თვისის სოფლისა ვაჰანი ანუ ვახანი (აქილამ ვახანის ხეობა, ვახანის ციხე) და ახლად აშენებულს ეკლესიასაც—ვახანის ქუაბი.

ჩვენ ეხლა ხელთა გვაქვს ძველის ვაჰანის ანუ ვანის მონასტრის დიდი ტყავის სიგელი, გინა „ძველი და განგება“ ამ მონასტრისა, მიცემული სარგისის შვილის მხარგრძელისაგან და დამტკიცებული მხარგრძელის შვილის სარგისისგან და კათალიკოზის გიორგისაგან. (სიგრძე „ძველისა“ 7 არშინი, სიგანე 5 ეერშოკი). სიგელი შვიცავს მონასტრის რიგს და განმგებობასა, და ფრიად გამოსაყენებელია ჩვენის საეკლესიო და უმეტეს სამონასტრო წეს-რიგის გამოსაკლევად. სამწუხაროდ სიგელი მეტად დაზიანებულია, თავი მოგლეჯილი აქვს და შუაშიც რამდენიმე ტყავის ფურცელი აკლია; არშიებოც აქა-იქ სიძველისაგამო მოცრცნილი აქვს და ზოგან მელანიც მეტად მქრალია. სადაც ტყავის ფურცლები გადაკერებულია, იმ ალაგებს თვით მხარგრძელის ხელით მხედრულად აწერია: „მე მკარგრძელს დამინიშნავს“.

სიგელი დაწერილია ლამაზის ხელით, ხუცურად, რომელიც ძალიან ჰგავს საეკ. მუხეუმის მე-XII—XIII საუკუნის ხელნაწერის (№ 76) ხელსა. თვით ორთოგრაფიული ნიშნებოც (ხმარება წერტილებისა, მძიმესი, მძიმე-წერტილებისა და სხვა საქცევე ნიშნებისა) ორსავე ხელნაწერში ერთგვარია.

„ძველს“ ქორონიკონი არ უზის და ამის-გამო საძიებელია ის, თუ როდის არის ის დაწერილი და ვინ არიან იმაში მოხსენებულნი პირნი: მხარგრძელი, მისი შვილი სარგის, სარგისის დედა ხათუთა და კზნი გიორგი. ეს პირნი ისტორიაში უცნობად სჩანან, რადგან მხარგრძელი ამ „ძველში“ სახელ-წოდება და არა გვარი, ხოლო მისი შვილიც, სარგისი, ცნობილი არ არის.

„ძველიდამ“ სჩანს, რომ აქ მოხსენებული მხარგრძელი დიდებული პირია, რომელსაც აქვს მრავალი მამული და ჰყავს აზნაურები; იგი მდიდარი პირია, რადგან დიდ-ძალს ჯამაგირს უნიშნავს ხორაგად და ფულადაც ვანის ბერებს. ამის-გამო ექვიც არ შეიტანება იმაში, რომ მხარგრძელი ისტორიული პირია. რადგან მხარგრძელნი ისტორიის ასპარეზზედ გამოდიან მხოლოდ გიორგის მეფობის დროს, ხოლო მართლმადიდებლობა მიიღო მხოლოდ ივანემ თამარის მეფობაში 1191 წლის ახლოხანებში (ქ.-ცხ. I, 317), ამის გამო უეჭველ ხდება, რომ „ძველში“ მოხსენებული „მკარგრძელი“ უნდა ცხოვრებულ იყო არა უადრეს 1191 წ.; ხოლო რადგან ივანე ათაბაგის ძის ავაგის სიკვდილს შემდეგ, 1250 წელს, გვარი მართლ-მადიდებელთა მხარგრძელთა გათავდა (ავაგს ეაყიშვილი არ დარჩა), ამის გამო ზემომოხსენებული „ძველი“ უნდა დაწერილ იყოს 1191—1250 წლებს შუა.

ხოლო რადგან კათალიკოზი გიორგი ჩვენგან შეკრებილ და გამოქვეყნე-

ბულ კათალიკოზთა სიაში მოხსენებულია შემდეგ კათალიკოზის არსენისა (იხ. ჩემი „ჭრონიკები“, გვ. 80), რომელიც 1233 წლის ახლოხანებში ცოცხალი ყოფილა, თუმცა კათალიკოსობის დამტყვებელი უბრალო ბერად მოღვაწეობდა შიო მღვიმეში (იხ. ქვემო შიომღ. გუჯ. № 48, 67, 37), ამის გამო ცხად ჰქნება, რომ „ძეგლი“ დაწერილია 1233 წლის ახლო ხანებში, როდესაც ალბათ კათალიკოსობას განაგებდა „ძეგლში“ მოხსენებული გიორგი. აქედამ გამოდის, რომ „ძეგლი“ დაწერილია 1191—1233 წლებ შუა და ამ დროებში ცხოვრებულან მასში მოხსენებულნი პირნი. ამ გარემოებათა მიხედვით ჩვენ გვგონია, რომ „ძეგლში“ მოხსენებული სარგისის შვილი „ერისთავთ-ერისთავი მხარგრძელი“ უნდა იყოს ცნობილი ივანე მხარგრძელი, რომელიც მართლაც სარგისის შვილი იყო და საილუმოდ ბერობა მიეღო (ქ.-ცხ. I 349. 351 Hist. dela Gr. p. 306; 315; 325.—Add. t. p. 362); ხოლო მხარგრძელის შვილად მოხსენებული სარგის უნდა იყოს დიდად ცნობილი ისტორიაში ავად მხარგრძელი (ქ.-ცხ. I, 351, 356—8; 365), რომელიც იწოდებოდა სარგისადაც (სარგის II-დ: იხ. Brosset: Add. a l'H. de la Gr. p. 362; მისი 3): Hist. de la Gr. I p. 336; 342); ხოლო ხათუთა, დედა სარგისისა, ცხადია, პირველი ცოლია ივანესი და აქამდე უცნობი პირია ისტორიისა. ხოლო ხეაშაქი ყოფილა მეორე ცოლი ივანესი.

რადგან ივანე მხარგრძელი მოკვდა 1227 წელს (Hist. de la Gr. p. 315; 325 Add. p. 362), ამის გამო უფრო დაახლოებით შეგვიძლია განვმარტოთ, რომ „ძეგლი“ დაწერილია 1212—1227 წლებ შუა, და ამავე დროებს ეკუთნის კათალიკოსობა აქამდე უცნობ პირთა, არსენისი და გიორგისი; ცხადია, რომ 1227 წელს არსენი კათალიკოსობიდან გადამდგარი ყოფილა, როგორც აცხადებს შიომღვიმის საბუთები (№№ 37, 48; 67).

შინაარსი „ძეგლისა“ ფრიად საყურადღებო საგანს შეეხება—საქართველოს მონასტრების შინაურ ცხოვრებას და წეს-წყობილებას. სამწუხაროდ „ძეგლს“ ნახევრამდე აკლია და დანარჩენიც აქა-იქ ძალიან დაზიანებულია, მაგრამ რაც დაგვრჩენია ისიც დიდ განძად უნდა ჩაირიცხოს ჩვენის ძეგლის ყოფა-ცხოვრების მკვლევართათვის და ამის გამო ეპისკოპოსის ალექსანდრეს ნება-დართვით შეუწყველად ვებქდავთ აქა შიომღვიმის საბუთებში, რადგან ეს „ძეგლი“ გვიხანიათებს ძველს მონასტრულს ცხოვრებას.

ბექსტი ვაჰანის კვლისა

ნ ს ტ რ ს ა ფ დ მ ს - - - | - - - მ ჯ ნ მ - - - დ ე რ ც ე ლ ი -

- - | კმად დამტეველი სიმრავლესა - - | [მოქმე]დებითა ზეგარდამოაათა შე-
წევნითაათა - - | - - [წყა]ლობითა სრულ იქმნა: ეინასა გულსეიდგი[ნი] -
- - | და კანუნთა ღთიე კმონათა ს'ღთოთა ქადაგათა წ[მიდათა ღმერთშემო]-
სილთა მამათასა განეგებოდის ყოველიეე სახე მოლუაწყოზრივისა ქცევისა|
რომელნი მკვდრ იყენენ მას შინა: რამეთუ არცა კეთილი კეთილ არსო თქმ -
- - | - - ლად იქმნებოდის; და ვითარმედ მცირი იგი არა მცირე ა - - - | დიდ-
თა მხობველ იქმნებოდის: —

რომლისა [თხს]ცა დიდითა გულსმოდგინებითა და გამო[კითხვითა] აღეწე-
რე განწესებაჲ ესე. მ[ღთიე] შუჭნიერებრისა წეს[ი მონაზონობისა] ეინაათგან
იპოენეს მას შინა ვიეთთამე მონაზონთაგანი, რომელთა - - | მონასტრისაგან
ორნატნი, აგარაკნი და ვენაკა, რათა აქუნდეს - - | ამთ საფასეთაგან წმ[ინ]ის (?)
მივეც - - - თითოეულსა რა[ოდენი]ცა ენება და იო[ხ]ცა და ყ[ოველ]ი იგ[ი]
ტრაპეზსა მიუდგინე - - | ესე ვითარცა ყოვლად უწესო [და] განგდებულო, კ-
ნონთაგან წთა და ღთიე გ[ანბრძნო]ბილთა მოცუქულთა, და ყოვლად მსო-
ფლიოთა კრებათაგან, და ვითარცა მ - - - | ნიეთთ მოყუარებისაჲ და საძაგე-
ლის შეძინებისაჲ, ვაჭრობისა და [მოფა]რღულობისაჲ. (sic) და ვითარცა უც-
ხოჲ და წინააღმდეგობი, და დამა[რღვე]ველი ყოვლისავე სამოლუაწყოასა კა-
ნონისაჲ. და უცალო მყოფელი| ღ'თის მიმანხლებელისა ლოცვისა მიმართ და
მარხვისა: მო - - | უვალობისგან ერთსულთა ძმათაჲსა, რამეთუ წერილ არს
შეუძლმებლარს| ორთა უფალთა მონებაჲ: ესე იგი არს ღ'თისა და მამო-
ნაჲ[სა] - - - | მოიკალეთ და გულისკმაყავთ რამეთუ მე ვარ ღმერთი და და - -
- - - ყოველისგანეე მონაგებისა თხსისა, ვერ შე[მძღველ] არს მო[წაფე] ყო-
ფად ჩემდა: და სხუთ წერილ არს, ხოლო სიმრავლე [სა მართლ მორ]წმუნეთ-
ასა იყო გული და გონება ერთ. და არა ვინ იტყო[დის მონაგები]| მისი თვ-
სად. არამედ ყოველიეე აქუნდა საზოგადოდ. ხოლო ნუმ[ცა] ეის თქუწ[ნი]თა-
განსა უკადრებებს ამიერითგან, რამეთურთით უწესოასა| საქმესა კელყოფად, მო-
ნასტერსა ამას შინა ჩემსა საქვარებელსა| მოგებად რასმე განგდებულთაგანსა
თხსაგან; რათა არა [მიიღოთ წყევალ იგი]| მოსასპოლველი ანანიასი და საპ-
ფისსაჲსა [და კე]თრი იგი გეზისი - - |.

თავი **II** რიცხვსათჳს მკვედლათ და დაკანთა და მწირთაჲსაჲ: და დადგინე-
ბისათჳს სულიერისა მწყემსისა: და კელისუფალთა თუ ვითარ [ჯე]რარს. გინა
ვითარი სათანადო არს რათა იყოს თუბადი (თ'ლი) მათი, და ე'დ არ ეის ძმათა-
განსა კელეწიფების მოწაფე ყოფად სხვსა მოძღურისა არცა მოკებად მოწა-
ფეთა არცა შინაგან მონასტრისა და არცა გარეთ. და კითარმედ - - - გ'ან -
დ - - ს ყოველი სხვსება ძმათა და რათა შეკერები მონასტრისა პატრონ-
თა - - - (ეს მუხლი სულ წითურად არის დაწერილი).

- - - [ესეცა] განვაწესეთ რათა იყენენ მონასტერსა ამას ჩუენსა სამკვარებელსა
[ვაქ]ანის ქუაბსა შინა მდდენი უკუჭ ეიდრემე (ვე'მე) და მთავარ ღიაკონნი და
[მწი]რნი| უსისნლოასა საიდუმლოასა სრულ მყოფელნი წ'ნი და პტ[ი]ოსანნი|

რიცხვთ: **ἦ**: [რომელ] არს : **ἦ**: **ἦ**: მღვდელი და : **ἦ**: დიაკონი განწყე-
ბისაებრ [მოციქულთა კრებუ]ლისა და წათა მამათასა. ხოლო მწირად წოდე-
ბულნი იგი, რომელ არიან მონაზონნი იგიცა უჭქუჭლად ღთის მოშიშნი და
ღთისად განმკუთვნელნი ყოელისა ცხოვრებისა თვისიანი და წინა აღრჩევისა
მიერ ზეშთა აღსრულნი სოფლისა [ლეღვა]თაგან და მსახურებისათს მონას-
ტრისა და ძმათასა დიდად მოსიყუარულენი და უღრტვენელად მორჩილნი წა-
მის ყოფისა მწყემსისა და მამისა [ამის ლაე]რისასა რიცხვთ : **ἦ**: ხოლო მსა-
ხურნი : **ἦ**: რომელნი ყოველსავე ტრაპეზისა და [სამ ზა]რეულოასა და სახა-
ბაზოასა სამსახურსა აღასრულებდენ რღბა (?) იყო რიცხვსა ამის უმრავლესსა
დაწესება მღვდელთა და მონაზონთა. გარნა ვინაჲთაგან ყოელით კერძო უზ-
რუნველობისა და [კორციელად] და სულიერად განსუჭნებისა მათისათს მოს-
წრაფე [ვიყავ და რათა] აქუნდეს ყოველივე საჭიროდ საკმარი კორცთაცა [უმე-
ტყუ]ლო და უმოქნე იყენ და ყოველივე მოცალე [მარხვისა და] ლოც-
ვსათს [მოღუაწეობისა] და საღმრთოასა წერილისა კითხვისა. და მათ შო-
რის მდებარეთა რომელთა ზედა - - - - და - ხეღვად ხეღვათა მათ მალა-
თა რომელ ესე თანა ἦ - - - - სასწრაფო არს და საჭირო მოსაგებელ ყოველთა
მოსწრაფეთა საუკუნოასა ცხოვრებისა მეძიებელთა: ამის ჯერისათს კმა ვყავ
რიცხვ ესე რომელსა მოაკლდების ნუმცა ოდეს რიცხუსა აჰას მღვდელთა და
და მთავარ დიაკონთა, და მონაზონთასა:.

[ამის] უკუჭ ზემოკსენებულისა დასისაგან მღვდელთასა გამოირჩეოდის ერთ-
სულობისა მიერ ძმათასა კაცი სიტყვთ და საქმით უაღრესი სხუათა ყოველთა
რომელსა ყოველნივე ერთკობით ეწაჰებოდინ. და მრავალი ჟამი დაეყოს [მონა]-
სტერსა შინა და უბიწოასა ცხოვრებისა მისისა ყოველნი იყენენ მოწამე [ერთ]-
ობილ ყოელითავე სათნოებათა სიკეთითა, სულიერისა და კორცთაებრ [შემ-
ძლ]ებელი ტჯრთვად ესოდენისა სულეგბსა ძმათასა - - - - ჯერისაებრ და ჟამი-
სა და საკმრისა ღუწად და წურთად და - - - - კაცადკაცებსა წ[ე]ლულებასა და
შემოსლ - - - - სებულსა საღბ - - - - და რათა უმცირესთა სიტყვთა უმრავ-
ლესნი საქმით [მიიღე]ბდენ, ესე იგი არს რათა - - - - სახე კეთილისა ექმნებო-
დის ყოველთა კეთილის წარმართებითა თვისისა ცხოვრებისაასა (?) ვითარცა
წერილ არს: რომელთა იწყო იხსო ყოფად და სწავლად: რამეთუ მოციქული-
საებრ მეტყუჭლისა რომელმან თვისისა სახლისა კეთილად განგება არა უწყო-
დისო მას ეკლესიაჲ ღთისა ვითარ ერწმუნოს: და ნანდვლვე სამართ[ალ]ით,
რამეთუ უკეთუ თუთ წინაღმდგომისა იყოს მოქმედ ვითარ ასწაოს მან სხუათა
კეთილად მოქალაქობა. არა სამართლად ითქუესა მისა მიმართ, მკურნალო გა-
ნიკურნე თავი თუხი არანედ უფროასლა რათა ვითარცა ნიკესა შა განვიდო-
დიან ყოველნი მოსწრაფებითა სათნოებისა მისისათა და შემძლებელ იყოს წა-
რდგინებად წინაშე ღთისა სამწყსოთა თვსთა - - - [რომელსა - - -] სიტყუს
მიცემაჲცა თანა აც თანა წარუვალოსა მას საშიწელსა ნათელსა სიტყუსა ქესსა
და თქუმაღ აჰა მე და ყრმანი ყოველნი [რომელნი] მომკნა მე უჟაღმ ან

არ - - ვალ - - - წამებად, რამეთუ ამ[ას] - - - მოციქული - - - უენეს დ -
 - - - ვარდეს ეშმაკისსა და რათა ბრძანებისაებრ უფლისა მი - - - რ დადებად
 სულისა თვისისა სამწყსოასა თვისისათჳს წერი[ლისაებრ: ყოველმან] მწყემსმან
 კეთილმან სული თჳსი დადეს ცხოვართა თჳსთათჳს და [იგი] - - - [ესე ვი-
 თარი] კაცი - - რად (ხლო) მკურნელი თავისა თვისისაჲ, და[დგინებოდეს]
 წინამძღურად და მოძღურად სულიერად და კორციელად. და მას [ერთსა]
 [მიე]წებოდის სული ყოველთა მონასტერთა შინა მყოფთა ძმათაჲ და ყოველ-
 ნივე იგი მწყემს და მოძღუარ და მამა სულიერი ნუმცა ვის სხუასა უ - - -
 (აქ ბევრი აკლია: გადაკერებულ ფურცელზე სწერია: „მე მკარგძღვლელსა
 დამინიშნავს“).

- - - - ყა მ - | - - - ანა ტრპეზი - | - - - ობისათჳს ძმა[თასა] - - |
 ჯერ არს (ჯ[არს]) რათა ყოველთა ტრაპეზობათა წიგნი იკითხვოდის დღეთა ჟამსა
 ძმათა საზრდელისა მიღებისასა: და ნუ [რომელ]სა დღესა იქნების დახრწევაჲ წიგნისა
 კითხვისაჲ, ნუ [რომლისა] მიზეზისათჳს: ხლო იკითხავს იგი, რომელიცა კანანხო-
 ბისა მსგე[ფსსა] მსახურებდეს. ხლო არა ვის კელწიფების უბნობად ურთიერთ-
 არს ტრაპეზსა ზედა. არამედ რათა ფრიადითა მყუდროებითა [მიმღე]ბელნი საზრდე-
 ლისანი ჰმადლობდენ მომცემ[ელსა] და რაჲთურთით არა იყოს საუბნარი: და თუ
 ვინ - - - ერთ და ორ გზისცა მეტრაპეზისამიერ [გა]რე - - - განყვანებულ
 იქმნეს ტრაპეზით და განი[ცაოს]ნა - - - [და უკეთ]უ[მცა] მსგე - - - სიგლის-
 პესა ზედა დაადგ[რეს] - - - [სატრა]პეზსა ზა, ესე ვითარი - - - - -
 აღმძრეელი და ამა[შფოთ]ებელი - - - [მ]ყუდროებისაჲ ყ[დ] ყოვლითურთ მო-
 იკუჭტენ [ვითარცა] დამალი და გარე განითხიენ: ხლო ჯერ არს რათა რაჲთურ-
 თით გან[წულა]ლებაჲ არა იყოს შეკრებასა ძმათასა მიღ[ება]დ საზრდელისა [სწო]რად
 დაეგებოდის ყოველთა ძმათათჳს ტრაპეზსა ზედა პური და ღვინო [და] წუჭნი
 მემკრეთათჳს და მწირვლთა და მწირთა: და ნუმცა უხუცესთა ძმათაგანი მი-
 ზეზითა (-)ლისა გემოთ მოყვარეობის[ა და] ნაყოფანებისა თვისისაჲთა ნიეთად
 უკეთურებისად და [სსკჲ] ბოროტისად ექმნების სხუთა დამაბრკალებელი ყო-
 ველთაჲ. არამედ თ[ითოეუ]ლი დასჯერდინ საყოველთაოსა ევლოგიასა: და
 ნუმცა ო[დეს] იკად[რების] კიდევანისა წუჭნისა დაგებაჲ ტრაპეზსა ზედა. და გან-
 წე[ა]ლვისა და] განხეთქილებისა შემოღებაჲ ერთსა მას შინა გუამსა ძმათა[სა
 და უმცირე]სსა ყოველთასა. და ყოველთა უდარესსა ერთი [და იგი] და სწო-
 რომცა [მოე]გების საჰმელიცა და სასუმელი და [სხუაჲ] - - - გარნა თუ იშუთ
 ოდესმე სტუმართ მოყვარეობისა მიზეზითა იქმნას [მო]პატება საჰმელთა რა-
 თაჲმე. ბრძანებითა მოძღურისათა, ეს[ე] ჯეროან არს და ძუჭლ მცნებაჲ.
 რომლისა მიერ ვითემე ვითარ იგი არა უწყოდეს ანგელოზნიცა ისტუმრნეს:.
 განესუჭნებოდენ (ეს) უკუჭ სტუმართა, რლთა თანა დედაკაცი არა იყოს; და
 უფროასლა იშუთა, გინა შორით მოსრულთა. ცხად არს ვითარმედ მიზეზითა
 ლოცვისათა ერთი და ორი დღეცა და მესმესა დღესა წარვიდოდენ გზასა თჳს-
 სა. უკეთუ ვინ დიდი და საპატიოჲ სტუმარი შემოვიდოდის გინა ვინ [ეპი]სკო-

პოსი. ანუ აზნაური. ანუ საპატიონი ვინმე მონაზონნი ამ - - თა წესსა ტრაპეზით ემასპინძლებოდის: და თუ ქულმოსა თ - - - იყოს მონაზონი გინა ერის კაცი. და არა ეის თანა საქმე ეღვას [ძმათა] თუნერ ლოცვისა და ტრაპეზისა ვაღებასა არა ღირს იყოს - - ესე ვითართა მოძღურისა და დეკანოზისაგან ემასპინძლებოდ[ეს] სად[ილისა] განმწესები მათთვის ნამეტნაეად გასაყოფელი რათა [ესე ვითართა სტუ] (აქაც გადაკერებულა და მსარგამქლის დამაწმენუდა) მართა იგინი გაისტუმრებდენ: და თუ ნათესავი ანუ მეცნიერი იყოს ეისამე ძმათაგანისაჲ და არა ლოცვისა მიწეზითა მოსრულ იყოს არამედ სხვსა რაჲსაჲმე საქმისათვის. ამას თუთ მან უმასპინძლოს რომლისა თანაცა აქუნდეს. საქმე. ხოლო მრავალ მრონინეთა მათ და მიწყითთა მთხოველთა მეკარე განისტუმრებდეს: არა კელეწიფების მიმოვლად სახლითი სახლად შინაგან მონასტრისა: საკმარარს რათა ყოველად განკრძალული ერთი დ[ა] ღთისა მო[შ]იში მონაზონი მესნეულედცა განიხინებოდის და უძღურ მყოფთა ძმათა ჰმსახურებდეს ყოველსავე საკმარს მათსა: ღლითი ღღე ს[ამ] გზის მოჰელიდეს და მოიხილვიდეს, და საწესოსა მართუმ[ი]დეს ძმასა ტრაპეზით: და სხუჲა რაჲცა უკმდეს სნეულთა და უძღურად [მყოფთა] ძმათა უშურველად მიეცემოდის ტრაპეზით: და ნუმცა რაჲ მ[რ]აკლ[დების] საჭიროდ საკმართაგანი: რომელიცა იყოს და იპოებოდეს:.

წარნა ვინათგან ყოელით კერძო უზრუნველობისა და უმოქნეობისა ძმათაჲსა მიჰიებელ ვარ. და რათა არა რაჲთა იყენენ ნაკლულევენნი გაუჩინე სიჩოკედცა. რათა მოძღუარსა ეწმე (ვიღრემე) ვითარცა მწყემსსა სულეირსა და უტომელსა წინამძღუარსა მიეცემოდის: ეჭქსი: ღუკატი: ხოლო დეკანოზსა და იკონომოსსა ოთხოთხი ღუკატი: და რომელნიცა სამკროსა ღირს ქმნილ იყენენ ძმანი და მონასტრისა პატრონთა და თუნებულ (თაყვანებულ) იყენენ მათ: სამსამი: ღუკატი: ვგრეთვე მწირველთა რომელთაცა მკითხველ კანანახობაჲცა შეეძლოს მემკრეთა[ე] თანა: სამსამი: ღუკატი მიეცემოდის: მემკურჭელსა და მეტრაპეზესა და კანდელაკსა და იპიტირიტისსა ესრევე სამსამი: ღუკატი: ხოლო მეორისა დასისათა რომელთაცა წირვისა მეტი სხუჲა საკრობაჲ არაჲ შეეძლოს ამათ: [ორ]არა: ღუკატი აქუნდეს: და მესამისა დასისათა, ესე იგი არს მწირთა, ბოტინსტი და დოკატი მიეცემოდის: ხოლო მსახურთა სატანისამოსლედ მწირთავე სწორად ჰქონდეს: ბოტინსტი და დოკატი: *) (აქ არშიაზე იმავე ხელით გადატანილია: ს[ა]ლ[ა] არაინ - - რას დაჲკ[ლ]ებ[ეს] - - უნდა შეპატკებ[ეს] - - და უნდა კ[მ]ს[ს]ურ[ე]პო[დ]ეს[ეს] - -) ვგრეთვე და პურიცა და ღწროჲ გაუჩინე რათა მიეცემოდის მოძღუარსა (მძღწრსა) რგაჲ გრივი პური. ოთხი წმიდაჲ, და ოთხი ქრთილი, და სამი საპალნე ღწროჲ: და იკონომოსსა. ექუსი გრივი: სამი წდაჲ: და სამი ქრთილი. და ორი საპალნე

*) ხაზ-გასმული სიტყვები თვით მხარგრძელის ხელით არის დაწერილი მხედრულად, ხოლო ტექსტი იგივე ხუტურია.

ღვნოა: ეგრეთვე დეკანოზსა ექუსი გრივი პური. სამი წმიდაა: და სამი ქრთი-
ლი და ორი; საპალნე ღვნოა: ხოლო უთავადესთა ძმათა რომელთა: **ჴ:ჴ:**
(სამ-სამი) დუკატი: აქუს საჩოკედ. ამათ პური ორი გრივი წმიდაა და ერთი
ქრთილი მიეცემოდის. და თუთო საპალნე ღვნოა: და მეორისა დასისათა რა-
მელთა წირვისა მეტი არაა შეეძლოს. ღვნოა თუთოა ცალი მიეცემოდის. გარ-
ნა პური ვითა თავადთა ძმათათჳს დაგვწესებია. ეგრეთვე იმათთჳს. ხოლო
მწირთა პური თუთოა გრივი წმიდაა და თუთოა ქრთ[ილი] და ღვნოა ოთხთა
და ოთხთა თუთოა საპალნე;

თავი **II** ვითარმედ არაგის მძათაგანსა კელეწიფების თაენობად და მოფარდუ-
ლობად ღვნისა ანუ სხვის რაჲსმე არცა აღნადგინებად მიცემაჲსა სჯემართა და რათა
გამოუთხოვლად მოძღრისა არ ვის სჯად კელეწიფობადის წარსლჳად გარეგან მონა-
სტრისა. და არაუფისთჳს მეშეოთუთაჲსა. და არა შესლჳისათჳს დედაკაცისა თჳნი-
ერ კელეწიფუთაჲსა. და არაუფისათჳს დიაკონთაჲსა; და თუ რაჲთა მიზგთათჳს შე-
ცვალების მოძღუარი (მძღარი) წესისაგან თჳსისა ანუ ძმაჲ განიკლების მონასტ-
რით:

ჴრა ვის ძმათაგანსა კელეწიფების, მონასტრისა ამას შინა ეაჭრობად და
თაენობად ანუ მოფარდულობად ღვნისა გინა რაჲსაჲსა სხვაჲსა არცა ეანზად და
აღნადგინებად გაცემამ საკმართა, მსოფლიოთა. გინა დაჭირებულთა ზედა. და
სისხლითა გლახაკთაჲთა განმდიდრებაჲ, რომელი ესე დიდისა უწესობისა არს
საზღვარი და (აქაც გადაკერებულა და წარწერილი: „მე მკარგრძელსა დამამტკიცე-
ბა“). დასასრულ ანგაპარებითისა სიბოროტისა და ეაჭრობისა] - - - [უქვრეს
არს: ნანდილვე სამართლად ითქუას მისსა მ[იმართ: სახლსა] მამისა ჩემისასა
სახლ სალოცველ ეწოდების. ხოლო თქუენ გიყოფი[ეს იგი ქუაბ] ავაზაკთა,
რომელი არცა თუ ერის კაცთაგან ჯერ არს ყოფად: უ - - - ამისი დაიმკვ-
დრებს კეთრსა გიფნისსა და შიშთილოსა იუ[დაჲსსა] ვინაჲცა რომელსაჲცა ძმა-
თაგანსა ემხილოს ღვნის მოფარდულობა(ბა) გინა მეგანზობა მყის განიდევნოს
მონასტრით და მოიკუჭტოს ყოელითურთ და მისსა აღვილოსა სხუად დაიდგი-
ნოს:

ჴრა რაჲ აღსძრავს და აღაშფოთებს და განამწარებს. მყოღარ[ოებასა] ერთ-
სულთა ძმათასა, ვითარ მეშფოთე კაცი და ლულარქნილი: [ვითარ]ცა იტყო-
დის რაჲ მოციქული. ვითარმედ ყოველი რისხუად და გულისწყრომად და
კდომა[ჲ და] ღალადებაჲ და სიმწარე მოისპენ თქუენ შორის. ყოელით უკე-
თურებითურთ, ვითარცა ჰშუქნის წმიდათა: რასა სხუასა გუასწავებს. თჳნიერ
განშორებასა ამის [ჩუქნისა]გან და ესე ვითართა კაცთაგან: რამეთუ ერთიცა
მათგანი კმა არს სრულისა და [ე]რ მრავლისა ქალაქისა აღძრვად და აღაშფო-
თებად. ვინაჲცა რომელმანცა ძმათაგანმან, იკადროს გინებად ანუ შეურაცხყო-
ფად, რაოდენ უმცირესთაგანისა ვისმე, ძმათაგანისა და ლალვად და ამბობებად:
ეგე ვითარი აგი მყის მოისპენ და განიდევნენ, მონასტრით; ხოლო ნუ ვინ გა-
მოჩნდ[ე]ბის მეშფოთისა და მოძირვალისა ასაბიად, რათა არა ითქუას მისთჳს-

ცა იხილი (sic) თუ მპარაგი თანაურბიოდ(ა) მას და შემდგომი: და თუ კელ ყოს ვინ ასაბიობად ესე ვითარსა, იგივე პატიჟი დაითმინოს მანცა [ვითარცა] თავეკედი და დაუწყნარებელი: ხოლო განიხილოდდეს ესე მწყემს[თაგან] და უკეთუ ორთაჲვე იყოს ბრალი, და ორკერძოვე ცხად იყოს მეშფოთეობაჲ. სწორ იყავნ ორთავე კანონიკა გინა პატიჟი, რამეთუ მონისა ღთისა ზრა ჯერ არსო ლაღეაჲ თქმულ არს. და რაჲთურთით მეშფოთესა და მაგინებელსა და მომთრეაღესა, არა აქუს აღგილი და საყოფელი მონასტერსა ამას შინა, რაოდენცა საკმარნი იყენენ ესე ვითარნი იგი განიკადებიან მონსტრით. არამედ უფროასლა ფერკნი მყურროთა და მშვდთანი სტკბ[ნა].

წრავის ძმათაგანსა კელეწიფების ოდესცა უკითხავად და გამოუთხოვლად მოძღურისა, (sic) წასულაჲ, სადაცა გარეგან მონასტრისა. არა თავისა საქმისა და საურავისათჳს რაგზომცა დაეკიროს. არცა რეცა თუ მონასტრისა, არცა თუ ჩემისა სამსახურისა ძღოთ; არამედ თანა წარუვალი თუ და საქიროჲ საქმე დაემართოს ვისმე ძმათაგანსა, წარედდეს და აუწყოს მოძღუარსა, და გამოეთხოვოს და ლოცვაჲ და კურთხევაჲ მისი მიიღოს და რაოდენსაცა დღესა უბრძანოს მოძღუარმან მეტსა არა უკმს დაყოენებაჲ. რათა არა ურჩებისა და უწყესობასა კანონსა თანამდებ ყოს თავი თჳსი: რამეთუ მცირედ-მცირედ შეჰყვარო იწლსა (ისრაელ?) თქმულ არს, და სიტყვთ იტყჳს, ვითარმედ მცირე იგი არა მცირე არს: ხოლო უკეთუ ვინ გარდარეულებითა ამპარტაენებისაჲთა დამეცა ერთი გამოუთხოვლად დაყოს გარეშე მონასტრისა განიკადენ, მონასტრით ვითარცა თავეკედი და შეურაცხის მყოფელი თჳსისა ცხორებისაჲ:.

საბრკე ძლიერ და მსწრაფლ დამაკუჭმებელარს სახედველთა მიერ იწყულაბაჲ. რომლისა მიერ ეპპოვბთ დაკუჭმებულად პირველსაცა მამასა. რამეთუ შუტწინერ იყოო თქმულ არს ხილვად და შემდგომი: ვითარცა ჭონე (sic) უაღკრჲ (უაღკროჲ). ნუ უკუტ და მრავალგზის კაპანთა შთააბნისის ზედამჯღომელი: ხოლო ჰაფიუტწულნი (sic) და აღულაგმველნი თუალნი მრავალსახეთა, სასიკუდინეთა სენთა და ბოროტთა წყულულებათა მოაწევენ მტკრთველთა თჳსთა ზედა: გარნა წინასწარმეტყულებლი იტყოდის რაჲ, ვილოდეთ ბჭეთა მიმართ ჩემთა, და ქვანი გზისაგან განჰყარენით. სხუასა არა რასა გულისკმა ვყოფ. თჳნიერ რათა ყოველნივე დაბრკოლებისა მიზეზნი მოისპნენ და უჩინო იქმნენ საშუალობისაგან ძმათა კრებულისა: ვინაჲცა განვაწესებ ამას რათა ყოველად ყოველითურთ უფალ იყოს დედაკაცისაგან მონასტერი: და ნუ რაჲს მიზეზისათჳს ნუ შევეალს მას შინა. თჳნიერ კელმწიფეთაჲსა: და ჩუტწინისა სახლისათა უკეთუ საქირო იყოს, თანაწარუვალისა მიზეზისა, და ყოველთა თანამდებისა ძლით; და მაშინცა მყის განეშორნენ და დამესა ნუმცა ვინ დაჰყოფს მას შინა ნუოდეს, რაოდენცა დაეკიროს. ნუცა ვისსა სენაკსა შევეალს დედაკაცი დედაღა თუ იყოს მისი: ხოლო ამის მიზეზისა გარეშე სხუტბრ, არცა ჩუტწინისა სახლისაგან ჯერ არს შესღეაჲ დედაკაცისაჲ მონასტერსა შინა: ნუცა დიაკონი იზრდების მას შინა, გინა უწყურული ყრმაჲ: ნუმცა ვან იკადრებს, თჳსსა ნათესავსა გინა

ძმასა, ანუ შვილსა, უჰასაკოსა და უწუჭრულსა, შემოყენად მონასტერსა შინა ნუ რომლისა მიზეზისა მოღებთა: ხოლო უკეთუ ვინმე გლისპობდეს და შლიდეს წესსა მონასტრისასა, და კელოცს განრყუნად მონასტრისა და გატეხად ტუპიკონისა (sic), და შემოიყენოს ყრმაჲ უჰასაკოჲ და ერთიკა, ლამე დაყოფიოს: გარეშე ყოელისა ხუაიშნისა მეყსეულად მითურთ განიდევნოს მონასტრით. და მოიკუტოს ვითარცა ასოჲ დამპალი:.

ჴუალადცა მასვე დავამტკიცებ ვ'დ ვ'დ რ'მ თ'რით (ყოელად რამეთურით) არაგის კვლევითების უწუჭრულისა ყრმისა გინა დიაკონისა შემოყენად მონასტერსა ამას შინა საყოფად: გინათუ დიდებულისა შვილი იყოს, ანუ აზნაურისა: არცა თუ ჩემისა სახლისა თუ იყოს. ნუცა ვისისა შებოვნებისათჳს დაჰქნის ვინ წესსა ამას, ნუცა თნებისა ძლით კაცობრივისა წყევასა მოიკდის თაგს თჳსსა ზედა: და განმარტებით ითქუმოდენ ვ'დ ვითარცა იგი მდებრისათჳს, განმიწესებეს, ეგრეთვე მსგავსად, და უწუჭრულისათჳს განეაწესებ: რათა ყოელად ყოელითურთ უფალი იყოს მონასტერი ესე ვითართა პირთაგან: ხოლო უკეთუ ვინცა და რამანცა გუარმან კაცმან იმეცადინოს დაქნად კეთილსა ამას წესიერებასა, და კანონსა ამის მონასტრისას; ზეგარდმოჲთა რისხვითა დაჰქნას იგიცა ღწ, განსაზრწნელსა შინა უღბნიებელსა და დაუსრულებელსა: და დასტეხენ მას ხუთ ქალაქთაებრ სოლომინათა. და წარმოიკარიელენ საქანელნი რისხვისანი მას ზედა აწ: ხოლო რომელმან მტკიცედ იპყრას და დაამტკიცოს, დაიმკვდრენ შეუძრავი სასუფეველი და უმმწუხროჲ ნათელი.

Ⓔქნ ხართო მარილნი ქყნისანი კმობს მეუფწ წმიდათა შინა სახარებათა. რომელი ესე წინამძღუართათჳს ეყვას (ეტყვის?) და მოძღუართა. რომელთადა რწმუნებულ იყოს წინამჯდომელობაჲ ეკლესიისაჲ. ვინაჲცა მართლისა თუთეზაჲ ესე არს რათა დაღპოლედ (sic) არა უტევებდეს. ესე იგი არს, რათა პირველად თუთ მწყემსი ყოველთა სახე კეთილის ექმნებოდეს: ხოლო ურჩთა და თაგველთა ძლიერად აზხილებდეს. და რომელნიცა კურნებასა მითუალღვიდენ, ამათ შეიწყნარებდეს: ხოლო უკურნებელად დაღგრამილთა მოიკუჭთდეს—(აქ გადაკვრებულაჲ და წარწერილი: „ქე მკარგრძელსა დამინაშნას“) —და გარე განსთხვენდეს. რათა არა ყოველსა გუამსა განეზაოს სიმპალევე. ვწაჲცა (ვინაჲ) უკუჭთუ მოძღუარმან გინა დეკანოზმან თნებისათჳს ვითთამე და შებოვნებისა რაჲსამე კაცობრივისა. ანუ მიზეზითა თჳსებისაჲთა. გინა თუ ვნებულისა მეგობრობისა ძლით. ჰხედვიდენ რაჲ უწესოდ მავალთა და შეურაცხის მყოფელთა ამათ განწესებათასა და არა სწურთიდენ არცა აზხილებდენ: რათა ანუ განიკურნენ ინებონ თუ: და უკეთუ არა, რათა განიკადნენ: თუთ იგინი დაკლებულ იქმნენ პატივისგან თჳსისა, და ერთად მორჩილთა განად (sic) იქმნენ: ხოლო უკეთუ ორგულობაჲ გამოაჩნდეს ვის მონასტრისა პატრონთაჲ, ანუ მოხუჭჳთა მონასტრისა და ეკლესიისა ნაქონებთაჲ. ანუ ქრთამისა აღებითა გარდაქცევაჲ ქეშმარიტებისაჲ: გინა რაჲცა გუარი საძაგელის შეძინებისაჲ და მოხუჭჳისაჲ სრულიად განიკადნენ მონასტრით: და უკეთუ მოძღუარმან გინა დეკანოზმან

გინა იკონომოსმან. უღებებდალ გასცენ თაგი თჳსი და სენაკთა შინა მოსუმუ-
რობათა (sic) მიდღენებულნი უგულლებელს ჰყოფდენ საქმესა მონასტრისასა და
კარეშე საქიროა მიზეზისა. ზედაასზედა ეკლესიისა ლოცვასა დააკლდებოდენ
გინა ტრაპეზს შესლიასა უღებ ჰყოფდენ: ამით წარუწყმედის თაგი თჳსი. ვი-
თარ ძალ უც ცხოვნებდალ სხუათას ვინაჲცა მისი შეიცვალდენ პატივისაგან თჳსი-
სა: და უკეთუ შემდგომად ამისსაცა ეგე ვითარადღე იქცეოდენ განიკადდენ მო-
ნასტრითცა: იტყჳს საღმრთოა მოციქული განცხადებულად ვითარმედ არცა
მეძავთა არცა კერპთმსახურთა არცა მემრუშეთა. არცა ჩუკენთა. არცა მამათ-
მავალთა. არცა ანგაპართა. არცა მპარათა. არცა მომთრეულეთა. არცა მაგი-
ნებელთა. არცა მტაცებელთა, სასუფეველი ღთისაჲ ვერ დაიმკვდრონ: ხო-
ლო ნუ იყოფინ რათამცა იპოა ვინ ესე ვითართა მოქმედი მონასტერსა ამას
შინა: გარნა უკეთუ ემხილოს ვის მცირეთა გინა ღიღთაგანსა: ვრთიცა ამა ზე-
მოთქმულთა ბრალთაგანი: შეუნდობელად განიკადოს მონასტრით:—ხოლო ნუ
აღტაცებთ იქმნების ესე, არამედ გამოძიებითა მრავლითა განიხილოდენ ესე
ვითარნი შესმენანი: ვინაჲთგან მრავალგზის აბორგებულნი ვინმე ეშმაკისაგან აღი-
ქურციან საეშმაკოთა რათმე შურმტერობათა ძლით ცილისწამებადცა: და უკე-
თუ ცილი დაეწამოს ვისმე რომლისა გამოჩინებაჲ ვერლარა შეუძლოს: ცილის-
მწამებელი იგი ფრიადითა შეურაცხებითა განქიქებული განიღენოს მონასტრით
და ნაქონები მისი ძმათა განიყონ: უკმს მოძღუარსა, ფრიადითა კრძალულე-
ლებითა ჰყოიბაჲ ამით განწესებათაჲ. და საქმით სრულ ყოფაჲ ამით შინა აღ-
წერილთაჲ. და რათა თულ უზუად ამხილებდეს ყოველთავე გარდამავალთა: და
თჳთ თავსა თჳსსა სახედ კეთილისად მისცემდეს ყოველთა: (აქ გადაკეთებულია
და წარწერილია: „მე მკარგრძელს დამინაშნავს“) განგვწესებდეს რათა სასყიდელი
ყოვლად რაჲთურთით არაჲ ვისგან აღღებოდის ძმად დაწესებისათჳს: არა მემ-
კრეთაგან არა მწირველთაგან და არცა მწირთაგან: ხოლო უკეთუ იკადროს
მოძღუარმან, ანუ იკონომოსმან გინა დეკანოზმან გარდარეულებითა ვეცხლის
მოყუარებისაჲთა: აღებდალ ქრთამისა რაჲსმე ფარულად გინა ცხადად: და ემხი-
ლოს: დაკლებულ იქმნეს თჳსისა პატივისაგან: რამეთუ სადა ძირი ყოველთა
ბოროტთაჲ რომელ არს ვეცხლის მოყუარებაჲ და მკვდრებულ იყოს მუნ: ნა-
მეტნაჲ არს მიერ მოლოდენბაჲ კეთილისა რაჲსმე ოდესცა: რამეთუ ბოროტთა თე-
სლითაჲ თქმულ (თქმლ) არს ბოროტ ნამუშავენიცა: მორჩილებასა და სიმ-
დაბლესა ეპოვებთ თანანერგად სათნოებითისა ცხორებისა, რომლისა თჳნიერ
შეუძლებელ არს წარმართებაჲ მონაზონებითისა მოქალაქობისაჲ. საქიროდ
უკულ უკმს ყოველთავე ძმათა მორჩილებაჲ მწყემსისა და მამისა მათისა სული-
ერისა კეთილითა სუნიდისითა და შიშითა ღეთისაჲთა, ყოველსავე სამსახურსა
მონასტრისასა, რომელსაცა უბრძანებდეს. და არა შთაერდომაჲ ბრალსა ურჩე-
ბისასა. რამეთუ ურჩებისა ნაყოფი სიკუდილი არსო თქმულ არს: ვინაჲცა უკე-
თუ ვინ გარდარეულებითა სილაღისაჲთა ურჩ ექმნებოდეს მოძღურისა ბრძა-
ნებასა შეპყრობილი ცუდად მსუაობრობისა ენებითა. დაიყენოს ტრაპეზს შეს-

ლვისაგან, და დაეპიროს საწესოადა მისი; ხოლო უკეთუ დაადგრეს ურჩებას ზედა თვისა უკურნებელად. განიკადოს მონასტრითა:.

ძაკი II. მონაზონთა სოფელის კელისუფლად არა დადგენებისათვის. და ვითარმედ მამულაონობით არაის კელეწიფების მოგებად სენაკისა გინა კენაკისა, გინა კებე ვითარისა რაას. და შვილებულ გაზრდილთა მძად კერ დაწესებისათვის. და ვითარმედ არაის კელეწიფების სდილობითისა (sic) მოსუქობისა მიდეკნებად:.

სოფელთა და ავარათა შინა მონასტრისათა. სანიადაგოდ კელისუფლად ნუმეცა ოდეს დაიდგინების მონაზონი. არამედ ერის კაცნი დაიდგინებოდენ, მოძღუროსა და კრებულისა ბრძანებითა; და უკეთუ ოდესმე ეგე ვითარი რაამე საქმე დაემართებოდის რომელ ერის კაცითა არა გაიმართვოდეს, და დიდი იკონომოსი უცალო იყოს სხუათა რათმე სამუშაოთა და საურავთაგან, და მონაზონსა და ემართებოდის წასულაამ. მწირთაგანი გაიგზავნებოდინ, ყოვლით კერძო გამოცდილინი, და ყოველთაგან წამებულნი, პატროსნებისათვის, და მოლუაწებითისა ცხოვრებისა მათისა; მცკოანნი ჰასაკითაცა და გონებითა: ესე ვითარნი წარვიდოდენ: უკეთუ საქორად საქმარ იყენენ სამსახურად მონასტრისა: ხოლო მღდელნი და მთავარ დიკონნი ჯერ არს რათა საღმრთოაჲსა დიდების მეტყუწლებისათვის მოცალე და განკრძალულ იყენენ. და მსახურებისათვის ეკლესიისა წესთაჲსა უწმინდესად (უწმინდესად) და ღირსად: და ღმრთის მიმახლებელი სა მღდელმემსუწმინდობისა: ვითარცა ღირს არს და ჰმუწნის, მარადის შინაგან წმიდისა წმიდათაჲსა შემავალთა: და სიწმიდისა და უფანწმედლილესობით მიახლებულთა: რათა - - - (აქ არსიაჲ წარწერილთა თვით სარგისის ანუ აჯგის სუკლით მსჯედრულად შეძვეტი (არშაა წაჭრილთა და რან ჩვენ აღკადგინეთ არათა მიმდინარეობით, ის დიდს ფრწხილვებში ჩავსკით):

„უდეს (ოდეს) მე [პატ]რონისა და - |ღმრთის ჩემის- - | მას ჩემის| - |ღმრთი (ღმერთი) ჩემისა მუელ|ლისაგან გაპ[რი]სხდა: (და) მი[იც]ვა[ლა] - - | ბლად - |ვებითა: ზ - - | [ან]დერძი და[გვწერა] მათი კელ[წერ]ებული: იკ[ონო]ვისგანცა [ცი]ბიერებ[თა] ეშმაკის[ათა] - | გუეწია - - | და ვიგ[ონ]ეთ: ესე და - |ვიგულ[მოდგინეთ] საყდარსა [წლითი] წლად მ[ოლ]ები მათი - |დ ეს[დებ] - |დ კულ[ა] - - | რომელი ჩუენ[გან] ეგებულა: - | იგივე ბუა (ბრძანება) - | ჰაგრეე მ[ტ]იცედ გაქმ[ართეთ]: - [მე] სარგის: ძემან [სუ]კურთხე[უ]ლისა: მამისა ჩემისა მკარგ[რძელისამან]: და: დედელაჲან ჩემმან: ხათეთმან: და ძმათა ჩემთა: რაისაცა კაცისაგან: მათსა ბრძანებულს და: გაგებულსა შლ[ა]ი და შეც[ვა]ლებსა: იკადრ[ოს] ამისი კანონნი: და შეზუნებთ: ბოლოსა მათი[სა]განეე ბუელი (ბრძანებული) და ჩუენგანი[ცა] უკადრ[ელ] და უწყალობელნი | ვიყენეთ | შეილნი და [მო]ხვეალნი ჩ[უენ]ნი:“ — მკარე არშიაჲ მსჯედრული XV სუგუნისა: „ქ. მოგეც მე უღულდაშვილმა მამინამა და ბატატამა შენ კანდელიკიშვილსა ბასილსა.. ჯალაბადანის ტბასა ყორიანი ყანა ხუთის დლისა ნასყიდობითა. ავიღე თასი... უღულსა შეუნდნეს ღმერთმა. ამი-

შეუთქმის... უღულსა შეუნდნეს ღმერთმა. ამი-

სი მწერელი: ხიმშიაშვილმა დაყუდებულმა დაეწერე: მითა აღვილსა შენდობას მიბრძანებდეთ)“...

მერე სუტური, ტექსტის სკალი, რომლის 18 სტრიქონი თითქმის სრულიად გადასულია და ჩვენს გამოკუთხეთ.

შემდეგ გადაკერებულია ახალი ტუპის ფურცელი, რომლის ნაკერაზე მხედრულად აწერია: „მე სარგისს: დაშინაშნავს:—“ მერე ისევ ტექსტი ძველის სუტურად.

- - - ვრიდებ თქუმაღ თუ საეშმაკოაჲსა გალობისაჲ: რამეთუ ნამდვლვე ღვნითა განბრძნობილი ვერა რას ირგებს: და რათა არა ითქუას მათდა მიმართუა ვითარმედ, რომელთა ღმერთ მუცელი არს და დიდება მათი სირცხვლსა შინა: რამეთუ წერილ არს ნუ დაითრვებით ღვნითა რომლითა არს სიბილწე: და ვითარმედ მომთრეველეთა სასუფეველი ღვთისა არა დამკვდრონ: და სხვთ იტყვს, ყოველი სიტყუაჲ დამშალი ნუ გამოვალნ პირით თქუწნით ვითარცა შუწნის წმიდათა. ხოლო ნაყოფენებასა დედასა სიბილწისასა ნუცამცა აღგილი აქუს თქუწნ შორის: რამეთუ ვითარცა იგი პირველი განერღობაჲ ჭამისა მიერ იქმნა უჭქლად (უეჭველად) პირველი ხარისხი მოღუაწებითისა მოქალაქობისაჲ, თვნიერ მარხვისა, და კრძალულებისა პოენად შეუძლებელ არს: ვინაჲცა გვედრები რათა სრულიად მოისპოს მრავალთაჲი ესე ვეშაზი საღმრთოაჲსა ამის მწყობრისაგან: რათა რადთურით არა იყოს უქმსიტყუაობაჲ და ენებული (მანებელი?) მეგობრობაჲ და ხდილობითი მოსუმურობაჲ: არამედ თვთოეული თვისსა სენაკსა შინა შეევედრენ კრძალულებით კანონსა თვისსა განწესებულსა, და მყუდროებითსა დიდების მეტყუტლვებასა, რომლითა მხოლოჲ, მხოლოსა მას მიეხლებს, მიუახლებელსა; და შეეტრფვის და აღისურვებს. სატრფოსა მას, და სასურველსა. არსთა ცხოველობისასა: და ხედაეს განწმდილითა გონებისა თუალითა, ზეშთა აღმატებულთა მათ გონებათაგანცა უნილაესა და მიწლმად შეუძლებელსა: მეტყუტლი შეეძირწა სული ჩემი შედგომად შენსა და მე შემეწია მარჯუტანემან შენმან: (აქ გადაკერებულზე წარწერა: „მე მკარგრძელსა დაშინაშნავს“).

ჲაკი ზ შემოსაწირვისათვის თუ ვითარ ჯერ არს განყოფაჲ. და ვითარმედ მამა რაჲ მიიწვალეობადის კერ კელეწიფების დატეკებად თვისთა და ნათესაეთა ნაქონების თვისის: და რათა ერთა აღაზი ტრანჷნით გარდაკედეობადის. ახალ მიწვალეობადის მამისათვის. და მას დღესა ყოველნივე მღვდელნი და დიაკონნი უსასუიდეოდ შემოსებოდენ მისთვის:

შემოსაწირავსა რასაცა ვინ საწირავად შემოსწირვიდეს ვითა წესია მას მწირველნი გაიყოფდენ და ჭამსა უწირვიდენ: და რასაცა ვინ საერთოდ შემოსწირვიდეს მისგან ნახევარი საქურბულესა საეკლესიოდ დაიმარხვიდეს: და ნახევარსა სხუასა სწორად გაიყოფდენ მემკრენი და მწირველნი. და მწირნი. და სწორად ულოცვიდენ.

ხოლო მღვდელყოფილთა. და მთავარ ღიაკონთა მღვდელთავე თანასწორად მიეცემოდის. და მთავარ ღიაკონობისათვის გინა მღვდელყოფილობისა ოდენ

ნურაჲ დააკლდების. სხუაჲ თუ საკმრობაჲ შესწევდეს: და თუ არა ეგე ვითარისავე მდღლისა სწორად მიეცემოდის მათცა: და მატანეთა ჩასაწრლად რასაცა ეინ შემოსწირვიდეს მას მდღელნი და მწირნი სწორად გაუყოფდენ: ხოლო არაეის ძმათაგანსა კელეწიფების მონასტრით განღებად ნაქონებისა თვისისა, ქამსა ამიერ მიცვალებისა თვისისა. რომელიცა თვსთა გინა ნათესავთა უანდერძა იგი, რომელთაგან ერთგზის ჯმნილ არს ქამსა მონაზონად კურთხევისასა: ხოლო ჯერ არს რათა ყოველთავე მდღელთა და დიაკონთა მესამესა დღესა ქამი უწირონ უსასყიდლოდ ძმასა მიცვალებულსა, და აღაპიცა ვარდაეკადღს მასვე დღესა ტრაპეზულითა საკმრითა: და ყოველთა ძმათა ულოცონ: და შეუნდენეს ღმერთმან სულსა მისსა:

ძმაჲ რაჲ მიიცვალოს თუ ანდერძი დაეწეროს, მისისა ანდერძისა მსგავსად განეგოს ყოველი საქმე მისისა სულისაჲ: ხოლო უკეთუ უანდერძოჲ აღესრულოს, რაღცა იპოოს მისი შუა გაიყოს, და ნახევარი მაშინვე ახმარონ სულსა მისსა ვითაცა მოძღუარმან ბრძანოს და განაწესოს: და ნახევარი საეკლესიოდ დაიდვას საქუტრქლესა შინა, მისისივე სულისთვის: (აქ გადაკერებულ ფურცელზე აწერია: „ქე მკარგძქელსა დამინიშნავს“).

ჩუენისა სახლისა აზნაურნი. და თუნდა მსახურნი შემოილაზუნდებოდენ და ჩუწნგან და ჩუწნისა სახლისა კაცისაგან, მონასტერს შეშუწბასა. და დამკვდრებასა ღირს იქმნებოდენ: ესე მონასტრისა პატრონთაგან გაიჩინებოდეს: თუ ნამსახური იყოს და საპატოჲ აზნაურისშვილი. მწირველთავე თანა დაიწესებოდეს. პურითა, და ოქროჲთა: და ჯდომითა: ყუწლაჲთა: კუალადცა ესევე ეთქუათ თუ დიდად საპატოჲ. და ნამსახური არ იყოს, ნუ იკადრებს მწირველთა თანა დაწესებასა: და უქუტგანესი ამათი მსახური რომელიცა მონასტერს შეშუწბასა და დამკვდრებასა ღირს იქმნებოდეს, მწირთა თანა დაეწესებოდეს; ტანისამოსითა ოქროჲთა პურითა, და ყოველითა საწესოჲთა საქმითა:

სრულითა სასოებითა. მეუფისა და მაცხოვრისა და მკსნელისა ჩუწნისა ქრისტეს მოწყალებთაჲთა. და მინდობითა წმინდისა მთავარმოწამისა მისისა შეწეენათაჲთა. მიწამან და მონამან მკარგძქელმან, დიდითა გუჟსმოდგინებთა, განგებაჲ ესე აღუწერე მონასტრისა ჩემისათვის: რომელი ესე აწვე საქმით ქმნილ არს. უოჯდითურთ ჩემ მიერ, და უნიეტესისა შეძენისათვის დამიც სასოებაჲ, ყოველთა დღეთა ცხოვრებისა ჩემისათა. და ყოველითურთ უმიზეზო ქმნილა მონასტერი ესე ჩემი. მოღუაწეობით და საღუთოდ (სწლოდ), შემტკობებლთათვის, მონაზონებისათა. და რომელნიცა სოფლისა ნიეთთადა არ შემსქველულ არიან. მონასტერს მყოფნი. ეგე ვითართა მათ უდაბნოჲს მოყუარეთა. და ყოველად სოფლით განშორებულთა მათ მიერ უმანყოჲთა განგებითა, განიხილეოდინ ჩემ მიერ ყოველად სასოებით და გულსმოდგინებით აღწერილი ესე ანდერძი საღმრთოჲსა განგებისა ამის უდაბნოჲსათვის. და მას შინა სულთაჲსა მოღუაწეებისა აღმსარებელთათვის. რომელ სამეფოჲსა ჩუწნსა უდაბნო ქმნით და ყოველითურთ საღთოდ განწესებით. ზომიერად და ჯეროვნად რაოდენნი მწირველნი

და მწირნი მონასტერსა ამას ჩუქნსა განგვწყესებიან სურვილითა ღუწისადათა სა-
ღმერთად განკუთნილითა მადლითა მათთაგან. რომელ ჩუქნსა სამეფოსა ახსაურ-
სა, თვისსა მონასტრისათჳს არაეის დაედვას, ესრეთ სასოებაჲ; უდაბნოდ გან-
წყესებისაჲ. და სურვილით და წადიერებით. ზედამდგომელობაჲ ყოელითა, განგე-
ბითა, ვითარ მე:.

წუ უკუტ ვევედრები, სიწმიდესა და მადლსა თქუქნსა, წმიდანო და
ღმერთშემოსილნო, მამანო. რომელნიცა წადიერ ხართ, მონასტერსა ამას ჩემ-
სა დამკვდრებად. რათა მტკიცედ ეგოს. ანდერძი და განგებაჲ ესე ჩემი თქუქნ
მიერ. და შემდგომითი შემდგომად, დამკვდრებულთა უდაბნოსა შინა ჩემსა. და
არა არცხვართ სასოებასა ჩემსა. და არღარა შემოიხუნეთ ნიეთნი სოფლისანი.
სამკვდრებელსა ამას შინა ჩემსა. და ყოელითურთ უდაბნო ქმნით იპყრათ მტკი-
ცედ ძეგლი ესე, შეუხებელად, ბიწთა ყოველთა: და თქუქნდა მომართ მსახუ-
რება ჩემი სრულ იქმნებოდეს. სასოებისა და სიყუარულისა თქუქნისათჳს, და
რომელმანცა სასოებასა და განგებასა ამას ჩემსა ეცრუენეთ, და რომელნი ძეგლ-
სა ამას შინა განწყესებულნი, საკმარნი ტრაპეზისანი უხუტბით მოუკლებელნი
ყოველთა დღეთანი. და კუალად სატანისამოსლოდ მიცემულნი. და სასტუმროდ
მოცემული ჰური და ღვინო: თჳნიერ ამისსა, რაჲცა ვინ მოიანგაჰროს საკ-
მართაგანი და დაიუნჯოს ვარეშე ამით ჩუქნგან განჩენილთა და აღწერით და-
მტკიცებულთაჲსა. და (აქ გადაკერებულაჲ და წარწერილი: „მე მკარგმეფას დამინაშ-
ნაჲს“). გეგზის წყევალცა არ მოიგონოს. და განცხადნეს ამას შინა ამა საშინელ-
თა წყევთა ქუქნე იყანე, ქუქნო წერილთა. და სასჯელიმცა მიეკადების. რი-
ხვასა ღთისაჲ, დაუსრულებელი: და ვინცა ესე განგებაჲ, და განწყესებაჲ უდა-
ბნოჲსა ჩუქნისაჲ. დიდითა სასოებითა, და წადილითა დაწერილი ჩუქნგან. ვინ-
ცა და რამანცა გუარმან ქრისტიანემან კაცმან. გინა უდაბნოსა შინა ჩემსა მყო-
ფმან. რაჲსცა მიზეზისა მოღებითა შეცვალოს. შეცვალებულმცა არს სჯული-
საგან ქრისტიანეთაჲსა. და განურისხდებისცა ქეშმარიტი ღმერთი. მამაჲ რო-
მელი იქმნა მიზეზ ძისა შობითა. და წისა სულისა გამოვლინებითა. განურის-
ხდებისმცა ღმერთი (ღი), ძე სიტყუჲ ღთისაჲ (ღა). რომლისა მიერ ყო-
ველნი წარმოიარსნეს, ზეცისა და ქუქნისანი. ხილულნი და უხილავნი, გა-
ნურისხდებისმცა ღმერთმთავარი სული წმიდაჲ, რომლისა მიერ სრულ იქმნეს
სრულად და გონებად აღნამკნი ზენანი. ძალნი და სულნი, ყოველთა წმინდა-
ნი. კრულმცა არს, წყეულმცა არს, ბუნებით ერთარსისა თაყვანის საცემელი-
სა. ღთებისა მადლითა. კრულმცა არს, წყეულმცა არს. შერისხულმცა არს.
სამგუამონებით აღსაარებულისა. და ერთლთაებით ქადაგებულისა. და ღმერ-
თად ქეშმარიტად თაყვანის საცემელისა, მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა
მადლითა: კრულმცა არს და შეჩუქნებულ, ძალითა და მადლითა, ყოველთა
წმიდათა ზეცისა ძალთაჲთა: კრულმცა არს და წყეულ და შეჩუქნებულ წმი-
დათა და აღმატებულთა სამწმიდაობისა დაუცხრომელად გალობისა შემწი-

ველთა, ქეროვიმთა, სეროფიმთა, საყდართა, უფლებათა, კელმწიფებათა ძალთა, მთავრობათა მთავარანგელოზთა:.

კრულმცა არს, განუქსნელმცა არს, შერუჭნებულმცა არს, მალლითა ზენათა განწესებათა, მღვდელთმთავრობითთა, ოცდა ოთხთა მღვდელთა, და შუდთა დიაკონთა, რომელნი გონიერთა (sic) საყდართა ღთისათა, დაუცხრომელად შესწირენ, ზესთა აღმატებულსა დიდებასა, და მე სულეკურთხეულისა სარგისის შვილსა, და შვილთა ჩემთა, და მომავალთა, ცოდვანი და ბრალნი მიეკადებინ, სასჯელისა დღესა:.

შა ყოველთამცა მგმობართა თანა ყოველად წმიდისა ღთისმშობელისათა. და ძისა მისისა და ღთისა ჩუჭნისათა, თანა დაისჯებიან; და შერისხებითა საზარელითა, პირისაგან ღთისა, განვარდებიანმცა სასჯელად საუკუნოდ, და ცეცხლად უშრეტად გეჰენისა, ეშმაკისა თანა, და მსახურთა მისთა: **შა** რომელთაცა დაამტკიცონ და მტკიცედ იპყრან, დიდითა სასოებითა, და წადიერებითა, დაწერილი და განგებაჲ ესე მონასტრისა ჩუჭნისა ევაჰნის ქუბათაჲ (sic), ძემან ღთისამან და ყოველად წმიდამან მშობელმან მისმან, ყოველი გაგებულნი საღთოჲ და საკაცოჲ მათი, დაამტკიცოს, აქა და საუკუნესა ან:—**ჟ**სე ძეგლი და განგებაჲ, წელიწადსა შინა, **ჟ**: გზის (სამგზის) წაიკითხვოდეს, ტრაპეტსა ზედა; ერთგზის შემოსლევსა წმიდათა მარხეთასა; დღესა თვედრობასა: მეორედ სულისა წმიდისა მოსლევსა: მესამედ ჯუარის ამალღებასა. **ჟ**სე ვითა დაგვწერია, წელიწადსა შინა, სამგზის წარკითხვაჲ ამის ძეგლისაჲ, რომელმანცა დააკლოს, და არ სრულდებთ წარკითხვიდეს, ამათ ზემოწერილთა ქულშე იყვენ:.

შა უკეთუ (უკთუ) ვინმე მონაზონი შემოვიდეს, და ძმათა თანა დაეწესებოდეს, ესე ძეგლი სრულდებით წარკითხვოდეს, უკეთუ ყოველითურთ გულსავე იქმნებოდეს და სიხარულით შეიწყნარებოდეს წესთა ამათ, თვთუცა დაეწესებოდეს, ძმათა თანა, და უკეთუ არა შეიწყნაროს ლოცვაჲ აქუს (აქს) და კურთხევაჲ: **ში**დნი კარნი ზღუდისანი, დიდთა მარხეთა უხარებოდე (?) ნუ განეხუმინ ცოტათა კართა იარებოდენ თვნიე (sic) კელმწიფე ანუ დიდებული არ შემოვიდოდეს ქრისტეს შობისა მარხეთა და მოციქულთასა უშაბათ კვართად და უდღესასწაულოდ ნუ განეხუმინ, და ამათ სხუათა წინუკუნთა დღეთა უ[თხ]შაბათ პარასკევთა და ორშაბათსა ნუ განეხუმინ და ვითა თვთ სწერია ამას ძეგლსა სამგზის წაიკითხვასა შედეგად, რაჲცა მოშლილ იყოს ამის ძეგლისა განგებაჲ, მის ჭამისა მოძღუართა დეკანოზთა და კელისუფალთა არა გჰმართონ იგინმცა არიან ამათ წყევითა და კანონთა ქულშე რომელნი ზემოთ სწერიან: (აქ ერთის სელის დაღებასოდეგნა ტრაქიელი ალაგია დატოკებულა და შქმდეგ სსგა-სგლით გაკრულ-სურფრით წარწერილას:)

† უფლო: ისქსა: ქე: ღო: ჩნო: რომელისამიერ: სროლ იქმნების ყოველი: ჩულნდა: მონაქებოლი: მალლი: მინდობითა შენითა: დაესწერ სიმტკიცესა წლისა ამის: მონასტრისასა: ჩულნ: ქრისტეს მიერ ქკზი (ქართლი-

სა კათალიკოზი): გრი (გიორგი); რომელი: ძველად ყოველთა მონასტერთა: კმასაყოფელარს: სადიდებელად ღთისა: და სალოცველად ეწესა მკარგრძელი-სათვის: ნომცა დაიკნებინან: წესნი ზემოწერილნი ესე: და ნომცა შემოვალს: უდებება: განმრეკელი: კეთილთა: ყლთა აგარაკ: (სო)ფელთა: მაწყენარნი უსამართლოდ: წყევასამცა: შინა არიან:—და ყოველნი მკნედ მოღუაწნი: და აღმასროლებელნი: ამის: ძველისანი: აკურთხნეს დემერთმან: და წმიდამან: დედა-ქალაქმან:—(აქ თავდება სიგელი).

მკრმინდელნი წარწერანი:

1) ხუცური XIV საუკუნის, ღამაზ სკელით:
„სახელითა, ღთისათა.... თავსმდებობითა, და შუამდგომლობითა. ე-ვნის, ქუაბთა. მთავარმოწამისა გიორგისითა.. შუამდგომლობითა... ხატისა მაცხოვრისასა ვანის ქუაბთა. და მას შინა, დამკვდრებულთა: საღთოსა. (sic) კრებულსა. მღღელთა. და დიაკონთა. მიგიძლუნე. და მოგაკსენე, სულისა. ჩემისა. მფარველსა: ჩემი. მკუდრი (sic). მამული ნასყიდი, ხარაკია. მისითა: მხლრითა: (sic) მითთა და ბარითა: შესავალ: გამოსავლითა. შევსწორე. და მოვაკსენე. ხატსა. ღთაებისასა: მე. მურჯან: ღარბაზს ქემან: ტოლოშს. ორნი. ვენაკნი. მღმარაშიგან: ჩემი ნასყიდი: შევსწორე: სულისა. ჩემისა. სამლოცველოდ. ვერაინ. მოშალოს: ვერამა გუარამა კაცმა. ვერცა. დიდმა: და ვერცა, მკირემან: ვინცა და რამანცა: გუარამან: კაცმან... მოშალოს... შემეცაიცივლების. სჯულ-ლისაგან. ქრისტიანეთასა...“

ვანის წა გიორგის ხატი იხ. ბაქრძის Гурія и Аджарія გვ. 226: 196.

2) მეორე ზირზე ხუცური წარწერა XV საუკ.

სახელითა მამისათა.... ძლიერისა და უძლიველისა: ძელისა ჯუარისათა... თავთა მოციქულთა პე და პავლე... ესე წიგნი: მოგაკსენეთ: თქუტნ მონასტერსა და ჩუტნსა მფარველსა მაცხოვრისა, ხატსა: და წასა გრის: და საფლავსა და სანაწილესა ჩუტნთა მიცვალბულთასა ვანის ქუაბთა ეკუტარსა (sic) ჩუტნსა ჩუტნ მკუდართა: ღარბაზს ძისა სძალთა მამადედამა დადუნია და ჩუტნთა შვილთა: ქავთარ: რელამა ფოცხუერმა და სხვთა (sic) შვილთა მოგეკით მქედლის უბნას (cis) ერთი ყანა: და ტოლოშს ვენაკი: ჩუტნთა ქმართათვის: საგასა. და ინდუსტარისთვის. შეეკუტნით ორი ალაპი, ანანას (sic) მუკლადღებისად და მეორე დღე მნავთი (sic): არა ვინ იყოს მშლელი....“

3) ხუცური მძაფრ სკელი, 1393 წელს დაწერილი:

სახელითა... და შუამდგომლობითა: წა: გიორგი: ვანის ქუაბთა: მთავარმოწამისათა: თავსმდებობითა და შუამდგომლობითა. ჩუტნისა. მფარველისა: სასოამსა: შესავადრებელისა: ვანის ქუაბთა მაცხოვრისა, ხატისა: მე: მურჯან: ღარბაზს ქე: რამეთუ: უმკვდრო: ვიყავ: ცოდვითა: ჩემთა სიმრავლისაგან: ნაშობთა: ზურგისა: (sic) ჩემისათა: შვილთა. ჩემთა. კორციელთა, ნუგეშინის მცემელად. სულისა. ჩემისა. განვაგე (გნეგე): (sic.) საუკუნო: საკსენებელი. და მოვაკსენე: ეკუტარსა. სამკვდრებელსა: კორცთა: ჩემთასა. ვანის ქუაბთა. სა-

ნაწილგსა და საფლავსა. ჩემთა მიცვალებულთასაჲ და საფლავსა. ზედა მწირველსა ჩემსა. იორდანეს შვილთა. და ჩემითა. ალალითა. საფასითა: ნასყიდი: ერთი: მამული: ორს ოფიას: ორტაშუელი. მისითა. მითთა.ერთი ენაჲ კი ტოლ ომს: ახალშენი. მადნარას იგიცა ნასყიდი: და მ(ი)უღდევარი: ორნი ყანანი. ფიურნი. იგიცა ნასყიდი. და მოუღდევარი. ეინცა. შემ(დ)გომით(ი) შემდგომად: მწირველი. იყოს. ღიდთა. მარხვთა. შიგან. შუღსა (sic) შაბათსა: ჟამსა: წირვიღს. ჩემთს. და ჩემისა ძისა. ღარბა: არსლანსთს და (sic) შუღსა პანაშუღსა ღიდსა ეკლესიას გარღვიღს და არა ეინ იყოს მოცილე. მშღელი და მაცილობელი... (წყვეა). ღაიწერა: ქრანკანს: ზა: (1393 წ.) მეფობასა გიგ (გიორგისსა): ღეკანოზობასა: იორგისს: მნათობასა. ანანასა. იკანამოსობასა: იორდანესს კანღელაკობასა: გიორგისს: მეკუტრებასა: ანტონესს: კელითა ყოველთა კაცთა უტოღელსასა მათე (?): ამირბეგისათ (თუ ამირბეგისძითა?) შნ ლნ:—

ეს წარწერა რომ ზემო-დაბეჭდილს წარწერაზე ზღინღელა, ეს ცხადა იქიღამ, რომ ზემო-წარწერის უკანასკნელი სტრიქონი კერ დატყულა და ერთი ნაწილი არშაზე გადატუნია მწერანს. ეს წარწერა და № 1 ერთის-ღა-იმავე ზირისგან არის მიცემული.—1393 წელს ცოცხალი იყო ბერატ-მეფე, მაგრამ აქ გიორგია მოსენებული მეფეღ ზღბათ იმის გამო, რომ ამ დროს ბერატ ტყვეღ ჭყანღ თამერანს.

4) სურგორი XIII საუკუნისა, ხელღვნურად დაწერიღი:

ქ. სახელითა..... ამათ ყოველთა შუამღგომლობითაჲ: შვესწირეთ და მოღაკსენეთ წასა, მთღვარ მოწამესა გიორგის: კანის ქუბთა ბატონმა ოოსტკან და ჩემთა ძმთა თაყაღ და შანშე (აქ წაშლიღია: „ეისარი“). და ჩემთა შვიღთა კასტანღ და ზაგრად: და ყოველთა მყოფთა სახლისაღ ჩემისთა: და ეანის ქუბღელთა. საღ-თომან კრებულმან ერთსულობით შვეკრებულთაჲ: შვესწირეთ და მოღაკსენეთ წს გის: გულაშარშნისა ქულშეთ. აბჯარეული ზულწრი. და რაღცა პარტახტი არის მას შინა: ამენებული ჩულწნითა ბრძანებითაჲ. ყოველისა კაციღან მოუღდევარი და უსაქმო არს. აწე რამანცა გუარმან კაცმან... (წყვეა)... რისენამსცა ეღ წა კარმის ღთისმშობელი. რისნავსმცა სუფულა ხატი კუმურღღოსაჲ... ხოლო აღმასრულღებელი... აკუროთნენს... და წმიღამან ღეღაქალაქმან: იღსლუსარემან:—

5) სურგორი მღარე XIV—XV საუკუნისა:

სახელითა... და შუამღგომლობითა ეანის ქუბთა მთავარმოწამისა გიორგისითა. თავსმღებობითა... მღარეღელისა ჩნისა ხატისა მაცხოვრისასა ეანის ქუბთა და მას შა დამკუღებულთა საღ-თოღსა კრებულისა მღღელთა და ღიაკონთა მიგ(ი)ღლუნეღ და მოღაკსენეღ. მე რეკრან. ღარბაის მემან: ჩემისა ნასყიღსგან: მესამეღი: კუნელითთ: მესამეღი: ღიღკლღით: მესამეღი: ცინეკელით: მესამეღი: კუარბით: რასაცა ოღენ ლთი მიგღღვანებღს: (sic) ნყოფთაღან. ამათ. ქულწანათა: თუ ღიღად და თუ მკირეღ: ჩემთს და ჩემთა: მშობღელთა და შვიღთათს: აღაპითა და წირვითა და ლოციითა: იკსენებღით შვეკულთა ამღ არა ეყავ ლთისა კელთა: შინა (შაღ). ღიღი და მკირეღ. ყოველივე: რაცღაღ

ქამსა (ი)ყოს მას ოდენ. ნუ დამაკლებთ. და თუ ჩემისა სახლისა: ქაღმან ანუ სძაღმან. ჩოკათა. ჩაგუმაჲ: მონადროს: ამა. მესამედსა მას მიუძღვანებდით. და ვისცა: შემდგომად და შემდგომითი: შემდგომად: ჩემსა დაგრჩეს: ესე ჩემი ნასყიდო. და ნაქუონები (sic) თუ შეილისშეილსა. და თუ ჩემს გუარისა კაცსა და თუ სხუის გუარისა კაცსა. და თუ. მიფეთა: და თუ კელმწიფეთა. რასაცა ქამისა დაგდებთა: არა მამეშალოს (sic)...

აქ მოხსენებული მურვან ღანბასძე ზემო ნახევრები 1393 წლისქვეშე ცოცხლად (ქ.წ. 3 და 1).—ამ სოკელიადმ სჩანს, რომ კანის მონასტერში განუყოფილება ფოფილა დედათა მოღვაწეობისთვის (დედათა მონასტერი).

6) სუცური მძარე, XV საუკ., მჭრალ მეღნით:

სახელითა... მე პატრონმან ივანე. გგაღრე და შემოგწირე. მცირე შესაწირავი. ვანის ქუბთა. წინაშე. ხატსა ღთაებასასა. ჩემისა სულსათუს. ათას სუთასი თეთრი ჩემისა სპატრონოს ტადმისაცან თმოგუს მეტადმეხი მოახსენებდენ თქნ (თქულნ) წინამდგომთა მნეთა ასრე რომე ერთი კანდელი თქულნ წინაშე სამუღაძოდ ჩემთვის და საკრად სულისა ჩემისათუს ანთებდენ (sic) ვინცა კანდელაკი იყოს ასრე რომე არაოდეს მომეშალოს და ვინცა მომიშალოს და არ გამითაოს ჩემთამცა ბრალთა მზღველი არს და ამამცა ძეგლისა წყევასა ქულშე არს. და გამთავებელნი კხლ უკე.

უკე ან არის, რომ აქ მოხსენებული პატრონი ივანე არის ივანე ათაბაგი (1391—1444 წ.), ანუ ივანე ჯაყელი, ათაბაგი XIII საუკ. Hist. de la Gé., 321; ქ.-ცხ. I, 403; 409—411; 419).

7) სუცური მძარე იმავე საუკუნისა:

სახელითა... საყოფელსა წდასა მონასტერსა: ვანის ქუბთა: წმიდისა მთავარმოწამისა. გიორგისათა: და სასოსა და მფარველისა ჩუწნისა მაცხოვრისა. ხატისათაჲ: შეესწირეთ და მოვაკენეთ: წდასა მონასტერსა ვანის ქუბთა: ჩუწნსა ეკუღარსა: სამნათოდ: და სულისა ჩუწნისა მოსაკენებელად: შეესწირეთ და მოვაკენეთ (sic): ჩუწნ მირძამან და ზაზამან. მკვდრი. ჩუწნი მამული: მის სულკურთხეულისა მამისა ჩუწნისა საგასაცან. ნასყიდი: ერკუატას ორნივე კვრიკას ძენი ორმოცდა ექუს თავ ჩაფს ღვროს მოაკენებდენ მნათესა: სატრაპეზოთა თაეჩაფთა: და ორს გრიფს პურსა წმიდასა სატრაპეზოთა კაბიწითა: მუნავე. ერკუატას ევატას ძე ქამერაი (sic) თოთმეტსა თაეჩაფსა ღვროსა მოაკენებდეს. მნათესა სატრაპეზოთა თაეჩაფთა: და შვდს კაბიწს პურს წმიდასა: სატრაპეზოთა კაბიწითა: აგარას ორკალოსძისა მამული. სამი გრიფი პური ნახევარი წმიდა. და ნახევარი ქერი: და შეესწირეთ თხუთმეტი. ლიტრა ზეთი ორდაკით მოხდებოდეს (sic) მნათესა: მოვ(ა)კენეთ ესე ეკუღარსა ჩუწნსა სამკვდრებელსა და საფლოეთა ჩუწნთა: ვანეავეთ და ვაეიჩინეთ სულისა ჩუწნისა საუკუნო საკენებელი: და ვაუჩინეთ მნათესა მონასტრისაგან სამმო ჰქონდეს და ევლოგია. და მამული: და ნახევრ (sic) ევლოგია ჰქონდეს სამნათოდ: ჩუწნ მირძასა და ზაზასათუს წელიწადშიგან თორმეტსა. საუფლოსა.

დღესა ჟამსა გვწირვიდეს დაუკლებელად: და დიდთა მარხეთა შიგან: ექუსსა პანაშუვლსა გარდაიკიდეს ხუთშაფათსა დღესა. და ძმანი დიდსა ეკლესიასა ლოცვითა შეეწოდენ: (წუგვა ჩეგულებრია).

8) სუცურბი, მქრალ მელნით XIV—XV საუკ.

ქა. სახელითა:..... შემოგწირე: შენ ჩემსა მონასტერსა: და სამკვდრებელსა, ჩუქნსა| ეკუდარსა: სამნ(ა)თელდ. მოგაკსენე. ფიას: მე თმოგუჭლოთა: ასულმან. გულშარ: თორმეტთა საუფლოთა. დღეთა საწირაველ: თქუტნ ჩემსა მნათესა. გრიგოლს: კუტნაული: ენაკი: დედისა და მამისა: და ზუბრისა (sic) ჩემისგან ნასყიდი: არა ეინ არის მ(ო)ცილე არა გუარი კაკი: ამისნი მოწამენი სრულად. ფიელნი მამასანლისნი არიან: რომე უყილნა. ბაღახაშვილისაგან: ხაბასა და ნიკოლოზასაგან: მისითა წყლითა: შათათი დღე პირის პირაშიგან: (sic) საგუბარი: მ(ი)რამხანს: ნაწლოკოტევი ყანაჲ: (და ზედეე იმავე სელებით. მაგრამ სსვა მელნით არწიან-ზე წარწერილია): „და ერთი: ყანაჲ: ხუტრი ყორანა - - თურმეტთა ს - - ზედა მომიმატე: შენ ჩემ - - მნათემან: ორი დ - - ჟამის წირეჲ: - - თი: ტადარ მიყვა(ნე)ბჲ და მეორე დღ - - ი:“.) ქალა: გულაური: სამივე: მამისა და დედისა ჩემისაგან ნასყიდი: და ჩემსავე სუფევაშიგან. ორორსა ლიტრასა ზეთსა და თუთოსა ლიტრასა ცვლსა მოგაკსენებდე წელიწადშიგან:..... (წუგვა).

მსჯდრუჲად ლამაზის სელებით მოწერილია: „ქ: მე - - გულშარ ამისი გამთავებელი ვართ“.

9) სუცურბი XIV—XV საუკუნის:

სახელითა... და შუამდგომლობითა ვანის ქუბათა ხატისა მაცხოვრისა: და წისა გიორგისათა სასოსა და მფარველისა ჩუქნისათა:... გკადრე და მიგიძლუნე: და მოგაკსენე თქუტნ საშინელსა ხატსა მაცხოვრისა ვანის ქუბათა: და მას შინა დამკვდრებულთა: მღღელ მონაზონთა: მღღელთა და დიაკონთა: და საღთოაჲსა კრებულსა მოგაკსენე ჩემსა სამკვდრებელსა: მე თმოგუჭლისა: ჩახსრისა ასულმან. გულშარ: ალაგითა: ჩემითა: საქალონითა: (sic) ნასყიდი: მკვდარი: და მოუღვეარი: კელმოკსნილი: უსარჩლელი: ყოვლისა კაცისაგან: ზედა გარწიასა მესამედი ჩემი ნასყიდი მისითა: სამართლიანითა მწღერითა: (sic) საკმრითა: და უკმრითა: ერთი ენაკი: მილახს: გუარამთ მიწისა: მისითა: წყლითა: ნიგზითა და სამართლიანითა მწღერითა: იგიცავე ჩემი ნასყიდი: ერთი: საზარაფათა: ლუკაური: ენაკი იგიცა ჩემი ნასყიდი: შემიკუტნეს: და დამიდეს: აღაპი მამისა ჩემისათჳს წელიწადის თაფი დღე და დედისა ჩემისათჳს: დეკემბერსა ოცდა ათერთმეტსა მელანიაჲსა: ნოემბერსა: აღამეტკსა: (sic) იოვანე ოქროპირისა: ჩემისა შვილისათჳს აღაპი: საგროზისათჳს:... (წუგვა:.. „ხუთთამცა საპატრარქოთა საუდართა: მადლითა: კრულია“...).

მესუთუ-საპატრარქოდ აქ შეიძლება იგულისხმებოდეს საქართველოს ეკლესიას. ეს გულშარი ზემოც არის მოხსენებული № 7.

10) სუცურბი XIII—XIV საუკუნისა, ლამაზ სელებით (ძაღვისა გაირჩევა):

სახელითა... დაგწირეთ და მოგაკსენეთ თქუტნ: საშინელსა ხატსა სასოსა

და მფარველსა ჩუქნსა და თქუძნსა წინაშე დამკვდრებულთა წთა - - ვანის ქუაბთსა: შემოგწირე და მოგაკსენე ჩუქნგან აღწნებული წკვის ბოლო (გაურჩეველად) და ახალშენი მისითა ენაკითა ჩუქნ რჩეულას ძეთა როსტევენ როს - - ვამან და ჩუქნთა შკლთა ეახტანგ ზაერად და ხაე - - დავიკუძთეთ (ალაბი) დიდსა შაბათსა ჩემსა ჟამბა (ჟამობა?) და ჩემთა - - ვიქმით - - - ჟუანა ხატსა და მონასტერსა დარჩეს და ჩემისა სულისა საფას - - - - მათდა შთმან ღწ იცის რა გუარცა - - - - - ამა ჩემგან გაჩენილსა: და მოკსენებულ..... (წყება).

11) სუცური XV საუკ. მქრალ მელნით, ძღვიკლა გამოაცნობება:

ღრსებად დაუსრულებელსა და გარშეუწერელსა ხატსა ღთაებისასა, გკადრე და მოგახსენე მე ათაზგ ამირსხასლადმან ზატრონმან ავანე ვანის ქუაბთა მაცხოვარს ხატსა ერთი საკელაპტრე ვეცხლით შექცილილი ერთი ვეცხლის კანდელი საუფლო (გაურჩეველად) ჭაჭკრული სათათრო მალი: ზედა სანთებად ზეთად აღღებდეს მისი კანდელაკი და მის წინ აღანთებდენ ჩემთჳს (ჩემ სისს=ჩემ სულს?) და მომავლთა ჩემთათჳს: არა მოეშალოს არცა ჩემგან და არცა სხუათაგან ამისი გამოთავებელნი ღწ აკურთხნეს.

ავანე ათაზგა 1391—1444 წ. იხ. ზემო № 6.

12) სუცური XV საუკ., კარგის სელით:

ღრსებად დაუბადებელსა და გარემოშეუწერელსა ხატსა ღთაებისასა გკადრეთ და მოგაკსენეთ მე პატრონმან უუარუარე და თანამემცნებრემან ჩემმან პატრონმან ანა: და ძეთა ჩუქნთა პატრონმან მსეკაბუკ: და პატრონმან ჭისოსროკ როგორაცა ძულთა სიგელთა შინა სწერია ჭაჭკული მალი ჩუქნცა ისრე მოგვკსენებია საცოდ ჩუქნდა სულიერად და კორციელად ჩუქნთჳს და ვგრეთვე ძეთა ჩუქნთათჳს: ამას კანდელაკი აღღებდეს და ზეთად აქცევდეს და აანთებდეს უკლებლად ყოველთა წელიწადთა და არაოდეს მოეშალოს ხატსა ღთაებისასა:

აქ მოსსენებულა ვუარუარე IV. ბერი საბუთები გუაქეს იმისი (ეკ. მუს. №№ 193; 73) რომ ვუარუარეს ცოლის „დედის-ამედის“ ნამდვილი სასელი ყოფილას ანას (იხ. აგრეთვე „Гурія-Аджарія“ გვ. 213). ათონის აღაპუბადმ და სხვა ჩვენგან შეკრებილ საბუთებთგან სჩანს, რომ ეს ვუარუარე მომკედარა 1498 წ. და არა 1500 წ. (H. G. I. 639). იმავე აღაპუბში მოსსენებულა ვუარუარეს შვილები: ჭაისოსრო, მსეკაბუკ, ბაადურ, ანქო, არაუყანდა, მანუჩარ, მარათლისონ.—აქ მოსსენებულს იანქოს, ჩვენის „ქრონიკებით“, ათაზგობა დაუწყობა 1478 წელს. ეს ვარემობა ჩვენს ისტორიასში აღნუსხული არ არის.—იხ. ქვემო № 13.

13) ზედვე მსედრულად, მქრალ მელნით, XVI საუკ.:

ქ. არსებად: დაუსაბამოცა არსება: დაუბადებლო ხატო ღმრთაებისაო შეიწირე. მცირე, ესე. ძღვენი. მე. ათაბაგისა ვუარუარეს[თჳს] და მანუჩარისთჳს და ძისა. ჩემისა.ჭაისოსროსთჳს. და თუაღმკენიერისთჳს, სადღევრძელოდ და საკსრად სულისა ჩუენისა. ჭაჭკური. ვენაკის. თაგი. და. მალი. ვერაპა ჩუენმა მოსულმა. ვერ აღოს. და შენ ხატსა ღთაებისასა მო(ავპაროს).

ამ სიგელს უნდა აძლეკდეს ისტორიაში უცნობი და ჩვენს „ქრონიკებში“ ცნობილი ნესტან-დარეჯანს ყოფილი ნინო, უკარეკარე IV-ის ცოლი (იხ. ჩემი გუჯ. წ. II. გვ. 22, 260); ნინო სწავს 1520 ან 1550 წ.—როგორც ჩვენს „ქრონიკები-და“ მტკიცდება (იხ. 1518 წლის ქვეყ) ეს უკარეკარე IV ყოფილა „სასულგანთ-ქმელის უკარეკარეს ძისწული, კახოსროს ძე და არა მხეკაბუგისა, როგორც ჩვენს ისტორიაში ცნობილია (იხ. ბროსისი Rap. II, 130).

14) ხუცრუი ღამაზი, XV საუკ. სელით.

ღ.—არსთა ყლთა არ არსთა არსებად მომყვანებელსა ჩუქნსა მცველსა და მფარველსა საშინელსა ხატსა მაცხოვრისასა ვანის ქუბთა გვადრეთ და მოგაკსენეთ მცირედი ესე ძლუქნი მე პატრონმან უკარეკარე და თანამეცხედრემან ჩემმან პატრონმან აწნა ჰაჭკრული ვენაქის) სათავე და კალოს კაბიწი პატრონს ყყრეს (ყურაყურეს) გაეშუა და შემოეწირა თქუქნი(და), ჩუქნიცა მოგაკსენებია ჩუქნთვს და ჩუქნთა შვილთა აქა სამხეკრძემლოდ (sic) და საუკუნოას სასულეველსა დასამკვდრებელად და არაოდეს მოეშალოს ხატსა ღთაებისასა უკე - - ჰაჭკრული სათუაიცი (sic) ხატისათვს შეგვწირავს ჩნ და სადღეგრძელოდ და მონასტერი აღებდეს და ხატს მოაკმარებდეს და [ეყუდ]არსა:.

აწის ორი ბეჭედი თათრული (იხ. ზემო №№ 12)

15) ხუცრუი XV საუკ.

ღრსებად დაუბადებელსა. და გარე შეუწერელსა. ხატსა ღთაებისასა გვადრეთ. და მოგაკსენეთ და შემოგწირეთ. ჩნ რჩეულაშვილთა. ენუქ და აღფეზ. განძას. კეეს. ვენაქი. და მე(ვე)ნაქე. მისითა. სახლ. კართა. ტულოუხი. (sic) ჩუქნგანვე ჰქონდეს. და ჰაჭკარს. საზედაშეთ. ბერაულის. მესამედი. მისითა სა(ხლ)ითა: ვანის. ქუაბს. ირინაშვილი. ერთი. შმა. მესამედი - - - ლითა: და მელიას. ბაქელიძის. ნახევარი. მისითა. ვენ(ახითა) - - - ბოლოს. ფარნაოზა და ელისაი. ნახევრისა. მამულ - - - თა. ესე. მცირე. ძლუქნი. კურთხეულისა. ლეონისა. სტლისა. საკსრად. შემოგვწირავს. სადამდის. საწყალობელი. დედა მისი. ცოცხალ იყოს. მას ჰქონდეს. და მას უკანით ვინცა. საყდარსა. და ეყუდარსა. მსანურებდეს. მას მიებარებოდეს. და მათი. სული. იკსენებოდეს. ვინცა. და რამანცა. კაცმან. რისცა. მიზნისათვს. მოშალოს. რისხამცა. შენ. ღთაება. მკსნელი. აღამის. ნათესაეთა. და ყოველნი. წდნი ზეცისა და ქუქყანისა-ნი... (წყეყა).

ღე ამდესა (ამდენი) მამული მისთვის. შევატანეთ. წარწყმდა. სულითა (და) კორკითა. დაეთ. და. მოკლა. უსამართლოდ. ღკძლი ძმისწული ლეონი და მისი მამული ყოველი დაგორჩა: (sic).

შემდეგი ორი წარწერა მე-XVI საუკუნისა გადასულია.

ამ გვარად, განის გუჯარი გვამდეკს ასდეს საყურადღებო ცნობებს ისტორიულს, გეოგრაფიულს, სარწმუნოებრივს და გეაროვნობითსადაც ამ საქართველოს გუთხისას, რომელიც რამდენიმე საუკუნეა რაც მოსწუდა საქართველოს და რომელზედაც იშვიათად ამოკება ასდლი ცნობები.

1218—1227 წ. ნაწყობი არსენი კათალიკოსის სიგლისა, № 66.

სინოდ. კანტორის გუჯრებში ახორციელებს წარჩინებულის მსკდრულის სეღით ტუკ-
სე ნაწერი სიგელი № 66 (სიგრძით 2³/₄ არშინი, სიგანით—1¹/₂ არშინი). უმეტე-
სი ნაწილი (ანუ თვით ტუქსტი) სიგლისა, რომელიც სურუად ყოფილა დაწერილი,
დაკარგულია, დარჩენილა ტუქსტისაგან მხოლოდ ერთი ნაწილი წყება-კრუღვისა, სუ-
ცურად დაწერილნი და სელმოწერანი. რაც დარჩენილა ისიც შეტად დაზიანებულია.
კტრატო აქა-იქ დატეკვილია ანუ მოცრცნილი სიძველით. მაგრამ რაც დარჩენილა,
ისიც არ არის უმნიშვნელო ჩვენის ისტორიისა და მწერლობისათვის.

სიგელი სელმოწერილია თვით კათალიკოსის არსენისაგან, რომელიც, როგორც
ჩვენ უკვე დავასახუეთ, 1227 წლის ცოტა უწინ კათალიკოსობიდან გადამდგარა,
შეომღვიმეში შესულა უბრალო ბერად (იხ. ზემო გვ. 28—30); მის მატიარ კრუად
დაუყენებიათ გიორგი. რადგან თეოდორე კათალიკოსის შემდეგ (რომელიც სცხოვ-
რობდა თამარ-მეფის დროს, 1190—1200 წლებში: იხ. „ქრონიკები“ I, გვ. 80
და II, 75) არსენი ჩვენგან ზოგნილის კრუთა სიით: (იხ. „ქრონიკები“ I, გვ.
80) კათალიკოსად მუდარან ბასილი (ეს ბასილი მოსსენებულა ეკ. მუხ. ხელნაწერ-
შია, № 94), იოანე და ეზიფანე: ამის გამო არსენის კათალიკოსობას ერტება და-
სწლოვებით 1218—1227 წლები და ამ დროებშია დაწერილი მოსსენებული სიგე-
ლიც.—სასკენ ნიშნებად სმარებულია წერტილები, თითო და ორ-ორი; თხლათ უზის
და არა უოკელს სიტყვის შემდეგ.

სიგელი შეიკავს:

- 1) სურუად ნაწერს წყება-კრუღვის ნაწვეტს, რომელსაც ჩვენ არ ვებუდვით.
ეს ნაწვეტი ბოლოს მსკდრულად წარწერილია: „მტკიცე არს - - - დამიმტკიცებია“
(ეს უნდა იყოს გიორგი-ლასის სელი და ანუ მეფე-რუსუდანისა).
- 2) თვით არსენ კრუთისაგან დაწერილს მსკდრულად ლამაზის სეღით:
„ - - [ესე ვითა] ზემოთ დაგუიწერია მე გლახაკსა არსენ ქკრუსა წამე[ბი-
თა] - - - [ქარ]თლი(სა) ებისკოპოსთათა წსა უღაბნოაქსა მღვმისათვის ¹) - - - -
და უარძანებია ჩნ ყთა შდ მათსა - - - ლუწი და ზრუნევი მამთა მემლიიმეთა
მათთა - - - [დაწერ]ილი და დაწყვევი - - . . . მე გლახაკი არსენი ქკრუ მათ[ი]
- - - აღმასრულებელი ვარ - - - - ყოელითა ზემოით დაგუიწერია არა - - -
ვითა დიდისა და მეფეთა შორის სანატრელისა დაკითის ²) ენე - - - - კმარს
წდნსა ამის უღაბნოსათუის და მათნი ლთიე გჯრჯუნოსანი მეფენი და მოურა-
ვად ვითა იგი მასეე შა სწერია გაჩენითაეე ნი - - [მწიგნობა]რთუხუცესი გა-
ზირი მონაზონი ჯდეს და მამა მემლიიმე სულიერთა საქმეთა მათთა [განაგე-

¹) აქილამ სჩანს, რომ სიგელი წარმოგვიდგენს განაჩენს, ყველა ებისკოპოსთა კრებისა-
გან დადგენილს, როგორც ბოლო წარწერაში მკვი საბაუა ჰმოწმობს: „ვითა კრებასა... გა-
ნუჩენია ბჭობითა“.

²) ე. ი. დავით აღმაშენებლის; აქ იგულისხმება მისი „ანდერძი“ (იხ. ზემო გვ. 14).

ბდეს] - - - არ უც საქმე მლუიმესა თანა არცა ქჭთა თუნიერ ლოცვისა და კურთხევისაგან [არცა] ებისკოპოზთა, არცა ვის სხუასა ებისკოპოზსა, არცა მთავარსა ვისმე და არს - - - მწერ ლოცვაჲ წთა მეფეთაი ზედა აც და ჟამისწირობანი ვითა ძუელითგან - - - უკუეთუ ზუნ მათნი მოლუაწენი ვიყუნეთ, სახელსა ჩუენსა მოიკსენებდენ პირველად - - - [მოიკ]სენებდენ *).

და ვინც ეს დაწერილი: და გაგებული: წასა უდაბნოსა მლუიმისასა შეუცვალოს - - [უწ]ინდელი წდისა მამათმთაერისა იოანესი ქზისა *) ანუ ოქროპირი ქკზისა *): ანუ გაბრიელ *): - - - [და რაი]დენნი სხუანი შემდგომითი შემდგომად სხენან: კელით წერილნი სანატრელთა - - წისა მამათმთაერისა მელქისედეკისი *): ვინ შეიცვალოს ამას ყოველსა შენ - - - მათ სანატრელითა კელითა დამტკიცებული: გინა დიდისა დავითის ანდერძი და *): - - სი-

*) აზრი ამ ფრასებისა ცხადია: კრება ამბობს, რომ წის დავით აღმაშენებელის განჩინებით (მისის „ანდერძით“) რაც დადგენილია, ის უნდა აღსრულდეს, ესე იგი: 1) შიომღვიმე თავისუფალი ყველა კათალიკოზების და მღვდელმთავრების უფლებათაგანა; 2) მღვიმე იძყოფება პირდაპირ მეფის გამგეობაში, რომელიც ჰბრუნავს მხოლოდ გარეგნულს მისს ცხოვრებაზე: ადგილ-მამულების და სარჩო-ცხოვრების პართეზე და ამ საქმის გამგედ მღვიმეს უნიშნავს თვისს მწიგნობართ-უხუცესს და ვაზირს (როგორც დავით აღმაშენებელმა დანიშნა ამ თანამდებობაზე სვიმონ ბედიელ-ალავერდელი, მწიგნობართ უხუცესი მეფისა), ხოლო სასულიეროსა და შინაურს ცხოვრებას მონასტრისას განაგებს მთავარ-მღვმე, რომელსაც ირჩევენ თვთ ბერები წილის ყრით (იხ. „ანდერძი“ დავით აღმაშენებელისა, ჩემგან რუსულ-ქართულად გამოცემული, გვ. 28—30);—3) ნიშნად შიოს ლავრის ესრეთის დამოუკიდებლობისა ლავრაში არ იხსენიებენ წირვის დროს არც კათალიკოზებს და არც ებისკოპოსებს: მოიხსენებენ მხოლოდ იმ მღვდელთ-მთავართა სახელებს, რომელთაც რამე შემოაწირავეთ მღვიმესთვის და მხოლოდ როგორც შემომწირველთა და არა ვითარცა უფლების მქონეთა. (იხ. ამაზე ჩემი *Завѣщание ц. Давида В.* გვ. 27—29).

აქილამ ცხადია, რომ მოხსენებულის გუჯრის ტექსტში, რომელშიც აღწერილი ყოფილა სამღვდლო კრების დადგენილობა, აღიარებული ყოფილა ესვე უფლებანი შიომღვიმისა („სტავროპიგობა“ ანუ სრული დაცოკიდებლობა შიოს ლავრისა).

*) ეს იოანე არის მოხსენებელი ზემო გვ. 35—36, იოანე იყო კალიპოსი აღზდილი, მერე საფარელი; მისი ხსენება აღუწერია ფერმე ყუმურდოელს („იგერია“ 1892, № 260 და 251). კზად სხანს 1042 წ. „ქრონიკები“ 1, გვ. 189). ისიც უნდა ითქვას, რომ იოანე და ოქროპირ ერთი და იგივე სახელია.

*) ეს ოქროპირი უცნობია: ჩვენს „ქრონიკებში“ პირველად ცნობილი გვ. 80, № 160), იგი დამდგარა შემდეგ კზის „არსენ-დიდისა“, ე. ი. დაახლოვებით 980—1000 წლებში. ამის შემდეგ დამჯღარან სვიმონ და მერე მელქისედეკი.

*) ეს გუჯარი, კზის გაბრიელისაგან და მეფე გიორგი II-ისგან 1073 წელს მიცემული, იხ. ზემო გვ. 9—12.

*) მელქისედეკ ცოცხალი იყო 1020 და 1030 წ. (იხ. „ქრონიკები“ II გვ. 34 და წიგნი 1, გვ. 80, შინიშ. № 162; და გვ. 169.

*) ე. ი. „ანდერძი“ 1123 წ. დავით აღმაშენებელისა, როგორც ამ ანდერძი-

გლები მათი . . . შეცვალეულ ყოს; ჰრისხავს ღთი... კრულია ქეს ღნს მიერ . . . (წყევა) ამენ. მე არსენ [ქეზმან] ჩემითა კელითა დეწერე ყოველი ესე სიმტიკე და სახენი მტიკე მყოფელნი . . . [აკურთხენეს ღნ და წლამან დედაქალაქმან:—

სსვა-კელით, მსედრულად:

[ესე] ვითა წლასა კრებასა და წმიდასა მამათამთავარსა ჩუენსა არსენის ქს მრ :ქ: კზსა: განუჩენია ბქობითა და ღიღთა მამათამთავართა და მოძლუართა ჩუენთა კელით წერილნი - - დაუმტიკებინან მეცა გლახაკი :ქ: შკზი (ქართლის მთავარ-ეპისკოპოსი) საბა კელის წერით დეამტიკებ...⁹⁾ (წყევა).

სათაური მე-XVI საუკ. სკელით: „- ბური: სიგელი: საალაპო: წმიდისა: შიოსა:“

1227—1230 წ.—ამ წლებში უნდა იყოს დაწერილი თავ-მოსუელი და ადგილ-ადგილ დასუელი ტყუის გუჯარი, ანუ „ძველი სიგელი ცხირეთ-ცხსვერისა, გველდე-სისას და გავს-კოტმანის“, რომელიც კეუთნის სინოდ. კონტ. № 37 (სიგრძე აქეს 2¹/₂ არშინი, სიგანე—7 კერშოკა). სიგელი დაწერილია მსედრულად, მეტად გადამ-მულად და ამის გამო ძნელი ამოსავთხია. თუძცა სიგელს ბეერი აკლას და აზრი დაბნელებულია, მაგრამ რაც დარჩენილას ისიც საყურადღებოა, მით უმეტეს, რომ ამ სი-გელში მოსსენებულნი არიან ისტორიულნი ზირნი მე-XIII საუკუნისანი: ცნობილი ქარ-თლის ერისთავი სურამელი გრიგოლ, (ქ.-ცხ. I, გვ. 364—390), და შვილი გრი-გოლის ბეგა (ქ.-ცხ. 370; 383; 427), გრიგოლ სულა ერისთვის მე, ცხოვრობდა ლაშას, რუსუდნის და დავით IV-ის მეფობაში. სიგელში მოსსენებულნი არიან აგრეთ-ვე ჩვენს ისტორიაში უნდაზნი ზირნი: მთავარეპისკოპოსი გიორგი, ერისთავის სუ-რამელ გრიგოლის ძმა ივანე, დიმიტრი მემღვიმე, კათალიკოზი არსენი, რომელიც, ჩვენგან მომეხნილას და გამოქვეყნებულას ცნობებით ყოფილას „ყოვლად განთქმული, სავლეთთა წიგნთა თარგმანი... და მნათობი“ (იხ. ჩემი „ქრონიკები“ I, 79; 81, შენიშ. № 175). როგორც ჩვენ უკვე განმარტეთ („ქრონიკები“ II, გვ. 91—2), იგი კათალიკოზობდა დაახლოებით 1218—1227 წლებში. ხოლო რადგან ქვემო მოყვანილი სიგელი დაწერილია მამის, როდესაც იგი, კათალიკოზობის დამტკებელი,

დამ სჩანს (გვ. 29—30 ჩვენის რუსულ-ქართულის გამოცემის), შიომღვიმე წინე-დან თავისუფალი ყოფილას კათალიკოზთა და სასოგადოდ სამღვდელთა-შწუების უფლებათაგან, და სემოსსენებულ (ოქროზირის, მელქისედეკის, იოანეს და გაბრიე-ლის) განწინება აღბათ ამ თავისუფლობის ოქმი იქნებოდა.

⁹⁾ ეს შკზი საბა უნდაზის ისტორიაში; იგი თანამედროვეა არსენისა. საბა კარის ეპისკოპოსი და სუზგელისი, მწერალი, თანამედროვე არსენ კათალიკოზისა, იხ. ქვემო 1233 წლის ქვეშე.

უბრალო ბერად შესულა შიოს ღაერაში, ამის გამო ეს სიგელი უნდა იყოს დაწერილი დასალოკებით 1227—1240 წლებში.

სიგლის ძველი სათაური ეს ყოფილა: „სიგელი ცხირთ-ცხაკერისა, გველდესისა და გაგაზ-კოტმანისა“. შინაარსიდანაც სჩანს, რომ აქ მოხსენებულია ის მამულები, რომელნიც მღვიმე სუიდავით შვიძინს 890—908 წლებში (იხ. ამავე წემო გვ. 1—4 და „ქრონიკები“ I, გვ. 87—89).

„--- ეს და თანად | ყ--- ჩემსა არსენი ქს შრ ქკუნი | :მწ:ახსტესისა (ქ. ი. შწიგნობართ უხუცესისა) [მლუიმესა] - - - | მწირობად შემოსროლი ჩემსაცა კურციელსა და სულ[იერსა მამასა] | და ძისა ჩემისა ბეგაისა წთა ემბაზითა: მშობელისათანა გა- - | - - - - - | ამა საქმესა რაოდენსა აწ გულმუდგინებით ეწერ წამა - - - | ნი სუფელი (სოფელი) ფა(ე)ნელთაგან გუეყიდნეს ძუელ - - | და ჩნგანცა მოგართუ უბაღთა კელისაფალოთაგან ქმნი - - | ბისთჳს ნახეერისა სამართლისასა ჩუენნი კელისუ - - - | გან საქარსაც მოჰკრეფდეს სამუშაოცა ოწე [რია?]- - | და შეწუხებულნი იყენეს წნი მამანი; მე დაწერილი - - - | - - - და მისყიდულები მათ თავისოფლად დაეწერა მე შემე - - | რა შემაწუხა სჯინდისმან ჩემმან, რაიმცა ერგო ჩემდა წუთ ერთ | - - და ურგებსა დაღაცა თუმცა ყოცლისა სოფლისიან კუფილიყო - - და თუ უსამართლოჲ საჩუენოი გავაზგელთა სუფლი[სა] - - [ყოველ] ივე დავთმე საცინუი სამართალი და საკმარი ჩემისა სულ - - - | - - - ად ნუცა კელისოფალი შევა, ნუცა ციხის თავი - - ნუცა მესაკმარე - - | - - - რთლე და ნუ რაი მაწყინარი, ნუცა მენუკვარი, ნუცა მოხარჯე, ნუცა მესაბანჯრე, ვინაითგან თუთ წთა მეფეთაგან და ჩუენისა სახლისაგანცა წისა შიოს ცხეარნი და მეცხეარენი ყოველსა ადგილსა თავისოფალნი არიან და შეუფალნი საბანჯრობისაგან და მისი სიგელიც აქენდა დაწერილი ჩუენისა სახლისაგან¹⁰⁾ წმიდასა უდაბნოსა მღვმისასა. თუ ჩუენი კაცი და მღვმისა ჩამუიკიდნენ, ჩუენსა კაცისაგან სამართალი მამასახლისმან ჩუენმან აიღოს და მლუიმისა კაცისა თუთ მემლუიმის კელისუფალმან აიღოს. თუ საქმე რამ დავარდეს სასაურო მლუიმისა და ჩუენთა კაცთა შუა, მამასახლისმან და მლუიმის კელისუფალმან მართლითა სამართალითა დაუტერონ.

თუ სისხლი შეჰკდეს მლუიმის კაცსა ჩუენისა კაცისაჲ, მემლუიმის კელი-საფალმან¹¹⁾: სისხლის პატრონსა სისხლი: გარდასცეს: მუნასტრისა წესითა: ეი-

¹⁰⁾ აქედამ საგულისხმებელია, რომ გრიგოლ სურამელი ეკუთნის იმ ფაგანელთა გვარეულობას, რომელთაგან მღვიმე შირველად 890—908 წლებში შვიძინს ეს მამულები („ქრონიკ.“ I, 87—8). ამ სიგელში დადგენილია მხოლოდ იმის განხილვა, თუ რა ადგილ-მამულობითი დამოკიდებულება უნდა არსებობდეს მონასტრის და გრიგოლ სურამელის გვარეულობათა შორის. ახალი მამულიც შეუწირავს გრიგოლს (სოფელი სწე?) და აღანი გაუჩენია თავისთვის.

¹¹⁾ აქედამ დაწვებული ქვემო ჩვენ დავიტყვით ხმარება დედნის სასვენ ნიშნებისა.

თა ჩუენისაც: მონასტრის წესია და სხეებრ ჩუენი: მამასახლისისა პატრონთანა
 ნურას დაეკარების: ნუცა შეუღდების: ნუცა: რას წაუღებს: თაილდა დაცეს: და
 შუა: ჩამუღდეს: და რაც: მემღუიმემან ბრძანოს იგი: იურეოს: თუ ნაპარევი
 შეჭედეს: მღუიმის კაცსა: მღუიმის კელისუფალმა თაენი კელთ მისცეს: და
 შუიღვალთი წ'დის შიუსდა შემიწირაეს: ს'მნ (სამნა?); ჩემი კერძია საერისთა-
 ვო.ა: გარეთ ეინც მაწყინარი გამოჩნდეს: მღუიმის გლეხთაი: მამასახლისი ჩ'ნი:
 ესე იურეოდეს ვითა ქვათავევისა გლეხთა: სხუაი: ყოველი ამიკლია ჩ'ნი ბეგ-
 რაი: და გაგუიშეია. ნუც ჩუენს დაჭირებასა რას: ჟამსა: და ნუც ლხინსა ნუ
 რათ შეუვალს: ნუ მამასახლისი: ნუ კელისუფალი ნუ ციხისთავი: ნუ გზირი:
 ნუ მსახური: და ნუ რაი: გუარი კაცი: ნუ იკადრებს:—ესე ყოველი ჩემითა:
 ნებითა დამიწერია: სრალითა ცნობითა: სიმრთელესა შინა ტანისა ჩემისასა:
 მე გ'გ'ლ: ქ'ს ე'ვ'სა კელითა ჩემითა: ქეს სულეგურთსეუღისა: სულა ქართლის
 ე'ვ'თა ე'ვისასა: დიდად ვალიანსა ჩემსა სახლსა ზედა: მარჯუნით დგუმასა ძმისა
 ჩემისა იე'ნესსა: (აგანესსა) და წინა დგუმასა: ძისა ჩემისა ბეკასსა: ამისთხ: სუ-
 ლისა ჩემისა: შესავედრებელთა: მთავარ მამასან: დიმიტრი მეკლუემქმან¹²⁾ და ყ'თა
 კრებულთა მეუღაბნოეთა: მუგუმადღეს: და ნიშანი დამიდეს: საუკუნო აღაპა:
 დღესა ლაზარობასა: თუთი ამას ჩემსა აღაპსა არ ეყოფოდა: ს'მე მას სოფელსა
 გაეაზელთასა: ჩემმან კელისუფალმან: ეწყინებოდეს:(?) განა სიყუარულისა ჩემი-
 სთუისა: ყვეს: ესე: და გარდაგან: (sic) ამა ჩემსა სააკუნესა აღაპსა ნუ ეინ შე-
 მიცელის: დღესა ლაზარობასა: თუ ღ'თს უნდეს სხუითაცა სამსახართა: წმინ-
 დის უღაბნოსთა: გარდაეიკდი თუ ღ'ნ ჟამ მომცეს ჯა თუ არა ქეს ჩემსა ბეკას
 დაჯანდობ: თუ ღ'ნ დღენი მისცნეს ვითა გუინდა მან მსახუროს წმიდასა უღაბ-
 ნოსა მღუიმისასა თავითა თუისითა რა.ათა წმიდამან მამამან მღუიმეს სცეს წარ-
 მართებთაი კეთილი საწუთროსა ამას შინა და ვითა: მე არა სადა დამიტევა შე-
 უწყენელი ეგრეთეე იგი არი დაატეოს: და მას საუკუნესა ორთავე მეოხად
 წარმოგუიდდეს: წინაშე საყდარსა ქრისტეს ღ'თისასა: ოდეს ყოველთა განშჯი-
 დეს მსაჯული იგი თუალ ახავი: აწ ესე ჩემგან დაწერილი მიითუალე პირე-
 ლად შენ ღმერთო ყოველთა კეთილთა მიზეზო და მესამე: შენ: წ'ო ღ'თ შე-
 მოსიღო მამო შიო და შენ მზრუნველო ორთავე ცხორებათა ჩემთაო არსენ
 მიუთილე ეს ღ'თს თაენმდებობითა ყ'დ წ'ის ღთისმშობლისათა და წ'სა მთა-
 ვარ-მოწამისა [გიორგისი]თა ქმნილი და დაწერილი და შეწირული: და შენ ჩე-
 მო ძმო ივანე და ქეო ჩემო ბეკაო თქუენ მიგითუალე ამას ანდერძსა მე გ'გ'ლ
 ქ'ს ე'ე'ი: მიმაჯადი მეათხედ წარმართთა თათართა შიგან ქრისტეს სჯულისა და
 ერისა და ეკლესიათა დაცვისათუის¹³⁾. თუ ღ'ნ ჩემს შედევად გყენეს და თქუენ

¹²⁾ ეს დიმიტრი მოსსენებულად გუჯრებშია

¹³⁾ ეს ფრასა გვანებ იმას ჭინიშავს, რომ გრიგოლს ეს ანდერძი მიუცია მე-
 ათხედ თათრებზედ (ე. ი. მონგოლებზე) გაღაშქრების უწინ. აქ უნდა იგულისხმე-

ერთითაცა ბეწუისა ოდენითა შექშალოთ ესე ჩემგან ღთისა მითუალულო: ღწ ყოველი საქმე თქუენი შეშალოს და ნურაი კეთილი ნუ დაგიმტკიცოს და ჩემსა შედეგად მომადელნო ჩემგან შეიღნო და შეილისშეიღნო ვინც ეს ჩემგან ქმნილი საცილობელად შექმნათ ანუ საქმითა, ანუ სიტყუითა ღწ მოგკადენ პატივი შეუნდობელი, ვინაითგან ვიყავ ოდესმე მეცა ამისი მუქმედი, თქუენცა ამასევე გზასა წარმოვლით ოცილობელად, სირცხლოვუღნიმც მოხვალთ წინაშე ქრისტეს ღთისა და ღწ შემოსილისა მამისა შიუსსა და მერმე ჩემთანა ამათ ისმუნსა(?):—და რამაცა გუზრმან კაცმან აქციოს ესე ჩემგან ნაქმარი ანუ ჩემისა სახლისა შეიღმან ანუ სძალმან, ანუ სიძემან სისხლთამცა ქრისტეს ღთისათა მზღველად წარგუადგინენ დღესა მას განჯგისასა წმდნო ანგელოზო და კურცთავან განსლფესა მისსა შინა სატანასმცა ახლავს შემწყნარებელად სულიისა მისისა საწყალობელისად და ოკეთე ბილწსა ორიგენეს ებრ ღწ ყ(ა)ველთა კერპთმსახორთა ღთისა მგმობელთაცა¹⁴) - - - - - სჯულისა. ოდეს მე. ლხინებელი: ამისა შემცვალვებელთა ნუცა: მაშინ მისცემ: შენდობასა: ღმერთო მართლ მსაჯულო:—მით რომე: სამართალი შენი მიქმნია: და სხუისა არ ვისდა რაი დამიკლია: და თუ კელისუფალმან ვინმე ოპატრონოდ ამისი ცილობა იკადროს: და იგი კელისოფალი არ გაპატიყუს (გაპატიყოს) ჩემისა: სახლის პატრონმან: ესე ყოველნი: წყევანი: მას დაუმკუიდრენ ღმერთო: რომლისა თაესმდებუბითა: ამას ვწერ: კელითა ჩემითა აქა სრულმყოფელი:—¹⁵).

ბოდაეს შირველი ორი შემოსეკა მონგოლთა საქართველასი, უცხოელ მწერალთა მოწმობით 1219—1220 და მეორე 1221 წელს, „როდაესაც საქართველას განაგებდაო დედაკადი“ (Hist. de la G. I, 403, n. 3). რუსუდანიც სწერს რომის ზაზს, ზონარი II-ს 1222 ანუ 1223 წელს, რომ თათრები ორჯერ დატეკსენსენო (Addit. 302—305). მესამე დაშქრობა უნდა იყოს განხისის ომი 1223 წ., ხოლო მეოთხე—შირველი გალაშქრება ქართველების მონგოლებზე 1217—1219 წლებში, აღწერილი ჩინგიზ-ხანის ისტორიაში Parum. de la Qroch-ის მიერ (ქართულად თარგმნილი ხელნაწერი გვ. 437).—შეიძლება აქ იგულისხმებოდეს ორი შემოსეკა მონგოლთა 1220 და 1223 წ. და ორიც—ჟაღედდინისა 1225 და 1130 წ. (H. d. G. n. I; 500, n. l. 505—6; Addit. 309—317).—ძნელი საგულისხმებელია აქ აღმუთის ბრძოლა შეიდ-ფლოკანის, რადგან ამ დროს (1245—1255 წ.), არსენი ცოცხალი არ იქნებოდა (ქ-ცხ. 371).

¹⁴) აქ თავდება ეს სიგელი, რომელსაც ბოლო აკლია.—მაგრამ სინოდ. კანტორის გუჯრებში ჩვენ ვიპოვეთ ტყავის სიგელი, რომელსაც თავი არა აქვს (№ 67), რომელიცა შინაარსის მიხედვით, უნდა იყოს გაგრძელება ამ გუჯრისა და ამის გამო უკანასკნელს აქვე ებეჭდეთ. სჩანს, რომ რადაც კიდევ აკლია ამ უკანასკნელს გუჯარსაც, რადგან შირველი სტრატეგები გუჯრისა № 67 არ ეწეობა უკანასკნელს სტრატეგებს სიგელისას № 37.

¹⁵) ეს არის გრიგოლ სურამელის ხაწერი, როგორც შეიძლება წარწერებსაცანდ

სსკა მომსხვილო ხელით, მსკდრულად:

ქ: ამას: ჩემისა: ძმისა: და ღთის:(?) გ'გლ (გრიგოლ) ქართლისა: ერის-
თავისა: დაწერილსა: ვითარად: მათისა: სულისა: სალოცველად: ღთისდა: და
წმიდისა: შერ: სდა: (შოხდა) შეუწირავს: ყუველი: ჩ'ნი: კერძი: და ბეგარაი:
გაეაზელთა: სუფლისაი: მე იენე: მეაბჯრეთა: უბოცესსა:¹⁶ განალამცა. დამი-
მტკიცებია: ღთმან: (დემეტრმან) მტკიცე ყუს (ყოს): და არგენ: სულსა: მათ-
სა:—

სსკა მსხვილ ხელით მსკდრულად, წაწმინებულის ხელით, ხეკულად:

ქ: ესე: ვითა: პატრონსა: და ღთისა:(?) მამსა ჩემსა: უბ'ზია (უბრძანება)
და დაუწერია: და შეუწირავს ყუველი ჩუენი: მუსავალი: გაეაზელთაი: მეცა:
მათსა: მიწასა: და ძესა ბეგასა: ქსა (ე)წესა (ქართლისა კრისტოვას) განალამცა
დამიმტკიცებია და მტკიცე ყოს ღთმან“:—¹⁷).

სსკა მომწერილო ხელით, მსკდრულად:

ქ: კ'ნს: (კირიელეისონ) ესე ვითა: ე'ვესა (კრისტოვასკრისტოვას). გრიგოლ
ქს ეწესა (ქართლისა კრისტოვას): დაუც სასოებია ს'წროსადა (საუკუნოისდა)
ცხ(ლ)რებისაი: წ'ნსა მამათა მამისა შიოსი. და წ'თავე ღთისათა მიმსგავსებუ-
ლისა ქ'ზ: და მწიგნ'ბრთხცეს ყოფილისა (მწიგნობართ-უსუცეს ყოფილისა) და
აწ მწირობითა წმიდასა უდაბნოსა მლუიმისსა შინა: მყ'ფისა (მყოფისა) არსენის
და წ'თა მამათა მლუიმისათა და დაუწერია თუით მის წ'დისა უდაბნოსიდან მო-
სყიდულისა გაეაზელთა სოფლისათუის მათგან აზადები (sic) და უწყინლობაი: და
თურაი ახალი უწყსოი დაჭირები მოჰმატებოდა მის ყოელისავე აკდა [და] ყო-
ელისა შესაგლობისაგან: შეუკვალ და თავისუფელ ექმნა: და მძსსა მათსა მუბჯრეთ
უსუცესსა: იგანეს: თუით მათითა კელითა: დაუმტკიცებია: არგენ: ღმან: ცხო-
ენებითა: სულიერითა და კორციელითა ორკერძითავე: და ჩ'ნ ქს მ'რ ქ'წი
არსენის. მოწამე და დამამტკიცებელი ეექმნებით: წ'დისა განგებულებისა მათი-
სასა: ეინ და რამანცა გუარმან კაცმან: რასაცა ქამსა: რაისაც მიზეზისა შემო-
ლებითა: შეუცვალოს მას წ'დასა უდაბნოსა მლუიმისსა ამას შინა: აღნაწერისა-
თანნი: რაიც რაისაცა წესის მქონებელმან კაცმან: დიდმან გინა თუ: მცირემან:
კრულმცა არს და შეწუენებულ სიტყუითა: სიტყუისა ღისა: იესო ქტისითა:
წ'დათა მისთა ათორმეტთა მოციქულთა: ჯუარითა (ჯუარითა): წ'დათა შუილთა
და კრებათა მადლითა: ხუთთა პატრიარქთა ჯ'რითა: წმიდისა და სამოცი-
ქულოისა კათოლიკე: ეკლესიისა მადლითა: და რაოდენნი: მას შინა წ'დნი

სწანს. გრიგოლის მამს სულა და სულას მამს რატა (იხ. „ქრონიკა“ I, 266).

¹⁶ ეს იგანე, მამ გრიგოლისა, მუბჯრეთ უსუც. ქ-ცსში არ სწანს.

¹⁷ ბეგა ფრანგ ცნობილი ისტორიული ჰიროა (ქ-ცს. I, გვ. 370; 383 420). ამისა შვილი რატა და ქალი სუაშქ (ქ-ცს. I, 427), რომელიც მითხოვდა გიორგი დადიანს (თუ ბეგან) (Rap., VII, 42—43):

ქვნი (ქათალიკონი) სხდომილ არიან: და დასხდებიან: მათ ყთა: ჯრითა: და მადლითაცამცა კრულია: და რაოდენი მის შინა და რაოდენ გზისცა: წდაი მიჰრონი სრულ ქნილა და იქნების მის ყლისა მადლითაცამცა წყეულ და შეჩუნებულ არს: ცოცხალი და მკუდარი გაუკნელად: აქა და უმეტეს სკნოსა საუკუნეთასა: ხოლო მტკიცე მყოფელნი ყლნი: აკუროხნეს ღმან: და წღმან დედაქალაქმან:.

სსკა ხელათ, მხედრულად:

ქ. ესე: ვითა: სულკუროთხეულსა: გგლს: ქ. ეცსა (ქართლისა ერისთავსა) დააწერია: და: მღუმიძისთ: მათი: ნასუიდი: სოფელი: გაკაწყლნი: უსამართლოისა ზედა: დადებოლისა ბეგრისაგან: გაუთავისოფლებიან: კოტმისის: თანს და წდასსა მუუფესა და მოძღვრისა ჩუენსა არსენი: ქსა (ქართლისა): კზსა: კანონითა მათითა დაუმტკიცებია: მეცა: ქეს: მიერ: ქართლისა (ქსა) შკსა: (მთავარბისკოპოსო) გ (გიორგი): დავამტკიცებ: კანონითა: წისა: ეკლესიისათა: ვინცა: (მოშლისო... წუეკა)... კრულ არს: გაუკნელად: ზე ცათა: შინა: და ქეუ: ქუეყანასა: ზედა: პეტრე: (პე) მოციქალთა. თავისა ჯუარითა: და ჰრისხავსცა: ხატი... ქეს ღსა: რლი: მღვარარე: არს: ტაძარსა: შინა: დიდებისა: ღისასა: სამთავროს. და ჩენ: გლახაკისამცა: ჯუარითა კროლია: ცოცხალი და მკუდარი: გაუკნელად. დამამტკიცებელნი: ღნ აკუროხნეს.

ხუცურად (გაგრულ ხელათ):

ქ. ესე ვითა: ქართლისა: ერისთავსა გგლს დაუწერია თავისა კელითა: დმ მღუმისათვს: მათი ნასუიდი სოფელი გაეზელნი: უსამართლოისა ზა დადებულისა ბეგრისაგან გაუთავისოფლებიან კოტმისისავე თანს: და წმიდასა მეუფესა ქართლისა ქათალიკონსა კანონითა მათითა დაუმტკიცებია: მეცა: იოანე (იანე) ზაჯუარდელი მტკიცე ყყოფ: შემცვალებელნი ამის დაწერილისანი იყვენ კრულ...

მხედრულად:

ქ. ესე ვითა: ეცესა: ქართლის ერისთავსა გრიგოლს თავისა კელითა დაუწერია (როგორც ზემო)... და ქკზსა არსენის და ქს მსკზსა გის უჯუარობითა და კანონითა დაუმტკიცებია, მეცა უნდელი არსენი მანგლელი ჩემითა კელითა ვამტკიცებ (წუეკა კერეთავე)... და ჩნ უნდოისა ჯუარითა...

ქ. ესე ვითა: ერისთავთ: ერისთავს: ქართლის ერისთავსა: გგლს და ძმასა მისსა: ივანეს თავისა კელითა დაუწერია: და წღდის შიოის-და ნასუიდი: ადაბნოისა მისისაგან: ძუელსავე წესსა ზა გაათავისოფლებია... მოწამენი ვართ: ჩუენ სამნივე ადაბნონი: გარესჯისანი: და დავამტკიცებთ: თუისის კელითა... (მსგავსადვე ზემო მოწერილებისა).

ხუცურად, ხედვე აწერია (სასკენი ნიშნები დაწულად დედნისა):

ქ. მე გლახაკმან არსენი მწირობასა შა ჩემსა მღუმეს. ვეპაჯე ნათელსა სულისა ჩემისასა გრიგოლ ქს ერისთავსა: რათამცა უბადოთა კაცთაგან შესავალად გასრული სული გაკაწყლნი ძულლითავე წესითა გაუთავისოფლნა წასა მამასა შიოს და უდაბნოსა მღუმისსა, ვითა ძულლი დაწერილი აქუს თვენელთა

გან მონასყიდობისაჲ მღვმესა: ერთსა ჯერსა ლაშქარს წამავალსა¹⁸⁾ მოვაკსენე თხოთმეტი ლიტრაჲ აბრეშუმი კარგი; ოქსინოჲ ჯუბაჩაჲ ახალი მოვაკსენე; სამოცდათხოთმეტი ღუკატი; ერთი პალანკურდნითა შეკაზმული ღიღად კარგი ჯორი ოთხსა თეთრად მოფასებული ჩემოეს; ცხენი ერთი სამას ორმოცდა ათ თეთრად ნასყიდი; უნაგირი ოქროჲთა და ზარზოჲთა მოჭედილი ექუსას თეთრად დაფასებული; აღჯრნი თათრულნი მარგალიტის ძირისანი; რომელსა ჰქვან სადაფი: ოცი ღუკატი მისთა ყმათა მოურაგსა—და მიმიცემია: მართ გავაწყელთა საქმისათეს: რ'ლ სამართლისა ნახევარსა აიღებდეს; და ამას; მამისა მისისა სულაჲს დღეთა შიგან დადებულსა: აწ გრ'გლ ქებაჲკეს წე ხატსა ყ'დ წ'დის ლ'თის მშობელისასა მჯღდომარემან მისითა თავსმდებობითა და წ'ისა მთავარ-მოწამისა გ'ნითა ესე ზემოჲთ დაწერილი დამიწერეს მან და მამან მისმან აგანე და შეიღმან მისმან ბეკამან; და ამისევე საქმისათ'ს ლაზარობაჲ დღე მღვმეს ალა-პად გაუჩინეს¹⁹⁾: აწ შენ ლ'თო ესე მათი აღთქუმა წე შენსა დამიცი; და შენ ყ'დ წ'ო ლთისმშობელო თავსმდებო ამის მათისა აღთქუმისაო; თქ'ნ იციო და მ'თ; თუ მტკიცედ იპყრან ესე აღთქუმა მათ პირველ (წ'ლ) და მერმე მათთა შემდგომოჲ მომავალთა და მათთა ყმათა და კელისუფალთა: ყ'ლნი საქმენი მათნი შენ; კეთილად დაიცვენ და თუ შეცვალოს ვინმე; შენ ხარ ჩემი მოურ-ნე და დედაო ლთისაო შენზედა დამიგდია ანდერძად.

1250—1260 შიომღვიმის სიგელი № 38.

სანოდის კანტ. დასულია ტყეზედ ხუცურად ლამაზის ხელით ნაწერი გუჯარი № 38 (სიგრძით 1³/₄ არშინი, სიგანით ხუთი გოჯი); თავი სიგლისა და-გლეჯილია. ტექსტი სიგლისა დაწერილია ხუცურად XIII საუკ. ხელით ხოლო დანარჩენი მისი ნაწილი დაწერილია მხედრულად მერმინდელის ხელით.

თუმცა სიგელს ქორონიკონი არ უზის, მაგრამ იგი დაწერილია 1250—1260 წლებში. ამისი მტკიცე საბუთები შემდეგია: 1) ამ სიგელში მოხსენებუ-ლია ზოსიმე ბერი (თავაური?) და მისი „გამზრდელი იოანე“, რომელიც, რო-გორც შემდეგის მერმინდელის იმავე სიგლის წარწერათაგან სჩანს, ყოფილა თფილელი მთავარბისკაპოსი იოანე, როგორც სჩანს ზემო დაბეჭდილის სი-ნოდ. კანტ. გუჯარისაგან № 39 (გვ. 125) იოანე არის „გამზრდელი“ დემეტრე მღვმელისა და ცოცხალი ყოფილა 1248 წლის ახლო-ხანებში;—2) მერმინ-დელ წარწერაში სიგლისა № 38 მოხსენებულნი არიან: ბასილი თავაური მო-ძღვარი, მემღვიმე ზოსიმე, ბერმონაზონი გიორგი, ხოლო ქვემო დაბეჭდილის შიომღვიმის სახარებისაგან სჩანს, რომ ბასილი და ზოსიმე თავაურნი და ბერი გიორ-

¹⁸⁾ და ¹⁹⁾ აქედამც უმეტესად მტკიცდება, რომ ეს გუჯარი (№ 67) არის გაგრძელება ზემო დაბეჭდილის სიგელისა № 37 (შეადარე შენაშნ, № 4).

გი ცოცხალნი ყოფილან 1270 წელს. აქიღამ ცხადია, რომ თვით ხუცური ტექსტი სიგლისა 1270 წელზე ადრეა დაწერილი. 3) რადგან ტექსტში მოხსენებულია აგრეთვე მანგლელი დანიელ, ხოლო 1259—1260 წელს მანგლელად მოხსენებულია არსენი, აქიღამ საგულისხმობელია, რომ დანიელ 1260 წელზე ადრე ცხოვრებულა;—4) გარდა ამისა სიგელში დასახელებულია მემღვიმე დემეტრე, რომელიც ცხოვრობდა მთავარებისკოპოზის გიორგის დროს უკანასკნელი ცოცხალი ყოფილა 1236—1257 წელს და მას დაუმტკიცებია 1259—1260 წლებში რკონის გუჯარი (იხ. ზემო გვ. 57 და ჩემი „ქრონიკები“ II, გვ. 143; 101; 128; 125).

შინაარსი სიგლისა,—ენი-კვი ღრმად ჩაუკვირდება,—ძვირფასს მასალას იძლევა არა თუ მონასტრების ნითიერის ყოფა-ცხოვრებისას, არამედ საზოგადოდ წოდებათა იურიდიულის და ეკონომიურის დამოკიდებულობისას, და იმ-დროინდელ ქართველთა ყოფა-ცხოვრებას გვიხანიათებს.

- - - [სახელი]თა მამისა, ძისა და სლი - - - - | (აქ განგებ გამოვუშვით 11 სტრიქონი) [ესე წერილი და სიგელი დაგიწერეთ ჩნ მღვმელთა ერთობით სრულად კრებულ[თა წისა] მამისა შიოაჲს შეილთა და მოწაფეთა: შენ ზოხიმეს: კე (კურიკე) კახთა მეფისა¹⁾ სამწირველოჲ გქონდათ. ამას საკურთხეველსა მთსა (მათსა) ზა შენ ზოხიმეს და შენსა გამზრდელსა იეს (იოანეს) დიდნი ჭირნი გენახნეს. სკურთხელისა (საკურთხეველისა) სახლი დაშლილიყო. აღარ იყო და შენ ზოხიმეს გამზრდელსა იეს. ერთნი ნაშვილებნი სახლნი და ერთნი მამულნი ეკლესიასა ქუე (sic) დაუხსენით. და მისად სანაცვლოდ თორმადი სახლნი მოგკენით: და სასაკუმელოჲცა ავიღეთ თქნგნ. და თქნ დიდი ჭირი ჰხანეთ: და სახლი მოაშენეთ. უკმარი საკმარად შექქენით. და ესე საკურთხელსა აქა შესძინეთ. და კულა საკურთხელსა ვენაქსა ზა აგარას თორმეტისა დრაჰკნისა ვენაკი იყიდეთ²⁾ კურიაჲსძისგან და იგიცა ზედა მოჰკიდეთ. რუეთს საკურთხელისა საგლეხოსა ვენაქსა ზა კაცი ეინმე სხდომილ იყენეს არ-მემამულენი. მიწაჲ ვენაკად აეშენა. და იგინი კაცი კიდე წავიდეს. ნაშენებისა მათისა ნაცვლად იეს გამზრდელსა გარისელაჲს ძესა თექუსმეტი დრაჰკანი მიეცა მათ კაცთათჳს. და მის გარისელაჲსძისა სულისა სალოცაჲვად თორმეტი კოკაჲ გაუყოფლისა ტკბილისაგან აიღების მ[ისა]დ სალოცაჲვად ყთა წელიწადთა. და ამისა სანაცვლოდ შენ ზოხიმეს გამზრდელმან იეს: გარისელაჲსძისა სულისა სალოცაჲვად: თვედროობისა პარასკევსა. თესლი და კუანჩხითა

¹⁾ უნდა იგულისხმებოდეს კვირიკე დიდი († 1102 წ.), „კაცი მეფობისაჲე თანა მეფე ქმნული ვნებათა ზედა და ქეშარიტი ქრისტიაჲ“ ქ-ცხ. I, 241; შუად. ბროსეს თარგმანი Hist. Ge' I, 353).

²⁾ თუ 12 დრაჰკანდ ვენახი უყიდნია, ხოლო რვა დრაჰკანდ „ორი გუთანი მიწა“ (იხ. ქვემო, შენიშ. № 5.), აქიღამ ცხადია, რომ მაშინდელი დრაჰკანი უდრიდა არა 1½ მანეთს, არამედ 20—40 მანეთს ჩვენის დროისას.

ღჯნოა. *) ამას ძმათა გაუყოფდა ეკლესიას: და კულა მასვე ეენაკს საგლეხო-
სა ზა: იეს შენსა გამზრდელსა ნაკალოები მჭედლოურა ეყიდა და ზედავე მოე-
კიდა. და კულა იეს მთხოზბელი აუდგა ივანზგერი წვერ-გრძელისძე. და მიწაჲ
დაკარგული უთხრა და მან მისითა მოჭირებითა და სასურავითა ზედავე შესძი-
ნა. თვით ამისი დაწერილი ძეს. ესე საკურთხევისა—და აქა შეუძენია. და კულა
საკრთხელისა მიწაჲ შალტამი. კოდათა გაუტენელი უკმარი საკმრად შეჭქმე-
ნით: დიდნი ჭირნი ჰნახენით. შენ და შენმა გამზრდელმან იე ესე ყი საკურთხე-
ლისადა შეგიძენია შენ და შენსა გამზრდელსა იეს. და ეინაჲთვან ესე ყი შენ
და შენსა გამზრდელსა იეს მოგეჭირვა შენ ზოსიმეს დედულსა ზითვად მოცე-
მულსა ზა სტფანეთ მამულისაგან. რლსა მსახური არაჲჲა აც. მისსა ნაცვალო-
სა სტეფანესძე გარდაიკდის. საეკლესიოსა და სამეფოსა სამსახურსა კულუბ-
სა ღალასა და ყოველსავე გამოსაღებელსა. ჰაგრე მოცემული არს ესე მიწაჲ
ზითვად. ამას მიწასა დედისა შენისა ზითეესა ზა შენ ზოსიმე და შენმან გამ-
ზრდელმან სახლკარი ააშენეთ და მოკიდებით ეენაკი კარგი: დიდნი ჭირნი ჰნა-
ხენით. და მეტისაშეტად შენ ზოსიმე. და კულა შენისა გამზრდელისა იეს.
მშას მუბერს (მამასა მუბერს). კვრიკაული მიწაჲ აელო საშენებლად ხელგოი-
გის ძისა ეენაკსა გუერდით. დღისა ერთისაჲ. და რაჲ აღეშენა ორად გაეყო.
ნახევარი იოანეს მამასა დაემჭირა მუბერს ნახევარი მიწის პატრონსა მერმე იგი
მათი კერძი აოკრდა და თქნ მისევე მამულისაგან იცვალეთ მიწითა: ოთხი ზო-
მაჲ წყალმყინვართა ზა მიეციეთ. როსტომამასძისაგან ეყიდა დღისა და ნახევრი-
საჲ მიწაჲ შენსა გამზრდელსა იეს. და კულა მასვე ზა მოკიდებით მატლაშ-
ნისძისაგან დღისა ერთისაჲ და მასვე ზა მოკიდებით ზადისძისაგან დღისა ერ-
თისაჲ. და ზედავე მოკიდებით დღისა ერთისაჲ სტეფანეს ძისაგან. ესე სამისა
დღისაჲ შენ ზოსიმეს გეყიდა. წყაროთა ზა. ამასევე გუელთ (sic) ზედავე მო-
კიდებით სამისა დღისაჲ მიწაჲ იყო ეკლესიისაჲ და მისითა სამართლითა სა-
საკუმეველოჲთა თქუენვე მოგეციეთ. და კულა ეკლესიითა გუერდით ორისა დღი-
სა მიწაჲ შენ ზოსიმეს გეყიდა სტეფანეს ძეთაგანვე. და კულა შნ ზოსიმეს
როეთელისა მჭედლისძისაგან გეყიდა ორისა დღისა მიწაჲ [აქ ზედ აწერა ხუცუ-
რადვე სსჲჲ სქლათ: „ამის მჭედლისძისაგან რომელთაჲცა ეყიდა შესამოსლისა ფა-
სად ორი გუთანნი კარაისძეთა] ქანდაურსა ქუეშეთ რუსა: ესე შენ ზოსიმეს და
შენისა გამზრდელისა. ნასყიდი და ნაჭირები და დედული ზითვად მოცემული
ყოველივე ესე თქნი ამის კე კასთა შეფისა სამწირველოსა ზა მოკიდებ[თ]
თქნისა სულისა და მშობელთა და გამზრდელთა სულისა სალოცავად. არაეის
საქმე უც ამას ადგილსა ზედა. არცა სამეფოჲ სამსახური ზედა აც. არცა მდგუ-
რი (sic) არცა გამოსაღებელი თუნეირ ეკლესიისა მამითნადი. (sic) *) ყოველი-

*) „კვანჩხი ღვინის სასმისი მცირე“ (საბა).

*) მამითნადი უნდა იყოს „მამითადი, ე. ი. ნადი ყანათათვის“. აქ ორის სიტყვის აღ-
გილი ამოფხვკილია. ნასყიდი-ნაშობითვის არავითარი გამოსაღები არ ადევს.

თურთ უბეგრძოა არს მით რ'ლ ნასყიდი არს. ესე შენ ზოსიმეს შენთჳს და შენ-
თა მშობელთა. და გამზრდელთათჳს სალოცავად სახლკართა ენაეკითა წისკუ-
ლითა. საემრითა და უემრითა შემოგიწირავს ცკლესიისა სალაპელ:. აწ ამას
დაწერილსა ჩნსა მოწამენი ფართ: ამას უდაბნოსა შა მყოფნი ძმანი. და მო-
წაფენი და შეილნი წისა მამისა შიოასანი: ჰლ წა მშა მელჳმე თე. და
მძ'ლრი იე: ბასილი მნათე. ბასილი თაკაური. ბასილი ტიმოთეს ძმა: მიქელ ისა-
კის მწირველი. ზაქარია: ბრუკუაული ნკზ: არსენი და არსენი: თე, (sic) დანკზ. და
ლუკაი, (sic) გნი, (sic) და მისი შეილი მანგლეა: დანიელ, (sic) და სკომონ: ნკლზ
საგლუნტისი: იშტიმანი გნი: ბერი გინდაბერი: მიქელ აფსაზი: ბერი თე, (sic) ბე-
რი კვრეკასქე: ყოველნიეც ერთობით. მღდელნი და მამანი მკვდრნი. ამის უდა-
ბნოასანი:.

შა აწ ვინცა ვინ დაწერილი და გაგებული ჩნი შეცვალოს და აქციოს
რახასცა მიზეზითა შინამან ანუ გარემან დიდმან ანუ მტირემან: რამანცა გუარ-
მან კაცმან ჰრისხავსცა... მშანი ჩნნი იე, შიო და ევეგრე (sic) და ყნი წნი
მისნი: და წყევისამცა იგი კანონი: მას ზედა აღესრულებს. და უდაბნოასამცა
მღჳმისა, (sic) ლოცვაა წყევად და კრულობად მოექცევის და დამციასჯების ყთა
თა მგომობართა წდისა სამებისათა: იუდას და იელიანეს თანა: და კრულმცა
არს ჰლ ლთისა დაუსაბამოასა პირითა და წთა ათორმეტთა, (sic) მოციქლთა
მადლითა: და ჯრითა და კქასთა (sic) კრეზათა მადლითა: და ხუთთა პატრიარქ-
თა ჯრითა: . ქართლისა კათალიკოზთა ჯრითა: და ქართლისა მთავარებისკო-
პოსთა ჯრითა: და ყოველთა მღდელთ-მოძღუართა ჯრითა: აქა და სკენესა
ან: —და ვინ დაამტკიცოს, (sic) ლნ აკრთხენ: და ყთა წლათა მისთა:

გუჯრის მეორე შირზე მსედრულად, მე-XIII საუკ. სულით და მქრადის მელ-
ნითა აწერა შემდეგი (თითქმის ყოველ სიტყვის შემდეგ ორ-ორი წერტილად):

ქ. სახელითა: ლთისათა..... წმიდათა და ღმერთშემოსილთა მამათა ჩნთა
:ინე: შიო და ევეგრესითა: ესე: დაწერილი დაგვიწრეთ: ჩუენ: კარაქსქეთა:
კუირაქე: და ბასილმან: შენ გიარგის მუშირის მეს მას ყამს ოდეს ძმა შენი
ზოსიმე მიიცივლა: აქროსა ეჭედით: ჩუენთა მშობელთაგან დანადგება ზოსიმეს
თანა და ამის საქმისათ შენ გიარგის გერჩოდით ვიძიეთ და ვცან მართალი,
რომელი ძმასეე ჩუენსა იონე (იოკანე) თფილეჯსა წაეგო თუნეირ ამისგან ვა-
რემე, რომელ ზოსიმეს კელსა მინდობით შესამოსელი იყო და იგი დიკარ-
გა და წაკდა და და ესე შესამოსელი რეა ღრჳკანად ეპკრულად დაფასეს
(დაფასესსა?); შენ ოქროდ არ ძაღვიჩნდა და მოგუეც ორი გუთანი⁵⁾ მიწა
მქედლი[თური]. აწ დღესითგან წალმართ არა ვინ იყოს ჩუენის გუარისა არ-
ცა ჩუენ კუირიკე და ბასილი და არცა ჩუენნი შეილნი და მომავალნი ამისა
პროისანი (ამის პირისანი?) და ვინცა რამანც გუარმან ჩუენმან დღესით გთხო-
ვოს და ანუ გერჩოდის კრულმცა არს დასაბამოსა ლთისა პირითა. მკუდარი

⁵⁾ გუთანი მიწა უნდა იყოს ერთი დღიური.

და ცოცხალი. ესე დაწერილი მე ბასილსა თუით კელითა ჩემითა დამწერი არს (sic). მოწამენი არიან ამას დაწერილსა; ბასილი მოძღუარა; თავაჭურა; მეძღუემე; ზოასიმე; გიორგი; ჭ(ე)ონდიდელისა; მწირველი; ნიკოლოზ; ბუსლოსძე (ბუსოსძე?) მნათე; ელია; არსენი. კალმანელთა; მწირველი; თევდოსი; ბასილი გიორგი; გაზრდილი; მათე ელიას ძე; და ყოველნი კრებულნი“. ზედევე სსჯა სჯლით მსჯდარულად: „ესე ეითა ბასილსა ძმასა ჩემსა დაგიწერია მეცა მოწამე ვარ კე“ (კერიკე?).

სსჯა სჯლით, XIII საუკ. მსჯდარულით: „ქ: სახელითა: ლ'თისათა: და თავს-დებობითა: სუეტისა: ცხოველისათა: ესე დაწერილი: დაგიწერეთ: ჩენ (ჩუენ): ბურჯულთა: კავთულამა: და თევდორამა: და ჩენტა (ჩუენტა): შვილთა: ბასილამა: და მშუილამა: დაგუეკირუა ჰვისა: ჟამისაგან: და ხარაჯობისაგან: და ავილეთ: თქენ (თქუენ): მოძღურისაგან: დემეტრესაგა: ტუზუაისძისაგან: ⁶⁾ სამოცი: თეთრი: დეკენბერსა: ათსა: და გამიჩინეთ: უცი (ოცი): კოკაი: ტკბილი: ⁷⁾ წელიწადსა: შიგა: მზაი: რომე უსიტყუელადა: კელთა: მოგაკსენებდეთ: ვირემდისცალა: ამა: თეთრსა: შენსა: კელთა: მოგაკსენებდეთ: ამისნი მოწამენი არიან: კარაისძე: ებაი: და წამალაისძე იაი:“.

მე-XVII საუკ. სჯლით მსჯდარულად: „ქ. მღვიმეს: რომ: კრებულნი: ბერები: რომ: წასულან: და ბქიტბს: ⁸⁾ საყდარი: აუშენებიათ: ის კრებულნი: ამა-შიგან: სწერიან: იქ რომ: სახელეები: სწერია: საყდარზედა: ისინი: არიან: ეს: კრებულნი:“.

1236—1248 წ. სინოდ. კანტორის სიგელი № 39.

ეს სიგელი (სიგარძით ერთი არშინა, სოლო სიგანით 5 1/2 კერძოკა) დაწერილია ტყავზე, მსჯდარულად, მე-XIII საუკ. სჯლით, სჯღოგურად; მეღანა გადასულია და ტექსტი სიგლისა ძლივსდა აკითხება, სოლო რამდენიმე ნაწილი სრულიად კერ გამოიდინაება. გარდა ამისა სიგელს თავი აკლია. — ამ სიგელში მოხსენებულია დემეტრე მეძღუემე, რომელიც სურამელის გრიგოლის და კ'ზის ნიკოლოზის დროს სჩანან ამას ქვემო დაბეჭდილს სინ. კანტ. გუჯარში № 34, სოლო ეს შირნი სცხორობდნენ 1236—1248 წლის ახლო-ხანებში. გარდა ამისა ამ გუჯარში მოხსენუ-

⁶⁾ დიმიტრი შოძღვარი კ'ზის ნიკოლოზის დროს 1240—1280 იხ. ზემო, გვ.

⁷⁾ თუ ახლანდელის ფასიანობით კოკა ტკბილი სამ მანეთობაზე ვიანგარიშეთ, მაშინ გამოვა, რომ თითო თერთზე სარგებელი უანგარიშნიათ ერთი მანეთი. ბროსესს გამოკვლევით ერთი თეთრი უდრიდა ერთს შურს R(არ. IV, 84). — ცხადია, რომ ეს წარწერა ეკუთნის იმ დროს, როდესაც მონგოლთა ხარკობამ მეტად შეაწუხა ქართველობა და ფული გააძვირა (იხ. „ქრონიკები“ II, გვ. 133).

⁸⁾ ბქიტაბი უნდა იყოს ბქითა თრიალეთისა (იხ. ჩემი „Завѣщаніе П. Давида Воз.“ გვ. 26—7 და „ისტორიული საბუთები შიომღვიმისა“ გვ. 17).

ბუღია „სურამშელთაგან“ (ე. ი. ვალ-ედდინსაგან) მორბეკა“ ქართლისა, რაიცა იყო 1225—1230 წლებში Hist. G. 1, 500; Et. Orbélian: „Hist. de la Siounie p. 226, ბროსსეს გამოცემით).

1) - - . . . ესე დაწერილი მე დემეტრე - - - მამამან ჩემმან ნიკოლოზ და ძმათა ჩემთა იოანე და გი დავიწერეთ - - - ძმასა შენსა ღწს (დანაიქს?) და ყთა მომავალთა თქუენთა, მას ქამსა ოდეს ჩნისა გამზრდელისა იწე მთა-გარებისკოპოზისა სამწირველო ჰ[ური]თა ჰქონებოდა დაწერით და მათი აღბრ ვინ იყო და უკაცურობ[ითა] და ქამთა შეშლითა სახლი და საქონებელი ყუე-ლი დაშეგებულ იყო, აწ თქუენდა მოგუიცივია მკუილრად მამულად სახლი და პური უკუდავი და (ა)გარას ორი ვენაკი მიწიანი, სსაღტბას ვენაკი და მიწანი და წყლის პირს ვაზნი კითხვითა და] ნება-დართვითა სრულად მღუიმისა კრე-ბულთათა ესე ყუელა [გამზრდე]ლისა ჩნისა მისგან აშენებულისა ნათლისმცე-მლისა ეკკლესია და უშენი და სურამშელთა მორბეკასა შიგა ყუელაი მოიშალა და მას ქამსა ესე გამოვარჩიეთ, რომელ მღუიმეს გქონდის ჩნსა [სამწი]რველოსა [სახლსა] და [შაბათ] კურიეთა და დღესასწაულთა ჩუენსა ეკკლესიისა შიგან წირ - - - იოვანე მთავარებისკოპოზისა და ჩუენთჳს კურტის (ბურცვის?) ჯრის(?) - - თუ - - [ა]ლგეთი გაკაცრიელდეს ამავე საქმითა შენ გქონდეს ვენაკი და მიწანი რლიცა სხალტბას [არია]ნ ყუელანი აგარას გოგთური, გოთან[ური], ბუღახური გუთანი ერთი - - - სამი გუთანი მესხურისა მიწისაგან, გათანი არი, ამას რა-ნიცა მიწისა მეტნი აგარას, თუ ჩემისა გუარისა კაცი არ იყოს მღუიმეს, იგი-ცა ამავე სახლსა მისაყენებელნი არიან ბოლოდ და რაიცა რუეთს ნასყიდნი არიან იგნიცა გამზრდელისა ჩემისა და ჩემგან მოგებული ყუელაი საბოლოოდ ამა ეკკლესიისათუის მოგუქა (მოგუენიჭაკ?). აწ გიბედნიეროს ღწ ერთგულო-ბასა შინა ჩუენსა - - მებობასა და - - ბერსა: საბასა და მამასა შენსა და მ - - - არა არა შეგეცვალოს ჩემ დემეტრე წირგაქელისაგან, არცა ძმათა, ძმისწულთა და მო-მავალთა ჩუენთაგან - - ამისი მოწამე არს სდ კრებული. აწ ვინცა რაისაცა მიზეზითა შეუცვალოს, პრისაგამსცა ღწთი დაუსაბამო... (წუკა:...) და მის მთა-ვარ(ებისკოპოზის) იოვანეს ჯუართა: და მადლითა და ვინ დაამტკიცოს (ღწ აკურთხოს)“.

მერე სელმოწერილთა სსკა-და-სსკა პირთაგან, მკგრამ სრულიად გადასუელა.

სათაური სიგლისა: „გარული და სხალტბისა ნასყიდობისა და შეწირო-ლობის სიგელი“ (ეს მერმინდეღის სელით).

1236—1257 წ.—სიბელი სინოდ. კანბ. № 34.

ეს სიგელი (სიგრმით 1¹/₂ არშინი, სიგანით 5¹/₂ კერშოვი) დაწერილთა ტეგე-ზედ მე-XIII საუკ. სელით, მსედრულად, სიგელს თავი აკლავ და რაც დანქნილთა, ისიც დატეკვილითა და დაზიანებული. ამ სიგელში მოხსენებულინი არიან ისტორი-ულები პირნი: 1) ეგი გრგოლ მსახერთ-უსურესი სურამელი (ქრს., 1, 364—5;

377—8; 390—2), რომელიც უკანასკნელად მოხსენებულაჲს ქ.ცხ. 1257 წლის ახლა-სანებში (გვ. 390—2), 2) კათალიკოზი ნიკოლოზ, რომელიც 1246 წლის ახლა-სანებში მონგოლეთში წაჲდა და ყარაუერუმიდამ მოიტანს „იერლავი“ (ოქმი) საქართველოს ეკკლესიის და სამღვდლოების სასჯელმწიფო საზრუნავან თავისუფლობისა (ქ.ცხ. 1, 380; Hist. G. 1, 541—2); 1280 წლის ახლა-სანებში ნიკოლოზმა კათალიკოზობა გარდასცა აბრაამს (ქ.ცხ. 418; 415; Hist. G. 1, 599). მისი წინამოდგელი, როგორც სჩანს, ყოფილა გიორგი (ახ. „ქრონიკ.“ II, გვ. 93—8).

[ცხოველს მყოფელისა: | [და წინასწარ]ქეტყუელისათა და | - - მზრდელთმო- - | - - - მამა ჩნთა იოანე (ანე) ბო - - | - - [მო]ვაკენეთ ჩუენ სრულიად მღუი - - | - - მნათემან თადგოზ და ყ - - - [სუ]რამელსა გ'გლ მსასურ უხუცეს - - აღგუშენეთ წისქულინი მტკუარსა ზედა სალოცველად დღეგრ - - თქუენისა თავისა და იყიდეთ ჩუენგანე ციხედიდს გლეხი ქეთარერი ნ - - - - მეწისქილიელ და ავილეთ თქუენგან ფასი სრული . . . [თქ]უენგან აღშენებულთა წისქულითათჲს საკაზმაველ შემომსწირე წ'სა შიოს და მის მიერ აღშენებულსა უდაბნოსა მღუმისასა სალოცველად და საკმარად სულისა თქუენისათჲს, რომელი ყ'თა დღეთა და ყ'თა ლოცვითა გილოცვიდეთ და მოგიკსენებდეთ და ვითა წ'ისა ევგარესობითგან გუქონებია უცილობელად და უწყინელად, ეგრეთვე თქუენთა ჩამომავალთაგან გუქონდეს და არაეის საქმე უც თქუენისა სახლისა ჩამომავალთაგან თუნიერ თქუენსა სულისაგან კიდე, რომელ საშახურთა ამისთა სული თქუენი იკსენებოდეს წ'ა ამას უდაბნოსა მღუიმისასა და ნუცა ვინ თქუენისა სახლისა ჩამომავალნი და მომავალნი შიგა დგომითა ნუკევეითა და სათხოველითა და სხუითა რაი(თა)მე აწყენენ და არცა რაჲ ვის საქმე უც და ვითა ციხედიდს სხუი საქონებელი მღუიმისა არს შეუვალი, ჰვარევე ესე ქეთარული თქუენგან ნასყიდი გლეხი შეუვალი იყოს თქუენისა სახლისაგან და მცნეთისა სახლისა ბეგარი თუით არცა რაი წინასა (წინას—წინის?) ზედა სდებია; და ვინათგან თქუენითა ოქროითა თქუენისა სულისათუის გიყილია, არცა რა ამას წაღმა საქმე უც მცნეთის სახლსა შესაელობად არაის თანად არა და არცა რაი სათათროი გამოჰვიდოდეს: მალი: ყაფჩერი: სალაშქროი: და საიამე არასთანა გამოიღებდენ და წისქილთა რაცა საკაზმავე უნდოდეს ესევე ჰკაზმავდეს და თუ რას წისქილთა შიგა შეგუცდებოდეს, ჩუენ მღუიმელთაგან ეკითხვოდეს და ჩუენ გარდაეკადედედეთ და საპართალი თუ რაი იყოს ჩუენგანე აიღებოდეს და წელიწადსა შიგა სამსა დღეს სამებაუსა(?) იქმოდეს და ზრილისა ნახევარი ჩუენი იყოს და ნახევარი ამა ჩუენის მეწისქილისა იყოს და ვინ გინდა მოჰქავი იყოს და ფქვიდეს, მისდა ნუ ვისი ნუ აიღების, თქუენისა სულისა სალოცავად ფქვიდეს და მეწისქილიე ვე ზომისა საპატიოსა აიღეზდეს რ'უმე (sic) ერთსა ეყოფოდეს და ენკენიას და წელიწადის თავს მემღუიმეს ძლუენსა მოართუმულის სამსა სქელსა პურსა და ერთსა კორჩხალასა ლუინოსა და სხუებრ არაი გამოჰვა, რაიც არ დაგუოწერიო ამისგან მეტი: და გლეხსა არ სუხრაუბაი, არ გენდგაუბაი, არ მოწიგნორობაი, არ საბანჯრე, არ საკმარი და არაისთანა აზა. ვინც ესე

თქვენგნით გაგებული შეცვალოს, შემცაიცვლების სჯულისაგან ქრისტიანეთასა და ჰრისხაეს - - სული წმიდაი და კრულმცა არს ღ'თისა პირითა. . . (წეკვა გრძელა).

სხვა სელი, მსედრულა (ყოველ სიტუვის შემდეგ ორორი წერტილი უხის):

ქ: კურალესან: ესე; ვითა: წ'თა: და: ღმერთშემოსილთა მამათა მემლემის და სხუათა ძძათა დიდის მსახურთ-უხუცესის გრიგოლ სურამელის და მისთა მომავალთათუის სალოცავად საუკუნოდ დაწერილი ესე დაუწერია და პატრონთა საუფლოითა კელითა დაუმტკიცებია, ჩუნცა გლახაკი ქრისტეს მიერ ქართლისა კათალიკოზი ნიკოლოზ (ნ'კლზ) მოწამე და დამამტკიცებელი ვარ. შემცვალეებლნი ამისნი იყენ კრულ, წყეულ და შერუნებულ მადლითა კათოლიკე (კ'კე) ეკლესიისა, მუნ შინა ღ'თივ-აღმართებულისა სუეტისა ცხოველისა, ღმერთმყოფელისა მიჰრონისა და კუართისა საუფლოა.საათა და ჩუნ გლახაკისა ჯუართთა აქა და მერმესა საუკუნოსა, დამამტკიცებლნი ღმერთმან აკურთხენ და წმიდამან დედაქალაქმან“.

სხვა სელით, მსედრულად: „...მე დემეტრე მოძღუარი მოწამე და თანა-დამკლამი ვარ“... (წეკვა).

მსედრულად, სელოკურად: „ესე ვითა სურამელსა გრიგოლს მსახურთუხუცესსა მათისა სულისათუის მლუიმელთა წისქვილნი აუშენნა და მლუიმელთა-განეე გლეხი იყიდა მეწისქვილედ და მათვე მლუიმელთა შესწირა სახელდებით ქეთარელი; მე ქრისტეს მიერ ქართლასა მთავარეპისკოპოსი გიორგი მოწამე და დამამტკიცებელი ვარ“... (წეკვა).

1260 წ. სინოდ. კანტორის სიხმლი № 65.

ეს სიგელი დაწერილია ტყავზე (სიგრძით 2 1/2 არშინი, სიგანით 5 კერშოკი) ღამისის სელით, მსედრულად. სიგელს თავი აქლია, ზოგა-ერთი ბოლო-წარწერები გადასულია და ძელი სკითხნი. თუმცა სიგელს ქორონიკონი არ უხის, მაგრამ მიმტეპელი სიგლისა, ძაგან აბულეთის ძე, ჰმოწამოს, რომ მისგან შეწირული სოფელი ანგროინი (კასუშტის ანგრეკანი, ფანესურის კეობაში, სრამ-მამავრის დედეში: ის. მისა გეოგრაფია გვ. 476, № 313) უეიდანია მას „ზღდადს კრძლით მისგან ნაშოების ოქროათ“; სოლო ზღდადი ქართულ-მონგოლთა აილეს იანვარს 1258 წ. გარდა ამისა სიგლის ტექსტში მოხსენებულა იგივე მთავარ-ეპისკოპოსი გიორგი, რომელსაც სელი უწერია 1259 წლის რეონის და არსენ კ'ზის გუჯრებზე (ის. ქრონ. II გვ. 143; 101; 128). ამ საფუძვლებით უეჭველად სდება, რომ სიგელი № 65 დაწერილია 1260 წლის ახლო ხანებში.—აქ მოხსენებულნი აბულეთის ძენი გიორგი და ივანე და მათნი შვილნი ძაგანი და ივანე ისტორიაში ცნობილნი არ არიან. უკანასკნელნი (ივანე და ძაგანი) უნდა იყვნენ ის „ორნი ძმანი აბულეთის-ძენი“, რომელნიც მოკლულ იქმნენ 1282 წლის ახლო ხანებში (ქ.-ცხოვ. I, გვ. 418).

- - - წლისასა | - - - შეწე(ვნათა) და თავს[მდებობითა] | ყდ წისა ქალ-
წულისა მ[არიამისათა] - - [და წთა მთავარ-ანგელოზთა მიქაელ და [გაბრიელ-
ლი]]სითა | - - - შუამდგომელო[ბითა] - - წინასწარმეტყველთა, მო[ციქუ]ლთა,
მღელთ-მოძღუართა, მოწამეთა, მამათა, ქალწულ(თა) და ყლთა წღათაჲთა,
რომელნი საუკუნიდგან სათნო ეყუნეს უ(ფა)ლსა ღსა ჩნსა (დმკრთს ჩუენსა);
თავსმდებობითა სანატრელთა მამათა ჩუენთა ში(ო), იწე (იოანე) და ევაგრესი-
თა დაგიწერე და მოგაკენე დაწერილი ესე თქუენ ყოველთა მამათა თუალსა
და მნათობსა წღასა მამასა შიოს და მლუიმეს შინა დამკუიდრებულთა წღათა
მამათა მე აბულეთის ძემან ძაგანმან, ძემან ძაგანმან, ძე. მან ეწეესა (ქრისტოვთ-
ქრისტოვსის): ივანესმან: ბრძანებითა და გამოზრახვითა სულიერისა მამისა და
მოძღურისა ჩემისა ქმჯისა (ქართლსა მთავარბასილკოზისა) გრისითა (გიორგი-
სითა) *) მას ქამსა, ოდეს მივედ ძლუიმეს და შევემთხუე საფოაესა წღისა მამისა
შიოსისა და ეხილენ წღანი მამანი მუნ შინა დამკუიდრებულნი და მომამ-
გონა ღმან, რითამც ძალისა მსგავსი საწყალობელისა სულისა ჩემისა სალო-
ცაი გავიჩინე წღასა ამას უღაბნოსა შინა: ბრძანებითა სულიერისა მამისა და
მოძღურისა ჩემისა გი ქს მკწისათა მოვასენე და შევეწირე წღასა მამასა
შიოს და მუნ შინა დამკუიდრებულთა ძმათა და მამათა სოფელი ანგრონი
ჩემგან ნასყიდი, რომელი ჩეჲსა ბიძის ძესა, გრის შვილსა (გიორგის შვილსა)
ივანეს, გავყიდა და მე ზევე უკ-მოვიყიდე ბაღდაღს ნაშოგობითა ოქროითა **),
იკადეს ღმწ, მუნ ჩემითა კრმლითა ნაშოგობისაგან კიდე არაი ვისი ყოფილა
ამის ადგილისა სუდას (სუიდასს) შიგა, არ მამულისაჲ და არ სოფელთაგან ანა-
ღები ***). შევეწირე მოუდევრად ყოველისა კაცისაგან მითთა, ბარითა, ტყითა და
მზღერითა (sic) და მიმდგომითა მისითა, საქარითა და უკმრითა, რაიცა მსა
სოფელსა ძუელიდგან ჰქონებია. არვის რაი საქმე უც, არცა პატრონსა
ღისა (ღეთისა) სწორსა ****) ამას ადგილსათანა, არცა ჩემთა შვილთა

*) გიორგი-მკწის მოუწერია რკონის სიგელი 1259 წ. არსენ კწის დროსაც სხანს (სხვა?) გიორგი (იხ. ზემო 50--58). უკანასკნელი სხვა, მას აღბათ კწობა მიუღია 1227 წლის ახლო ხანებში (იხ. ჩემი „ქრონიკები“ II გვ. 93).

**) ე. ი. ბაღდადის ქართველ-მონგოლთაგან აღების წელს 1258 His. G. 1)

***) მხოლოდ საქუთარის შრომით შეძენილის გაყიდვა-გამოწირვა შეიძლებოდა.

****) ე. ი. მეფეს დავით-ლავასძეს რადგან აქ ხმარებულია ფრასა: „ღთისა სწორსა“ და არა „ღთისა სწორთა“, ამისგამო საგულისხმობა, რომ ამ დროს საქართველო ორ სამეფოდ ყოფილა გაყოფილი, რაიცა ბროსეს აზრით ყოფილა 1258 წ. (Hist. G. 1, n. 4); ხოლო ვახუშტისით—1246 წ.—რადგან ვახუშტის ქრონოლოგია უმეტეს შემთხვევაში ათწლოვანობით უკან რჩება ტეშარიტ ცნობასთან, ამისგამო ჩვენ გვგონია სამეფოდ გაყოფა საქართველოს 1256 წ.—მდ. ნ. ანათქეს 1844 წელს გელათის ქრონიკიდან გადმოუწერია სხვათაშორის: „ჩსმე წელს (ქს უიე?) განიყო (საქართველო) ორ სამეფოდ დავით ლავას ძისაგან და ნარდავითის რუსულანის ძისაგან“. ეტყობა, ანათქეს სწორედ ვერ გადმოუწერია: ვახუშტის და ანათქის წყაროშიც ერთნაირად უნდა წერებულყიყო: „ქს: უიე“ (1256).

და მომავალთა, არცა ჩემისა გუარისა კაცსა, არცა რაი სათათროი გამოსაღებელი ზედა უც (აღ?) ჩემისა სახლისაი ანგროენელთა და არცა რაი სხუი გამოსაღელი და ბეგარი. თუ რას ვინ აწყენდეს საურავისაგან კიდე, რაითა ლოცვისა იგინიკა მიიღებდენ წ'დათა მამათასა და არცა რაი თეძამისა პატრონთა*) კელი შეუვიდოდეს მათზედა და სასეფოი თეძამისა პატრონთაი არაი ზედა სდებია, არცა კელისუფალთა შესულაი და არცა რაი სხუი. და თქუენ გამიჩინეთ სამწირველოი და მწირველი სახლითა, მლუიმეს პურითა, ვენაკითა, ფიჩხულითა, და მიუყენენით მიწანი ერთი გუთანი ვენაკის ბოლოსა თრიალული:—ორი გუთანი ნავენაკები თეედორული თხოთის აგარას და ორი გუთანი სარბიელთა და ანგროინს ერთი გლენი და გამიჩინეთ ალაპი დლე თეედორობაი, რაითა მდღელნი წირვითა და მწირნი მუკლთ-მოდრეკით ლოცვითა გარდაიკდიდენ ღამისთევითა და პანაშუიღითა და კარდებული ტრაპეზი გარდაიკდებოდეს მოძღურისა და მემლუიმისაგან მოსაკენებლად საწყალობელისა სულისა ჩემისა, და წირვასა და ყოველსა ტრაპეზსა ზედა იკსენებოდეს სული ჩემი ყოველთაგან შენდობისა ბრძანებითა.—აწ ვინცა ესე ჩემგან ნასყიდი სოფელი ანგროინი თქუენ წ'დასა მამასა შიოს და მლუიმეს შინა დამკუიდრებულთა მამათა შეგიცვალოს და გამოგაკუას ანუ პატრონმან მძღაერობით და ანუ ჩემისა გუარისა კაცმან ანუ გადიდებითა და ანუ გამარაღებითა, ანუ ტყუეობისა დამართებითა და რაისაცა მიზეზისათუის, პრისხავსაცა ღ'თი დაუსაზამოი, მამაი, ძე და წ'დაი სული და იგიმცა ყ'ლდ წ'მდაი ღ'ისმშობელი და წ'დაი მამაი შიო რისხვად აღიძრვიან მისთუის წინაშე ღეთისა (ღ'ის) აქა და მერმესა საუკუენესა.—და მლუიმისა მამათა წმიდათა და მოურავთა და ჩემთუის გაჩენილმან მწირველმან თუ ესე ჩემთუის გაჩენილი ალაპი და სალოცავი დააკლონ და შეცვალონ რაისა გინდა მიზეზისათუის, ჩემთამცა და ჩემისა გუარისა გარდაცვალებულთა და მომავალთა ცოდვათა პასუხსა იგი მისცემს ღ'თსა და მუშეცა უბრალოი ვარ წ'ე საყდართა ღ'თისათა მგორედ მოსლევასა მისსა დიდებით. და ანგროენისა საქმე და სამართალი რაიც შეჰკდეს მლუიმეს მოძღურისა და მოურავთაგან დაიურეებოდეს; მემლუიმისაგან შიგ შედგომით და კელმიყოფით ნურაი ეწყინების: რ'მე (რომე) მონასტრისათუის ზე არ ამოსწყდეს და ჩემისა სულისა სალოცავი ზე არ გარდაჰკდეს. სიმტკიცისათუის სეფისა მწიგნობრისა იწესე მაჩხოტიცისძის კელითა მომიკსენებია“.

სსკა-სქელით, მსკდრ'ულად, მეტად გაბმულად და მქელად გასასჩქევით:

ქ: ესე ვითა ზემოთ მწიგნობრისა კელითა დამიწერია, თავისა კელითა ეამტკიცებ მე d(ა)განი აბოლეითსძეი მან წმიდამა შეევა (შიო) რ'სათს (რომლისათუის) შემიწირავს ანგროვანი**) არაი რთავს ჩემის მამოლისა ჩემსა ნასისლი-

*) თეძამი იყო საერისთვო გრიგოლ სურამელისა.

**) ან გ რ ო ე ნ ე ლ ნ ი მოსსენებულნი არიან ჩვენს „ქრონიკებში“ 1344 წ. ხოლო როგორც სჩანს სინოდ. კანტ. გუჯრიდამ № 104 (იხ. ჩემი „ქრონიკები“, II გვ.), ანგრო-

სა ბალდადით მოგებულსა მეტი, არცა რაი ღსა (დგოისა) სწორსა საქმე ოც
ლა არცა ჩემთა შეილთა და მომავალთა, არც ვის სსუასა. სუფლისა მოსავლი-
სა საქმე ასრე გავიჩინეთ, რომე ყოლია სწორად გავყოფოდეს და მემღლიმესა
არაი საქმე ოც მას თანა (თავად?). აწ ჩემი მოძღუარი იურგოდეს; მერმე ვინც
მოურავი იყოს, იგი მსახურებდეს მამათა წმიდათა. და ვინც შეცვალოს, კრული
(არს) ცათა შინა და ქუეყანასა წყდა და მან ვადმცა იღვას პატიჟი აორა-
ხელთა ჩემთა ცოდვათა დღესა მას განკითხვისასა ამინ.

მეორე გვერდზე სსვა-სვლათ წვრილად აწერას:

ქ. ესე ვითა პატრონსა პაპასა ჩემსა შეუწირავს და გაუჩენია და პატრონსა
მამასა ჩემსა მათითა კელითა დამტკიცებია, მე მიწაი მათი შეილი ყარბითა
ჩემითა კელითაცა დამტკიცებია და გამთავებელი ვარ.

სვეულად: „ქ. ამა პატრონისა ბძანებულისა დამამტკიცებელი ვარ მე ხათუ-
თაი“. — არშაჲსე აწერას: 1) ქ. (ესე ვითა) პატრონის - - - ჩემისა ბრძანებისა მე
მათი ძმა ივანეცა დამამტკიცებელი ვარ.

2) ესე: ვითა: პატრონს; მამას; ჩემს; აბრძანებია; მე; მათი: შეილი; პა-
ტრონიც (ჭტც) დამამტკიცებელი ვარ.

1270 წ.—მტრატის სახარება შიომღვიმისა.

შიომღვიმეში დაცულა სვლონურად ტუაჲსედ დაწერილი და წარჩინებულის მს-
ტრობით შემკული სახარება წანდუკითურთ in 4, 265 ფურცელი, ანუ 530 გე.;
ამათგან თავში 11 ფურცელი და ბოლოს 8 ფურცელი ქაღალდსა დაწერილი მერ-
მინდელის სვლით.

სვლანწერას აქეს შემდეგნი საყურადღებო წარწერანი:

ტექსტის სვლით: 1) მე-287 ფურც: „ქრისტე .. ნუ დასჯი... ცოდვილ-
სა გიორგის, ამას წისა სახარებისა მწერალსა. აწ“—2) მე-256 ფურცელზე:
„მადლი და დიდება ღმერთსა... განსრულდა წა ესე და ყოვლითურთ საწადე-
ლი... ოთხთავი... მოიგე და დაეწერე კელითა ჩემითა მე გიორგი საწყალო-
ბელმან... პირველად სალოცველად სულისა ჩემისათვის და... მშობელთა ჩემთა
და ძმისა ჩემისასა... დაიწერა... დიდსა უღაბნოსა მღვმისასა, საყოფელსა წისა
ღმერთშემოსილისა მამისა შიოისასა; ხოლო ქორონიკონისა წელნი იყუნეს:
უ: ე: (ე. ო. 490+780=1270 წელს). წელნი, რომელ ვარდასრულ არიან და-
საბამითგან ვიდრე ჯუარცუმადმდე უფლისა ჩუწნისა იწსო ქქესა ესრედ იცნო-
ბების: ქ: ფ: ლ: (ე. ო. 5534 წ.); ხოლო შემდგომად ჯუარცუმისა ვიდრე

ვანი და ძაგნაკორნათა შორს არ ყოფილა თემის ხევიდამ.—ამ უკანასკნელის გუჯრიდამ
ცხადდება ისიც, რომ 1405 წელს აბულეთის ძენი ალბათ ამოვარდნილან და ამისგამო მე-
ფე გიორგის «აბულეთის ძედ დაუსვამს ამირახორი ხიმშია», „პირველ აბაზაჲე მარალელი და
აწ... აბულეთისძე ამირახორი ხიმშია“ (ჩემი გუჯ. წიგ. II, გვ. 106).

მოაქმომდგ: ჩ: ს: ო (ე. ო. 1270 წ.), ერთ-რიცხვად ყოველნი წელნი დასაბამითგან ეიღრე აქამომდგ: ხ: ყ: დ:—“ (ე. ო. 6804 წელა, ანუ 6804—5534=1270 წ.);—3) იქვე, მე-257 ფურცელზე: „სახელითა ღთისათა... და ი“ე, შიო და ევაგრესითა... შვესწირენ... მამსა შიოს ოთხთავი სახარებაჲ, სრული ყოვლითა განგებითა, კამართა და ხატითა, ზანდუკითა და ბექლითა... და ერთი მარხვანი ეტრატსავე ზედა; ერთნი ზიტკინი ეტრატსავე ზედა მე გიორგი... მონაზონმან ხუცესმან... და შემიწყალეს წინამძღუარმან ზოსიმე და ბასილმან თავაურმან, მოძღუარად წოდებულმან და სრულიად კრებულმან მღვმისმან (და) ალაბი გამოიჩინეს საუკუნოდ... წინადღესა ხარებისასა... (მერე წყვეა, ვინც არ შეასრულოსო ანუ სახარება მღვიმილამ გაიტანოსო)... ამენ“ (sic).—აქ დასახელებულნი პირნი მოხსენებულნი არიან ზემო დაბეჭდილს გუჯარში № 38 (გვ. 58—62).

აქ მოხსენებულ ეტრატის სელანსწორთგან, რომელიც გიორგი-მონაზონს შეუწირავს შიომღვიმისთვის, აქამდე დარჩენილს მღვიმის წიგნთსაცავში ეტრატის ჩატივი, უთავბოლო, infolio.

სელანსწორი შეიცავს 1) სსკვიანქსროდ მოკლედ აღწერილს წა შიოს ცხოვრებას (ფურც. 2), რომელიც დიდად საყურადღებოა და ამის გამო ქვემო ვებეჭდავთ;—2) წა ნინოს შემოკლებულს ცხოვრებას (ფურც. 3);—3) კათალიკოზის არსენის მიერ (1218—1227 წ.) შედგენილს წა ნინოს საგალობლებს კიდურ-წერილობით: „ქებით უგალობ სასოხა ჩემსა ნინოს. არსენი“ (ფურც. 4—12);—4) „ტჳფიკონი საეკლესიო წესისა... საბაჲს ლავრისაჲ, რომელი ესე ესრეთ იქმნების სხუათაჲ ყოველთა მონასტერთა შინა პალესტინისათა“;—5) განგება დამისთევისა (ჟველს საუფლო დღესასწაულთა);—6) მოთხრობა შემოკლებული საეკლესიო-ოჯის განწყობისა მონასტერთა იმრუსლამისათა;—7) სჯანქსარი 12 თთვეთა;—8) „დაქვევა სობორატის“ ანუ მწკვალეპელთა განქიქება, რომელიც წაიკითხვის მართლმადიდებლობის დღესასწაულს, შირველს კვირიაკეს დიდის მარხვისას (საგალობლები აღნიშნულია წითურად სსკვ-და-სსკვ ნოტის ანუ ხმის-საქვევა ნიშნებით, რომლის მსგავსი სსკვ სელანსწორებში არ შემსკვდრია);—ამ საკითხავში მოხსენებულნი არიან ბერძენი და ქართველთა მეფენი, დედოფანნი, პატრიარქნი და ქართლის კათალიკოზნი, რომელთა სია ჩვენ უკვე დავებეჭდავთ (იხ. ჩემი „ქრონიკები“ I, გვ. 79—81; 145—147). კათალიკოზთა სიაში უკანასკნელად მოხსენებულა გიორგი (არსენის შემდეგ), ხოლო ქართველთა მეფეებში—რუსუდანი; აქამდე ცნად ვსდებ, რომ მოხსენებულნი სელანსწორი დაწერილია 1245 წლის უწინ და 1223 წლის შემდეგ;—9) ცნობილი სუთასეულისა 1172 წლიდან 1224 წლამდე. ბოლოს ტექსტის სელოთ წარწერა: „...მე გიორგი, სახელით ოდენ მონაზონ-ხუცესი..., ღირს ეიქმენ აღწერად წიგნისა ამის და შემდგომად აღსრულებისა აღმზრდელისა ჩემისა დაესდევ ეკლესიასა მღვმისასა საკანებელად სულისა მისისა და ჩემისასა“...

ესრეთივე წარწერა აქვს შიომღვიმის ეტრატის უთავბოლო ტიბიკონს (infolio), რომელიც შეიცავს: 1) წა ნინოს დღეობის განგებას, 2) „ტჳფი-

კონს“ საბას ლავრისას; 3) სვინაქსარსა (სეკდემბრიდამ) და 4) და ცხრილს ხუ-
თასეულისას.

ამავე ხელნაწერში ჩართულია შემდეგი შემოკლებული (სვინაქსარული)
ცხოვრება წის მამისა შიოსი; ეს ცხოვრება აქა-იქ ახალს ვარიანს გვიძლევს
შიოს ცხოვრებისას, რამდენადმე განსხვავებულს მისი მტაფრასისაგან.

„ყველიერსა ხუთშაბათსა კსენება საკვრევილ-მოქმედისა წისა მამისა შიო-
სი. ესე იყო (თემითა) ასური, ქალაქისაგან ანტიოქიასა, რლ ჳარს შუა-(მდი-
ნარისა)ა, მშობელთა ლთის მსახურთა და მდიდართა (შვილთა), ამან ნე-
ტარმან საყრმესა შა თჯსა იჯმნა ყოვლისაგან სოფლიოასა საშუშბელისა
და სიმდიდრე დაშთომილი მისდა განუყო გლახკთა და თჯთ თაეადი შეუღდა
დიდსა შუამდინარელსა, რი იყოფებოდა უდაბნოსა შაესა მთისასა: და დაყო
ოტი წკლაწადი მისთანა, წარელნა ყნი სათნოებისა გზანი მრავალთა ლუაწლთა
შა განცდილმან, ვიღრემდის სიმდაბლითა თსითა აღურაცხელნი სასწაულნი
აღასრულნა. ხოლო ოდეს მოძღუარი მისი უწყებითა ღათა ქყნდ ქარ-
თლისა მოიწია, ესეცა ნეტარი მისთანავე მოგზაურ იქმნა და მისთანავე მო-
ციქულება (და) დზა აღასრულა რათა (?) ღნ მისცა ენა ქართულად მტყუწლ-
ლი: სდ(ღეს) (?) რთ კურთხევაჲ კვლადი კზისა განმავალთა მთად ზედაზნი-
სა; ლოცვითა ამის (სანატრელისაათა) განვიდეს მდინარესა არაგუსს კმე-
დად ჟამსა ზაფხულისასა, რამეთუ მდიდროდა მაშინ.— შდ წკლთა რადქნთა-
მე ამან ნეტარმან შიო აღირჩია დაუუდებთ ცხრბა კვესა შა სარკინისასა,
რსა აწ მღჯმე ეწოდების, რომელსა შა ძლიერად მოღუაწებითა და ბუნებისა
კაცთაასა უზეშთავისთა მარხვითა ყოველნი ეშმაკისა ბრძოლანი, ენ დედაზარ-
ღისა ქსელნი, დაჰკსნნა და ღირს იქმნა გამოცხადებასა ყდ წისა ღის მშობ-
ლისასა და ნათლისმცემლისა იოანესსა აურიცხელთა თანა ანგელოზთა, რლთა
კრებული იხილევბოდა ქყნით ცადმდე მგალოზბელნი გალობასა უცხოასა, რა-
მელთა განაძლიერეს ნეტარი შიოა და ყდ წნ ღის მშობელმან შთაუღდა პირსა
მისსა შესაქმელი რაამე უცხოა კაცთაგან, და ჰრქა მას: „ამიერითგან კაცობ-
რივი საზრდელი არლარა გიკმს შენ და უბრძანებვის ძესა ჩემსა ქრისტესა ღა,
რა ერთი ანგელოზი მარადის მყოფ იყოს შენ თანა და გზრდიდეს და სცვიდეს
ცხოვრებასა შენსა“; და ამაღლდა წა ღთის მშობელი კრებულისა მისთანა და
მიერითგან ნეტარი შიო რადადღე*) იზრდებოდა ანგელოზისა მის მიერ საზრდე-
ლითა მით, რლი ღნ უწყის.—ხოლო გამოაცხადა იგი ღნ ესრეთ: რამეთუ
ეკაგრა მთავარი ციხედიდისაჲ კვესა მას შინა, რლსა იყოფებოდა ნეტარი შიო,
შევიდა ნადირობად, და იხილა ანგელოზი მზრდელი მისა სახითა ტრედისა სვე-
ტაკისაათა შემავალი მისა, რომელსა პურის მსგავსი რაამე აქუნდა პირსა მის-
სა, და ამისგან სამეზის მხილველმან და შედგომილმან მისმან მიუტყეა მას ჳა

*) ე. ი. ყოველდღე „რაითურთ“—ყოვლითურთ.

ქორი და შეუდგა თვთ, ედის იხილა ბერი და ტრფილ იქმნა ცხორებისა მისისა, არლარა დაუტეობდა. ხოლო ბერმან დააჯგრა, რათა აღილოს კუჭრთხი მისი და შთაყოს მდინარესა შა და უკეთუ კმელად გზა სცეს, განაგოს სიმღიდრე თვისი და კდ მომავალმან ეგრეთეე ყოს და უკეთუ კდ კმელად გზა სცეს, მოვიდეს მისსა;—რომელი ესე იქმნა საკრველებით ღთის მიერ, ორგზის განაპო მდინარე ევაგრი და მოვიდა შიოასსა და იქმნა მონაზონ მალალ, და ღირს იქმნა ქმნად სასწაულთა მრავალთა.

ამან ნეტარმან შიო აღმოაცენა უდაღსა შა კლდესა წყალი და ბრძანებით მოუწოდა ყთა მკეცთა მის უდაზნოასათა და უბრძანა წარსლევად და ერთი მკეცი, რლ არს მგელი, ექუს წელ მძოგნებელად კარაულთა განაჩინა და მერმე თვთ ბრძანებით წარგზავნა. და თლი მთავრისა ეისიმე მოწყულელი ისრითა აღუხილა, და ნებითა შიშველითა ნაკუჭრცხალთა მიერ მოტყინარეთა სამკამ საკუმეველი შეწირა. ორმოც და სამ წელ მღვმესა უნათლოსა ათექუსმეტსა მკარსა შთადგა და რომლითა ფლასითა ასურეთით ქართლს მოიწია, მასეე შა აღესრულა. აურაცხელნი სწაულნი ადასრულან და განსლევად თვისი კარკთავან ღისა მიერ ეუწია; ანგელოზთა მგალობელთა ხილვითა განბრწყინდა პირი მისი და ესრეთ ძილი იგი მართალთა დაიძინა; შეიმურა კწისას მკარას და სნთა (ღისა) მიერ უწყებულთა ებისკოპოზთა (მად)ლითა და დაიდგა მასეე მღვმესა შა; და აღმოცენა საფლავისა მისგან სუნელება მიუთხრობელი და იქმნეს და იქმნებთან მის მიერ სარწმუნოებით მეედრებელთა ზა სასწაულნი აურაცხელნი.

იქვე: „თა იანვარსა: იღ: ნეტარისა მოციქულისა ნინოასა: „**კჲსნი** **ნი**“ — (სავალობლები ნინოსი). მერე სხვა სავალობლები წარწერით **ქ** **წ** **ნი** **წ** **ნი**. „თანი იტყვან: „ქებით უვალობ სასძლოსა ჩემსა ნინოს. არსენი“.

1344 წ.—შიომღვიმის სასუბეში აპოკება ტუაჟე ნაწერი გუჯარა № 63 (სავაობით 1 1/2 არშინამდე და სავაობით 2/5 არშინას), მხედრულად მდარე ხელით დაწერილი. საიტუკება გაყოფილია ორ-ორ წერტილით.

სახელითა... და მეოხებითა... წთა... მამათა ჩნთა იოვანე შიო და ევაგრესითა... ესე... დაწერილი მოგეცით ჩუენ დიდმა ლავრამან მღუიშისამან მთავარ-მამა მემღუიშემან იოვანე, დეკანოზმა დთ, გვლ, იოზ, იე, იოსებ დაყუდებულმა და გარბერმა ბარლამან და ყოველმანეე სისახემან ლავრისამან, ძლიერმან და უძლეველმან (sic) შენ მც[-?] ბავტისძეს ჯაუნორსა და შეილთა... გუეპაჯა სამისა დღისა მიწასა, რომემცა მოგუეცი... ვისმინეთ ჰაჯაი შენი და მოგეცით სამისა დღისა მიწაი შოლოღრიური უსარჩელი მოუდეგარი და უბატრონი, ვარდანის ძეთა სალალოდ რომე ჰქონდის; მათი ლალი აღარ გუინდოდა და შენ მჭედელსა ჯაუნარსა მოგეცით და ბეგარი გაგინენთ წელიწადსა შიგა ოთხი ლიტრადი ცული, რომე შიოაობასა დღესა მღუიშეს მოიღობდი. ამისგან მეტი არა ზე გაც ამა სამისა შოლოღრიურისა წესათუის,

გიბენდიეროს ღწ... (წეკვა) ამისი მოწამენი არიან ანგროენელი ჯიღბოსიძე მგელაი; თქმის კელოსანი კობალისძე შალვა, ჩარმაგოის ძე ჩამანი, კობოტიელი იოანე, კევისპირული ნასარაი, მემლუიმის ყმანი: მზარელი იაი, გორისისძე დიაკონი ბექენი, გოროენელი აბაში, წეროენელი ციციხელისძე იაი. ქკსა :ღბ: აპრილსა :ე: მიწაი მიქელ პალატის წინამძღურის შვილი დამწერელი და მასწამე ვარ“.

სკეულად: „მე საწოლის მწიგნობარი და მთავარ-მამა მემლუიმე იუსუ გამათავებელი ვარ ამა დაწერილისა“.

ქ. მე ქა (ქართლას) მთავარებისკჳზი მელქისედეკ მოწამე ვარ.

ქ. მე მცხეთისა მოძღური შაბერისძე (შაბურაძე) აბრამ მოწამე ვარ.

ქ. მე დეკანოზი მლუიმისაი ღთ მოწამე ვარ.

სურგუად: „ქ. მე პალატისა მოძღარი (sic) გერწზ მოწამე ვარ“.

„ქ. მე იობ მოწამე ვარ“.

1433 წ.— შიომღვიმის სიგელი № 8, ტყავზე მხედრულად ნაწერი, რომელშიც დასახელებულია თაყა ზედეგინიძე, მოსკენებული ზემო 1433 წ. და აგრეთვე ორასის წლის წინეთ საქართველოს ახსრება (1433—200=1233 წ.), რაიცა მართლად უდრის სვანთსმელთა და მონგოლთაგან საქართველოს ახსრების დროს. ამის გამო ჩვენ ძალაიან არ უნდა ვცდებოდეთ, რომ ამ სიგელის დაწერას დაკლებთ 1433 წლის ახლო ხსნებს.

ქ... „ურიცხუთა სასწაულთა თქუენთა ესრეთ გარამატა, რომელ თქუენგან შეყუარებულისა და დამოწაფებულისა ევაგრეს ძუალნი დღეინდელად დღემდემლუკუშათა მისთაგან საღმრთოთა ძალთა მიერ მოძრავ იქმნებიან... აწ... მე ზედგინიძე თაყა ...მოლტროლილ ვიქმენ... მონასტერსა თქუენსა... და რომელ პირველ ჩუენნი მამანი დასაფლავებულ იქმნეს, მათთანა დასაფლავებად... ვერ მკადრე ვიქმენ და ცალკე ახალი ეკუდერი ავაგე... ლ შემოგწირე... მკადრი სოფელი ჩუენგან აშენებული კოდის-წყარო, ორასსა წელიწადსა კაცი არ სახლებულიყო და ჩუენნი! მერიქიფე-მეჯინიბენი და შინაურნი კაცნი დავასახლეთ და ჩუენითა საფასითა ავაშენეთ... აბეთი... ავაშენეთ... და... დავასახლეთ... და შევიტანეთ ხატისუბანი, სხუილოს ბიშიაშვილი (და სხ.) ჩუენითა საფასითა მიწები ვიყიდეთ და მას ზედან დავასახლეთ... (ამის სანაცვლოდ გაუჩინია ალაბი თავისის სულის სალოცველად და) ...ორი კანდელი დაუეცებული და ოთხი ალაბი... ჩემთჳს ...და მეუღლისა ჩუენისა მამქანისთჳს.

1445—1469 წ. ამ წლებში არის დაწერილი მხედრულად ტყავზე ნაწერი შიომღვიმის სიგელი № 66, მეორე გვერდზე წარწერილი (ტექსტი ზირკელის ზირისა ის. ზემო, გვ. 50-2), მიცემული მეფის გიორგი IX-ის მიერ. უკვლავ სიტყვები გაყოფილია ორ-ორ წერტილით.

„ქ. ჩუენ ორისავე ტანტისა და საკელმწიფო...სა თვთ-მფლობით კელმწი-

ფელ. მტკიცელ მპყრობელმან]... მეფეთა მეფემან გიგი და მეუღლემან ჩნმან პატრონმან დედოფალმან ნესტარ დაქუან ესე... სიგელი... გკარდრე... შიოს უდაბნოს მღუიმისა... მას ჟამსა, ოდეს კარზედა მოგუიდეგით და ძუელნი გუჯარნი და განაჩენნი მის სულკურთხეულისა აღმსენებლისა დაჯითისა და ჟამთა უკანასკნელობისა და შლილობისაგან დიადი წესი და საქმე შეეულოდა და სულკურთხეულსა პატრონსა მამსა ჩემსა მეფეს აღექსანდრეს კელ ეყო და... [სათა]თრო - - ულუფა სჭირებოდა, იგი ამო[ეკუეთა]. აწ მისად შედეგად ჩუენ ვიგულისმოდგინეთ მკირითა ამით სამახსურითა მსახურებად წლისა და ღთშემოსილისა [მამასა] - - შიოსი და შემოცნაწირეთ და მოვაცხენეთ ქუეყანასა სსსალტასს რაც დიდი სათათრო [სდებოდა და პირველთა მეფეთაგან გაჩენილი და შედგებული, იგი სრულიად ამოუკუეთეთ და [დაეწ]ერეთ: ასრე რომე დიდი სათათრო ულუფა არაოდეს და არას ჟამშიგა არა ეთხოვებოდეს. უკეთუ საქართველო განგებთა ღთისაჲთა ამოდ და დაწყობით იყოს, მაშინ არ ეთხოვებოდეს და თუ რადმე ასეთი რამ იქნას ცოდვითა სიმჭრელისაგან, რომე მიჭირებთ იყოს არ - - - ეთხოვებოდეს, ამა პარსა ზედა შემოგუიწირაეს და მოგვკსენებია, რომ - - სულკურთხეულისა პატრონისა მამისა ჩუენისა აღექსანდრეს-თჳს კარგადებულსა [ილაპსა] - - - შეგვიკეთია დღესასწაულსა და დღეობასა წა და ღთ შემოსილისა მამისა [შიოსსა მა]ისსა ცხრასა. იგი თქუენგანცა ასრე გაუთაედეს და არაოდეს მოეშალოს.

მერე ხელმოწერა ესრეთა: „ქ. ქ. მე გიგი ვამტკიცებ“.

1413—1442. მეფე ბაგრატის სიგელს, ზემო დაბუკდიდს (გვ. 3—4), მეორე პირზე აქვს შემდეგი მხედრული წარწერა, ფრად რუდის ხელით. რადგან პოლეოგრაფიულ ნიშნებით ეს წარწერა ეკუთნას მე-XVII საუკუნეს, ამსცამო ეს წარწერა პირი უნდა იყოს ნამდვილის სიგელის. ამის ასახულებს თვთ შინაარსი სიგელის (სასკენ ნიშნები სამ-სამა წერტილად უოკელ სიტყვის შემდეგ). ეს აწრა სრულ სამარ-თლედ მიგვაჩნა.

„- - - [ნებითა ღმრ]თისათა აფხაზთა, რანთა, კახთა, სომენთა მეფისა, შარგანშა | - - - და ყოელისა აღმოსავლეთისა და დასავლეთისა თვით-მპყრობელსა | - - - მქონე - - მეფეთა მეფემან დიდმა აღექსანდრე ვიყიდე ძალის (ძალისს) მამული | - - - მამული შევსწირე წმიდასა შიოს და ევ(ა)გრეს უდაბნოსა წყაროზედა ნაფუძარი | - - [ორ]ის დღისა ბაბანთა ქედზედა, ერთის დღისა გარგარისშვილის მიწასთანა, ოთხის დღისა - - (აქ ერთის სტრიქონის ადგილი განგებ დატოვებულია და წაშლილი) - - თავისის ეენაკითა, ბალსაოანას-შვილის გვერდზედ ორის დღისა არის, წილკანურის რუხედ ბოლოს უდებს ორის დღისა; კურდღელისშვილის გვერდზედა და გიორგის შვილის გვერდზედა გორასთან ერთის დღისა არის; ომარასა და ოსიაშვილს გვერდზედა ორის დღისა; მუხათა ყანაშიგა ორის დღისა არის; იქვე თვედორისა შვილს და ინანა-შვილსა შუა ორის დღისა არის; ფარეხაშია და გორგისაშვილის გვერდზედა

ორის დღისა; საგლახაოზედა ბოლოს უდებს ინანას შეილსა და ირმას შეილს შუაზედა სამის დღის მიწა არის; გრიგოლას შეილს ინდუასი შუაზედა ორის დღისა; სატბეს ვულათანა (კულათან?) არის ხანანაური ოთხის დღისა; ქიქიას-შეილსა გვერდზედა სამძღვარ შიგა არის; ბერყენასთანა სამის დღისა, ინანა-შეილსა და ვარძელაშეილსა შუა არის; წისქვილთანა თევდორასა და კურდღლის შეილსა შუა; ოთხის დღისა ხრამისპირსა არის; ზედავე შეილის დღისა ოღრიკაზედა; ომრის შეილის სამის დღისა არის; წისქვილთანა გზაზედა კურდღელა შეილის ექვსის დღისა არის ლეღეშიგა; ირემაშეილის გვერდზედა ერთის დღისა ვენაკი ორღობე და ღობე შიგ რაც ამ ერთისა გლენისა არის. ყველა წმიდის შიოსთეის შეგვიწირავს სახლითა, კართა, მარანითა, ვენაკითა, წყლითა, სათიბითა, საენაფითა, მისის სამართლიანის საქმითა, არა ეთხოვებოდეს რა საჩვენო გამოსაღები ერთი ლაშქრობის მეტი არა ჩვენგან და არა ჩვენთა ნათესავთაგან. ასრე წმიდის შიოსთეის შეგვიწირავს. მისის სამსახურის მეტი არა ეთხოვებოდეს რა... (წყევა-კრულვა ვინც შეშალოსა).. და დამამტიცებელნი ამისნი ღმერთიან აკურთხნეს. ესე სიგელი მტკიცე არის დღისა ალექსანდრესაგან“ (უბეჭდო და ხელმოუწერელი).

უგანასენელი ფრასს უჩუქვედ ჭეოფსს, რომ ეს სიგელი ჰიარა ნამდვილისა და არა თვით ასლი.

1445—1450 წ.— შიომღვიმის ეტრატზე მსკდრულად დაწერილ სიგელს № 67 (იხ. ზემო, გვ. 55—58) მეორე ჰიარზე აქვს შემატებული წარწერა მსკდრულადვე, ცუდად სკლით:

„ჩუენ: მეფეთ მეფისა: ალექსანდრეს: ძემან: მეფემან: დემეტრე დავითიან: ბაგრატიანიან: ნებითა: ღთისათა: ჩრდილოეთისა: აფხაზ: რანთა: კახთა: და: სომენთა: მეფისა: შარვანზე შანაშიე (sic) და რათამცა: სიგლითა: ამითა: შეგ(ი)წყალეთ: მოხუედით: წინაშე: ჩუენდა: მღუიმიელნი: კრებულნი: და გუეაჯენით: ვისმინეთ: აჯა და: მოკსენება: თქუენი: და მოკითხულობა ექენით: და: წმიდის: შიოსა: ნასყიდი: და: მკუილრი: იყო: (იგულისხმება გუჯარში № 67 აღნიშნული მამულები, იხ. ზემო, გვ. 1—3) რაცა: ამა სიგელსა შიგან: სწერია: და სხუათა: მებატონეთაგან: შეშლოდა: წმიდასა: შიოსა: და: აწ: ჩუენ: ოაგიმტიცეთ: წმიდასა: შიოს: ყოფილიყო აღამიანისა: ნათესავისაგან: უსარჩლელა: და მოუდევრა: ამა: პირსა: ზედან: რომე: ამბროსობას: დღესა: დაუკლებელად: აღაპსა: გარდიკიდეთ: ჩუენისა: სულისათუის:“

ბოლოს მკტად ცუდად სკლით, მსკდრულად: „ქ. მე: დემეტრე: ამის დამამტიცებელი ვარ.—“

დაკეტრე, ვახუშტით, მეფობდა 1445—1453 წლებში.

1445—1469 ამ წლებში უნდა იყოს დაწერილი გუჯარი, რომელიც მხე-

დრულად მე-XV საუკუნის ხელით მიწერილია ტყავის სიგლის № 36 (იხ. ზემო გვ. 23) მეორე პირზედ და რომელშიც მოხსენებულია იოთამ ზედგინიძე, ჩენის აზრით ის იოთამი, რომელიც ცნობილია, როგორც წამებელი მეფისთვის.

„ქ... შუამდგომლობითა: სამნაწილისა: ჯუარისა: და ძელისა: ცხოვრებისათა:... შემოგწირეთ: თქუნ: წმიდისა: (sic) შიოსა: დემეტრემან: და გიორგიმ: და ჩუენთა: შეილთა: დემეტრემ: და გიორგიმ: და ფარსადან: შემოგწირეთ: რაც: სვიმნისას შეილის: ნაქონი: მიწები: რაც ჩვენ: გქონდა (sic): ხელახლა შეგვიწირავს: მათზედ: სვიმნიას შეილის: ნაქონი: ხოდაბუნი:“

მერე მე-XVIII საუკ. ხელით: „ქ. ეს: სიგელი: წინამძღვარს: რომ: ზედგინიძეები: შეხდომოდათ: და ეს: სიგელი: წაერთმეენათ: მაშინ: კვლები: ზედგინიძეს: მოეშალა“:

1451 წ.—მეფე დიმიტრი ყველა შიომღვიმის მამულებს უმტკიცებს მას (დ. ფურცელად: Церк. гуджары, გვ. 79).

1445—1469 წ. —ზაღოვრაფიულის ნიშნებით ამავე გიორგი IX მეფობაში უნდა იყოს დაწერილი შემდეგი ხუცური სელოკნურად მოყვანილი წარწერა, ტყავის სიგლის (№ 66) ზურგზე:

„...სიგელი ესე მოგვეც მე მიწობლიძემან ფარემუზ თქუნ მონაზონთა ხერხეულიძის ასულსა ეკატერინეს მას ყამსა, ოდეს მტკურის პირს მიწა მოგყიდეთ და ავიღეთ ფასი, რაჟსაც მთხოვნელნი ვიყვენით ან ბატონი და ან ყმა. პირველად მამულის პატრონმა აიღო სამას სამოცი ნაღდი თანგა და ჩუნ ჰატრონმან ავიღეთ. გქონდეს მისითა წყლის-პირითა ... (მერე წუგა: ვინც შეშალოს „ვერც ბატონი და ვერც ყმა ჰქონდეს მას“).

აქიდან ცხადია, რომ თუ ბატონი გაჭყდიდა თვისს მამულს, რომელიც გლენს ექირა, ისე რომ გლესს სრულად სელა აეღო მაგ მამულზე, მაშინ გაჭყიდა შეიძლება მხოლოდ ორთაგანვე ნებაყოფლობით (ბატონისა და ყმისაგანც) და თანხმობით: ბატონი ჰირეკვდა იღებს ფასს, როგორც მიწის მეფულე, ხოლო შემდეგ — ყმა, როგორც მაგ მიწაზე ჰინ-ნასული. ესრეთი იურიდიული დამოკიდებულება შემდეგის დროის გუჯარებშიც ცხადად გამოისკვირვალეს. გლესი იფულს არ აიღებდა მხოლოდ ამ შემთხვევაში, თუ ბატონისგან გაუიღული მიწა მასვე ექნებოდა სამუშაოთ ახალ მებატონეს სელშიც. ერთის სიტყვით, უმიწა-წულად გლესი მისის უნებურად არ გაიყიდა.

1475 წ.—შიომღვიმის კტრატის გუჯარი, მსედრლლი, № 14:

„ქ... მე ზედგინისძემან მამიამან და მეუღლემან ჩემმან გულქან შეესწირეთ უღაბნოსა მლუიმისასა... ახატანს ვენაქი... და შიუს უბანს (ყოველს წელიწადს) სამი კაბიწი ჰური ღიღითა კაბიწითა და გავიჩინეთ (შიომღვიმეში)

აღაბი... დაიწერა თვესა თებერვალსა :ი: ქკს: რაგ: ...კელით ბერისა მარკო-ზისათა“... (ბეჭდების მთავარი აზის ექვსი ჯგარი).

ჩვენ გვგონია, რომ ეს გულქანის მოხსენებული სამთავისის ჯვარ-პატრიარქისას სომათავრულ წარწერაში: „ქ. ღო და ჯუარპატრიოსანო! აღიდე ორსავე ცხო-ერებასა ზედგინიძე ამირინდო ამილახორი და გორისა მოურავი, რომელმან შექვედა ჯუარი ესე... ძმანი და შვილნი მისნი უცოცხლოს ღწ და პატრონი გულქან აღდგომდელე“... (Rap. IV, 17). გულქან არის ანუ დედა და ან რძალი ამირინდოსა. ამირინდო, „გორის მოურავი“ სწანს ჩვენს საბუთებში 1453 წ. (იხ. ჩუმი „ქრონაგები“ წიგნი II, 1453 წ. ქვეშე).

1498 წ.—რუსულს ნუსხაში № 10 მოხსენებულია, რომ ერისთავი ქე-ნიფნეველი და ძენი მისნი ლარგველნი და შანშე აყენებენ სამიღინიძეს მეღა-პედ მათის ნათესავისა დედობრისა და მოძღვრისა. აღაბი უნდა გადინხდოს შიოს მონასტერში და სანაცვლოდ ყველა საერისთავო-გამოსაღებისაგან ათავისუფლებს სამაღინიძეს, თვთ სიგელი ჩვენ ვერ ვიპოვნეთ, თუმცა დ. ფურცელაძეც მოიხ-სენიებს (II. гуджары, გვ. 97).

1505—1526 წ.—ამ წლებში აღექსანდრე მეფის შვილისშვილს დავით-მეფეს მღვიმისთვის დაუმტკიცებია ყველა მისი მამულები. არ ვიცი, რომელ სა-ფუძელით დ. ფურცელაძე (Церк. гуджары), ამ სიგელს აღნიშნავს თარიღით 1383 წ., როდესაც დავით მეფედ არ იჯდა. რუსულს ნუსხაში № 62 ეს სი-გელი აღნიშნულია ასრე: „ჩვენ მეფეთ-მეფემან პატრონმა დავით და ძმათა ჩემ-თა პატრონმან გწ და პატრონმა ბაგრატ... პაპისა ჩვენისა დიდისა აღექსანდ-რესაგან... (შიომღვიმისდა) ბოძებული სიგელი... ახლად დაგმტკიცეთ“.

1508 წ.—ეტრატზე მსჯდრულად ნაწერი სიგელი შიომღვიმისა, № 2:

„...მე... დამან მეფისა ბაგრატისამან გაიანე, სახითა-ოდენ მონაზონმან... ვიციდე კასს ვენაკი სამიაშვილის დეკანოზისეული... შემოგწირე და შემოვი-ტანე ჩემთვის საალაბოდ... (აღაბი გაუჩენია თავისთვის 20 ივნისს)... დაიწერა... ქკს: რეფ:... კელითა ქარმაულის გრიგოლისათა“...

რადგან XV საუკუნეში სხვა ბაგრატ-მეფე არ იყო, გარდა იმერეთის მეფის ბაგრატ II, რომელმაც დაიპყრა ქართლი 1466 და 1471—1477 წ., ამისგანმო უე-ჭველია, გაიანე ამ ბაგრატ II-ის დად იქნება, ისტორიაში უცნობა.

1508—1520 წ.—ამ წლებში უნდა იყოს მიცემული ტყავის სიგელი შიო-მღვიმისა № 3, მსჯდრულად დაწერილი, რომელშიც მოხსენებულია „პატრონი ბაგ-რატ“, ჩვენის აზრით მეფის კონსტანტინეს ძე, პირველი „მუხრან-პატონი“.

„ქ... ესე სიგელი... მოგვეით... მღვიმესა... ჩვენ პატრონმან ბაგრატ მას ეამსა, ოდეს (შიომღვიმის) მოძღვრისა გერმანესთვის და დედობრისა მარინე-

სთვის ერისთვისა (ქვენიფნეველისა?) ჩაგილაძისაგან გლენი სამადინიძე მოცა, ჩუენ ასე ვათალხნეთ: სათხოვ[არი] - - საჩუენო (არა) კულუნი, არა ულაცი... არა ლალა..., არა საქუენო ჯურუმი (არ ეთხოვებოდესო) .. არა მოგეშალოს ჩუენგან და არა სსუათა მეზატონეთაგან“. მერე ხეუულად: „ბაგრატ“.

აქ დასასულებული ერისთავი უნდა იყოს ქვენიფნეველი III, რომელიც სსანს 1498 წ. და XVI სსუგ. დაიწუებს (იხ. ჩემი ქრონ.“ II, გვ. 28, გენილოგია ერისთავთა).

1523 წ.—ტუეჴე მსედრუჴად ნაწერი სიგელი შიომღვიმისა:

«...ესე... სიგელი... მოგაკსენე... მამსა შიოს... უღაზოსა მლუიმასასა... მე... ზედდგინის ძემან ამილახორმან თაყამან და თა მეცხედრემან ჩუენმან ფანასკერტელის ასულმან ულუმპია და ჩემმა ძმამა აღნიამან და ძეთა ჩნთა მონაზონმან თომა, ბარზი, აეთანდილ, ფარემუზ და იოთამ... მას ჴემსა ოდეს... ჩუენის შულისა... ბეჴანისგან ჩუენთჴს ღთი გარისხდა... მისთჴს... სამწირელოდ შემოგწირეთ ჩემი მკვდრი... მამული კასპს ეენაკი... (ერთი წილი ტკბილი მეზერესო და ორი მწირეელს. მეზერეს ერთი წილი ტკბილი სარჩოდ არ ეყოფოდაო, ამისგამო იმ მევენახეს სხვა მამულიც მიეცეთო. სხვა შუწირულგებანიცა სწერია ტფილისს და სხვაგანაც ბეჴანისთჴს საღაპოდ)... დაიწერა... ჴქს: სია: კელითა... გრი ქარმაულისათა“ სსუეჴად: „თაყა ამილახორი“.

1525 წ.—ქალაღდზე მსედრუჴად ნაწერი შიომღვიმის გუჴარი № 41, აქაიქ დაზიანებულია:

„ქ... ესე... სიგელი... მოგაკსენე... შიოს და ევაგარეს ცრემლდასხმულსა უღაზოსა... მე... მეფისა დავითის [პალატის] უხუცესმან და მწიგნობართა მთავარმან სუნღულაშვილმან (სოლალაშვილმან?) ივანე... შუესწირე თქვენდა... ლომისშვილისაგან ნასყიდი ეენაკი... - - - (და ამ ეენახის შემოსაჴლიდამ გჴუჴენას თაჴისთჴს აღაში): დაიწერა... ჴქს :სიგ:

მერე სუტურა სეღმოწერანი:

„მეფესა ღთს: დამიტკიცებია“.—ეგრეთვე :ჩნ: ჴეს :მიერ - - ქართლისა: ქტკზი ბასილი [ჩემითა კელ]ითა ვამტკიცებ].

ქვთასუკვის სიგელში № 3 მოხსენებულია 1513 წლის ქვეშე: „მე მეფისა... დავითის პალატის უხუცესი და მწიგნობართა მთავარი სოლალაშვილი შალვას ძე ივანე“, რომელიც უნდა იყოს ამ გუჴარში მოხსენებული სუნღულაშვილი ივანე“.

„...ჩუენ მეფეთა მეფემან დიმიტრი წამებულმან წარსამართებელად სულისა ჩუენისა როდეს საქართველოს კსნისათუის ეიწამე მოძღურისა ჩემისა ბრძანებითა და გავაჩინე სიონისა ღრთისა (sic) მშობელს ერაზედან ქა[- - ნი] (ქარესლანი?) აღვაშენინე და შუეწირე ეერის კეესა ვანანი სოფელი ლილოსა აზა[კო]ვი? მისითა შესავალითა. სამსა აღაპსა მიეჴემდენ (მიზემდენ?) და გარდაიჴ“.

დიდენ: შობასა, მიქუმასა და სულისა წსა მოფენასა; და ეინცა დამაკლოს წამებისათუის ღმერთსა მისცეს პასუხი განკითხვისა დროსა ჩემისასა“.

სედეგე შეტად ღამაზის მსედრულოთ:

„ქ: ესე ვითა ძლიერსა და უძლეველსა მეფეთა მეფეს დაეთოს სამწირველოასა ბოძებითა შეუწყალებია იოსების ძე გიორგი და მეფეთა მეფესა და მოწამესა ღმირტი მეფესა,—დიდებულ ყენ ღწ სული მათი,—მწირველად გაუჩენია, მე მათი მიწა მლოცველი ქეს მიერ ანჩელ მთავარებისკობოსი და ათორმეტთა უდაბნოთა არქიმანდრიტი უნდოი ინწე (იოვანე) კანონითა მტკიცე ცყოფ. შემცეალბებელნი ამისნი იყენ კრულ, წყეულ და შეჩუნებულ... ამინ“. ბოლოს: სეკულად ღამაზის სელოთ, მსედრულოთ: „მეფეთა მეფე ღმირტი ვამტკიცებ“. სთაჟი სიგლისა მე-XVI სეჟე. სელოთ წარწერილი: „ლილოსა და ენათის კელმწიფისაგან სიგელი“.

ეს სიგელი თფილისის სიონისა მიცემულია წის ღმირტი თავდადებულის მიერ წამების დროს და მაშასადამე 1289 წელს და ძვირფას განძალ უნდა ჩათვალოს მით უმეტეს, რომ ამ მეფისგან სხვა სიგელი არ დარჩევილა. ტექსტი სიგლისა და ხელმოწერანი, ჩვენის თხოვნით, ფოტოგრაფიულად გადაიღო ბ. ა. როინაშვილმა ცალკე გამოსაცემად ფოტო-ტ-პით.

ზედგინიძენი იოთამ და მისნი ძენი: დემეტრე, გრი და ფარსადან იხ. ზემო გვ. 75 აქ მოხსენებული იოთამ უნდა იყოს შვილის შვილი პირველის იოთამისა, წამებულისა მეფისათჳს.

1505—1526 წ.—ამ წლებში არის მიტეპული ტეჟეჟე ჩინებულის სელოთ მსედრულად ნაწერი სიგელი, რომელიც გაუთავებულად დაუგდათ, № 62. აქ მოხსენებული მეფე-დავით 1505—1526 წლებში ჰმეფობდა.

ქ. სახელითა... ჩწ... მეფეთა მეფემან პატრონმა დაეთო და ძმათა ჩუნთა პატრონმა გიგი (გიორგი) და პატრონმა ბაგრატ, ნებითა ღთისათა აბნაზთა ქართველთა რანთა კანთა და სომეხთა მეფისა, შაჰაშა და შაჰრეანშა და ყოელისა ჩრდილოეთისა აღმოსავალით ვიდრე დასავალამდე თუთ მტკიცედ კელმწიფედ მპრობელ მქონებელმან: მოვიოეს წინაშე ჩუწნსა... წისა მამისა შიო მღუიმელისა წმიდანი მამანი მემღუიმენი; გევაჯნეს და მოგუაქსენეს წისა მის უდაბნოსა მნეთა და მოსამსახურეთა ძუელითგან განჩენილი და განწესებული საქმე. ეინადგან მოკითხულიცა ექენით და სულკურთხეულისა პაპისა ჩუნისა დიდისა აღექსანდრესაგან (მეტი არ არის).

1525 წ. ქალაქდზე ნაწერი სიგელი № 10, დასეული:

„ქ... ჩუნ... მეფისა დაეთის სახლის უხუცესმან და მწიგნობართა მთავარმან სოლალასშვილმან ივანე.. იგი ეენაკი (ლომისაშვილისაგან ნაყადი) მღუმისთჳს შემომიწირაეს... (17 ანკარს კარგადეუელს აღაპს გარდამანდიდეთო)... დაიწერა... კელითა გიორგი ჰერმალისათა ქკს: სიგე:“

სეკულად: „ქ. ქ. ქ.“ (სხვა არ გაიხსენება). მერე სუცურად: „ესე ვითა მეფე-სა ღვთის დაუმტკიცებია, ვგრევე ჩუქნ ქეს მიერ ქკში ბასილი კანონითა ეამტკიცებ“.

1579 წ. — შიომღვიმეში დაწულს ძველს ჰატარას წარას აწერას მსუდრულად:

„ქ. შემოგწირეთ თქუენ წასა გიორგის გომართისასა ჩ[ენ] ფ[ემან] (?) აგრონმ (?) აღექსანდრე ზარი ესე მას ჟამსა, ოდეს ყაფლანს მცირე ზარი თქნთჳს შემ(ო)ეწირა. ის ზარი ჩუენ გამოცუალეთ. მისად სამუქფოდ ესე ზარი (გ)კალრეთ და მოგაკსენეთ. წო გიორგი, ნუ გამიწყრები, შენის იესოს ქრისტეს სიყუარულის მადლსა! ქკს: სახ.“

ამ ქკნში ასო „ა“ საუკუთა, შეიძლება ის ქარაგმის მკეაერ იყოს ჩასმული ასოებში „სზ“ და მასინ ქკნი იქნება 1519 წ. (ყოფლან „დიდი ორბელის შვილი“ ჩუენს საბუთებში სჩანს მე-XVII საუკ.).

1580 წელს, ქკს: საძ: დაწერილას სიგელი № 4, მიტკეული მეფის სკამონისაგან, დელოფლის ნესტან-დარეჯნის და მათთა ძეთაგან (გ, ა, ალექსანდრე და ლუარსაბ), რომელშიც მეფე სწერს:

„...მოვიდა... წინაშე ჩუენსა წინამძღუარი (შიომღვიმისა) შილა და თქუენ ნი კრებულნი... და ძუელნი სიგელნი მოიღეს... სოფლისა სხალტბისა და ნასტაგისისა სითარხნისა... და წიგნსა და ნიშანსა (თარხნობისას) გუეაჯა“. მეფეს ექმლა შიომღვიმის მამულეა გაუთარხნება სასელმწიფო ხარჯობისა და გამოსადგობისაგან და სამაგეორად დაუქალება მღვამელთათჳს, რომ ყოველ წელაწადს ორი აღაზი გარდაქვადათ მეფის მოსასხენებლად. სიგელი დაწერილას „ქკს: საძ: კელითა კარის მწიგნობრისა ალათანგელისა ძისა ნაეროზისათა“. სეკულად ამტკიცებს მეფე სკამონ.

ამ სიგელს დ. ფურცელაძე მოკლედ მოიხსენიებს და აღნიშნავს თარიღით 1520 წელს, როდესაც სვიმონ მეფე დაბადებულიც არ იყო (Церк. гуджары, გვ. 97).

1630—1658 წ. სიგელი მხედრული, ფრიად დაზიანებული, № 24, რომლისაგან სჩანს: „ - - - [ჩუენ ზედღვინისძეთა მიღლახორთა] დემეტრემ და ძმათა ჩუენთა ნიკოლოზ, თ - - - ჰატა და ძმისწულმა ჩუენმა იითამ და აეთანდილ... (ესე სიგელი მოგვცით) შენ მღუიმის წინამძღუარს მელიქსედეს ყანჩაელს“: სწერენ, რომ მამულზე დაეა გვქონდაო თქვენთან და ახლა შეერიგდითო. — რადგან ჩუენს საბუთებში მელიქსედეს სჩანს 1640 და 1658 წელს, ამის გამო ეს საბუთი უნდა იყოს დაწერილი მე-XVII საუკ.

1634 წ. — სიგელი მღვიმისა (მცხეთისა?) № 288, კტრატზე მსუდრულად ნაწერი: „...ჩუენ... ქკნ მან ევდემონ... (ესე სიგელი) მოგვც ამბროსაშვილს ამი-

რანს ამა პირსა ზედა, რომე თქუენის ბიძაშვილის... თვითნაც ნასყიდი საცენაკე მიწა გყვიდა და ჩუენცა სიგლითა ამით დაგიმტკიცეთ ქქს: ტკბ:“.

1630—1658 წ. — დაზიანებული სიგელი № 24, რომელსაც აძლევენ მღვიმეს ამილახვრები: „ - - დემეტრე და ძმათა ჩუენთა ნიკოლოზ, თ[ეიმურაზ?], პაატა ძმისწულმა ჩუენმა იოთამ და ავთანდილ... (მოგვით სიგელი ესე) შენ მღვიმის წინამძღვარს მელქისედეკს ყანჩაელს“: მამულზე დაჯა გვქონდა და შეკრავდითო. ბეჭედი ახას წარწერთ: „ბარძიმ“ და ხეულები: „ნკლზ“; პაატა; იოთამ.—წინამძღვარი მელქისედეკ სჩანს 1654 წ. (სიგელი № 25).

1655 წ. ანდრეაფუარ, გივი, დიმატრი, ბარძიმ, ნიკოლოზ და პაატა ამილახვრები შეიღებითურთ ჰნიშნავენ მონასტრის მამულების დეკანოზად (გამგედ) ნასყიდაშვილს, რადგან მონასტრის მამულების საქმე არეულ-დარეული იყო მათ შესწირვს მღვიმეს ვენახი გუგულაური და ბეღიაური და ორი ვენახიც ანთაური ხოდაბუნებითურთ. ვისაც ეს ადგილები ეჭიროს, მონასტერს აძლიოსო მესამედი კულუნიდამ და მესუთედი ღალა, ნახევარი ლიტრა ზეთი; მონასტრის ვენახებში უნდა იმუშაონო და თითო ტიკი ღვინოც უნდა მოართვანო. ვინც ცხოვრები გაიჩინოს საბალახოდ თითო კრავი მონასტერს მიართვანო აღდგომას და თითო ძღვენი საშობაოთ და სააღდგომოდ. კომლზე ნახევარი ლიტრა ერბო და ათ-ათი კვერცხი მიართვანო. ვინც ფუტკარს გაიჩენს, მონასტერს სარგო აძლიოსო. სამთავისის საეკლესიო-მიწებიდამ მონასტერს ერგებო 300 კოდი—ნახევარი ხორბალი და ნახევარი ქერიო (ეს სიგელი ჩვენ კერ ვაპოვეთ და დ. ფურცელაძის „Пер. Гуджары“—დამ გავმოკაქართულებთ გვ. 98).

1658 შიომღვიმის ეტრატას სსხარებაში ჩართულია შემდეგი გუჯარი, მიწემული წინამძღვრის მელქისედეკ ყანჩაელისგან:

„ნებითა... ღთისათა... ჩუენ ყანჩაელმან წინამძღვარმან მელქისედეკ გავაჩინეთ ჩუენთვის სასულიერო აღაბი, ასრე რომე მოვედით კელმწიფის როსტომ-მეფის კართა ზედა და სამღვინის... საურის ამოკუეთას ვიჯუენით:; ბევრს დავიხარჯენით...; ათარხნეს (შიოს მამული) ასრე, რომე შიოს უღაბნოს ყმათა არა გამოუვიდოდეს არა საური, არა კელმწიფის მოსაქმე, არა შევიდოდეს... არაფერი სამეფო სამსახური და გამოსალები არა გამოვიდოდეს და გავიჩინეთ ჩუენთვის აღაბი ამა პირსა ზედა, რაასაც წელიწადს საური მოიკრიფოს, იმ წელიწადს კოდის-წყაროელნი მღვიმის ყმანი და ჯიციკურს მღვიმის ყმანი თითოს შაურს გამოიღებდენ: ერთს უზალთუნს მღვდელს მისცემდენ და სხვთ თევზს იყიდდენ, სამსამ ლიტრას პურს და ექვს-ექვსს პურს გამოიღებდენ... წინამძღვარს მიართმევდენ... ნოემბერს: კა:... ერთს ღღეს ქაშს აწირინებდენ, ასმევდენ... ფურნაველნი და უკმელნი ასრევე. ბერშუეთს გლარჯაძეები მისისა; თ: ბატკანს დაკლვიდენ და მისს პურს და ღვინოს დახარჯევდენ; ერთს მღვდელს

ქამს გვიწირინებდენ... მორბედაძეები და ბიბაიშვილები ერთს კოკას ღვინოს...
:ცე: პურს... საქმელს... (და) თევზს... მოიტანდენ... ქკს :ტმე:“...

1658 წ. წინამძღვარი უანხელი მელქისედეკ სწერს გვიამილასკარს: ერთი
ქვეერი გამოგართვიო და იმისთვის ალაბი გავიწინეო მღვიმეს ქკს: ტმე: (იხ. წარ-
წერა მეორე პირზე მღვიმის სიგელზე, ზემო დაბეჭდილზე 1523 წ. ქვეშე).

1660—1695 წ. ზემოსსენებულის შიოს სასარების მხედრული წარწერა, რა-
მელშიაც მოსსენებულა აშოთან: უკველად ცნობილი აშოთან მუხრან-ბატონი, ბა-
რატის ქე (იგი სსსს საბუთებში 1660—1695, აშოთან I მოკვდა 1561 წ.):

„ქ. ჩუენ: ბატონის: შვილმა: აშოთან: შეწეენითა: შენითა:... (წის შიო-
სითა) მოგიქედინე: ესე: სახარება“... და იქვე, იმავე სვლით: „მეებარა ერთი-
შვილს ზაალს სახარების მოსაქელი შვილი მილანთული და ორი აბაზი“.

1642—1709 წ.—მღვიმის კტრატის სიგლის № 6ნ მეორე პირზე აბოკება
შემდგენი წარწერანი:

1) სეფურად, მე-XVI საუკ. სვლით: „მას ქამსა ოდეს ჩუენთა ცოდვითაგან
საქართველო წარიტყუნა [ოსმალო]სგან, ესე გუჯარნი დატყუწებულ იყუნეს
და მე კურთხეულისა ვარა - - ეიყიდე და თქუნვე დიდსა და წარჩინებულსა
მონასტერსა მღვმისასა (შემოგწირე). გვედრები წწო... შემღუიმენო... მომი-
კსენებდით წწო ლოცვათა შინა თქუნთა.

2) მხედრულად: ...მოვიდეს წწე [ჩუენსა (ე. ი. როსტომ მეფისა)...] მოძ-
ლუარი ყანხელი მელქისედეკ და სრულიად კრებულნი... რათამცა - - შემოწი-
რული სოფელი სხალტა და ნასტაგისი ძეულითგან - - კელმწიფეთ ეთარხნ-
ბინა - - [და ალაბი გვიჩინა მისს] ცხრას, მიცვალებასა წწა შიოსასა... (მელქი-
სედეკ) სიგლის გახლებასა დაგუაეჯა... და გეთარხნებია... არა ეთხოვებოდეს რა:
არა მალი და არა სათათრო საური... ულ-უფა - - არა საკლავი და საბალახე,
არა საბაზიგრო, კოდის-პური, არა სამეჯინიბო და არა სახოსალარო - - [სა]-
ხოვარი... დაიწერა... ქკსა... ტლ... კელითა... ბირთველისათა“.

3) ბატონიშვილი გასტანჯიც (VI) უმტკიცებს გუჯარებს და უახლებს „ასრე რომ
თქვენის მონასტრის [წინაშე] მდგომელი წინამძღვარი უანხელი იოსებ გვე-
ჯა - - ... ჩვენცა შეფობისა გიორგისა წინსამართებულად - - სრული სოფლე-
ბი სხალტა, ნასტაგისი - - - [ვათარხნეთ. არა ეთხოვებოდეს არა] საჩუენო - -
გამოსადები - - - არა შკა - - - [ყოელის საკელმწიფო გამოსადებისაგან]
განგჯთავისუფლებია“.

1678 წ.—შიომღვიმის მძიმებინ კელესის დასავლეთის მხარეს ასე სწერია,
„ძალითა ღწითსათა და შეწეენითა უდაბნოს განმანათლებელისა | წწის ში-
ოსისა და ევაგრესითა ჩწ მსასოებელმან თქწმან და | ცვა-ფარავათა თქწთა მინ-

დობილმა იოთამ ამილახორის შვილმან თვით ამილახორმან გიგმან და თანამეცხედრემან ჩწმან ქართველთა მეფის შანაოზის ასულმა, ბატონის შვილმან თამარ, განეახლეთ საყდარი ესე, ზეით ცა და სამკროები, კარის ბქე და სამრეკლო და ქუჭშოთ საღვარე სულთა ჩვენთა საოხად და ცოდვთა შესანდობელად და ძეთა ჩვენთა ანდუყაფარისა და დემეტრეს სადღეგრძელოდ. ვინცა იხილვოდეთ, შენდობით მოგვკსენებდეთ, რათა თქნცა შეგინდენეს მას ღღესა განკითხვისასა. ქკს: ტნიე:“

1682 წ.—მღვიმის სიგელში № 22 სჩანს: შიომღვიმის წინამძღვარი ყანჩაელი იოსებ, ქკს: ტო: ამ სიგელით ახალციხელ გღესს ანტონაშვილს თავი შეუწირავს შიოსთვს.

1713 წ. კახთა მეფეს დავით III-ს ეენახი შეუწირავს შიოს ლავრისთვს სოფელს კონდოლში და ალაბი გაუჩენია თავისთვის შიოზბას, ხუთშაბათს ყველიერისას (ეს სიგელი ჩვენ ვერ ვიპოვეთ და აღენიშნეთ დ. ფურცელაძის „Черк. Гуджары“-თ, გვ. 98).

1719 წ. სიგელი შიომღვიმისა, № 56: ციციშვილი ბაადურის შვილი ზაალ აძღვეს სარდლის ზიზასშვილს უთრუთს (ამას შვილებს ზაზას, დოს, გის, დტეს, სარიღონს, ბერს, და შვილიშვილს ივანეს) ნასყიდობის წიგნს „ასე რომე დაგვეჭირა და მოგყიდეთ ჩვენი მკვდრი ყმის მამული ქებერელს (sic) მიხითარიშვილებისა ოთხნი ძმანი იყვენ. სამი უფროსი ძმანი უშვილოდ ამოციდენ: პაპუა, აფრიამა, წატურა. ამათი წილი ჩალისძირის მიწა ხუთი თავი ჯანიზაშვილის მიწამდი ქვეითი ბოლო პაპიაშვილის მიწამდის, ზეითი გვერდი რუმდი, ქვეითი გვერდი აფთარაშვილის მიწის სამძღვრამდის. ავიღევი ფასი მთელი და უკლებელი... თუ ამისი მოდავე გამოჩნდეს ვინმე, პასუხის გამცემი ჩვენ ვიყენეთ... (მოწამენი),—ქკს უზ... (ბოლას ხუთი ბუჭკაი აზის და ორ-ორი წერტილი ფოკელ სიტყვის შემდეგ).

1726 წ.—წარწერა მსგავრული შიომღვიმის კრატის სხსარებაზე: „ქ. წმიდის და ვოვლად წმიდის (ტაძრის) სამკაული ყოველი, საღმრთო ნამსახური ყოველივე ამა ქუეყანას [და]ხიზნდა და ურუმთა და ლეკთაგან ქუეყანას საქმე დილ მოეჭირნა ერისთობასა შანშესსა და ამილახორბასა გივისსა, ქრისტეს აქეთ ათას-შვილას-ოც-და-ექვსსა, ქკს: :უიღ: შენახულ იყო ყველი ხატი, ჯუარი, წიგნი, შესამოსელი პატ - - - ვზე [ქნ]ის (?) კეეს (სხვა წარწერა: წო შიო შე ერისთვის შვილი იესე“. ლეკ-ოსმადთაგან ქართლის დაჭერა მოხდა 1723—1724 წ.

1733 წ. შიომღვიმის მიძინების ეკლესიის კარის-ბუქს ჩრდილოეთის მხარეს

იმაგება სუცური ფრად წაბლაღული წარწერა დეკსად: „ - - - რომელთა ძეობანი | - - მამათა წყობინი | - - ფხვენისს, ანაბეთს ციხეები არ არის ცუდობანი; | და მღვიმე განვახლე მე გივმან, არს კრებულთ ბანაკობანი... ქკს: უკა:“. მერე წარწერა იქვე, სამსრეთისკენ: „ჩ ყლ სანატრელო დედაო ღთისაო! ჩუწნ ფრიად ცოდვილმა ცხებულმან მეფემან (ცხებულთა მეფეთა მონამან?) ამილახორმა გივმან და თანამეცხედრემან ჩუწნმან ორბელის შვილის ასულმან ბანგუამ განვახლეთ ეკლესია თქუწნი, რომელი ძუღლ ქმნილ იყო და გარდაესქედეთ... ქკს: [უკ]დ (1736 წ.). ეს ქკნი საეჭვოა, გადასულია.

1735 წ. წარწერა საეკ. მუხუყუმის სელნაწერე № 20, მხედრულად: „ქკს: ათას შვიდას ოც-ღა-იე (ე. ი. 1735 წ.) მოვიდა თამაზხან ქართლსა შინა და ფრიადნი შრომანი და ტყეობანი გვეწიენეს ქამსა მას და დევნულობანი ყოველთა საქართველოს და კახეთს. ამასვე წელსა მიიცვალა წა და სანატრელი კათალიკოზი ბესარიონ და ამასვე წელსა გამოვიდა წის შიოს ნაწიად სამი, ორი მკლავი და ერთი თავი, რომელ არსადა თქმულ არს სამთა ნაწილის გამოსლვა და თუთ მე მიხილავს თვალითა ჩემითა... მე ვემთხვიე, თუთ ჩემმა ძმამ, იკართის არქიმანდრიტმან გარსეენა-ქრისტეფორემ ერისთვის შვილმან“. ეს წარწერა ეკუთნის იასე ერისთავს ყულარალასს, კარგად ცნობილს ჩვენს ისტორიაში, როგორც იმავე წიგნის შემდეგთა წარწერათაგან სჩანს (იხ. ჩემი „ქრონიკები“ წიგ. II, გვ. 21). ამისი ცოლი ქეთევან, კახთ მეფის ქალი, დატყვევდა იმავე 1739 წ. (ქეთევან რომ კახთ-ბატონის ასული ყოფილა, ამას ამტკიცებს წარწერა საეკ. მუხ. ხელნაწ. № 218).

1753 წ. მასის 29. მუხრანბატონის კოსტანტინეს წერილი, ჩართული წინამძღვრის დოსითეოსის მოხსენებაში (იხ. ქვემო 1806 წ. ქვეშე, გვ. 87).

1776 წ. შიომღვიმის სიგელი № 17: მდივანბუკი იესე ამილახვარი სწერს სამთავნელს ზაისიოსს: „შენის ეკლესიის ყმა მტრისაგან და ჩვენის სახლის კაცისაგან შეწუხებული იყო... გვეაჯე, რომ შენის ყმისთჳს ამირახორის შვილებს არა წაერთვათ რა“. ახლა ამ წერილს გაძლეო, რომ ამას უკან ამილახვრის შვილებს თქვეს კაცებთან და მამულებთან საქმე არა აქეთო. ამტკიცებენ: მეფე კრედე და ქკზი ანტონ.

1783 წ. სიგელითა № 16: ამილახვრები პარობას აძლევენ იმავე პაისიოსს, რომ თქვენს მამულებზე არ შეგაწუნოთო.

1787 წ. ამილახვარი მდივანბუკი იესე და ბიძაშვილნი მისნი: გივი, ქაბოსროს, იოთარ (ოთარ?), მინაში ბუყან აძლევენ სიგელს შიომღვიმეს: „ასე რომე თაყა ამილახვარს... ზვარი შიოსთჳს შეეწირა კასპს (იხ. 1523; 1525 წ.)...“

მერე... დაჰკარგოდა... ჰაბათა ჩვენთა: ანდუყაფარს, გიგს, დიმიტრის, ბარძიმს, ნიკოლოზს, იოთამს და აეთანდილს... ეპოვნათ (ის. ზემო 1650 წლის ქვეშე), დაეხსნათ... და ისევ დაკარგულიყო... ამას ქამსა ყდ სამღვდლო სამთავენლო ეპისკოპოსმან და მღვდემის წინამძღვარმან ჰაისიოს იჩიელა... და ხელობლა დავიმტკიცეთო (კასპის ზვარია).

1787 წ. სიგელი № 28. მთავარეპისკოპოსის ჰაისიოსის წერილი გიორგი-მეფის შეილთას: „მე რომ სამთავენლი და მღვდემის წინამძღვარი გახლდი“... ამის მაგაერ სამთავენლად და მღვდემის წინამძღვრად ამ წელს დაუნიშნათ გურჯაისი (მაჭაყარაიანი).

1794 წ. სიგელი, შეტანილი შიომღვიმის ეპარქიის სსსარეპსში: „ქ. ჩვენ... ირაკლი მეორემან... ესე წიგნი გიბოძეთ... შენ მხარებელის შვილს იაკობს... ერევანს წასულიყავ: საქართველოში (ნათესავი) არავინ გყვანდა რა... (ამისთვის იქილამ მობრუნდიო და) ჩვენ კელმეორედ... შიოს შეგწირეთ... სხვას შენზე კელი არა ჰქონდეს... ჩვენი სათხოვარი არ გეთხოვებოდეს... როგორც სვეტიცხოველის ყმანი და წის იერუსალიმის ყმანი (აღუბ-მიცემობაში) ნახევარს ბაქს აძლევდენ, შენც ნახევარს ბაქს წას შიოს მიართმევდე... და შენ ამილახორის დიმიტრის, ამირინდოსი, იესესი, ნიკოლოზისა, თეიმურაზისა, იოანესი, ქაიხოსროსი და მათის ბიძაშვილებისაგან მოცემული საფიცრის წიგნიცა გქონდა, რომ არას ამილახორს შენთან საქმე არა ჰქონდეს-რა წინამძღვრის მეტსა... დაიწერა... სკედ. :ით: ქქს: უპბ:“ ხელს აწერს ერისკობის წინამძღვარი მღვდემისა გერეასი მაქაფარიანი „ვილოცავ, რათა მეფობდეს მშვიდობით... ჩღყე. მარტის :ა:“.

1790—1800 წ.—სიგელი მღვდემისა № 54, უთაროდ: № 54: „ქ: ნებითა... ესე... წიგნი და სიგელი მოგეცი მე ზედგინიძემ შარმაზანის შვილმან ლუარსაბ და ბერმან შენ წდის შიოს დეკანოზს პეტრესა და იოვანესა, შვილთა და მომავალთა სახლისა თქვენისათა ყოველთავე, ასე რომე მოგყიდე მთაზე მიწა ორის დღისა ქანდურს შარას ზევით ხოლდაბუნთან ლაზარეშვილის მიწამდი. მოგცეს და მოგახმაროს ღწ“... † † † † †

1801 წ.—წერილი მეფის ძის დაეთიას, № 51: „წწო მამანო არხიმანდრიტო ნიკიფორე, არხიმანდრიტო გამალიილ და მამაო გრიგოლ და წწო მამანო მონასტრისანო.

... თქვენი წიგნი მომივიდა და საჩივარი კახეთის სულზედ. ომ(?) ჩემი საკუთარის თეთრით ნასყიდი მამული ომეყა წმიდას მონასტრის შევსწირე: წაერთმევიანა; ეს ამის მეტი არა არს რა, მხოლოდ ეშმაკის მანქანებაა ... (მამულზე

ნუ შესწუხდებითო, რომ ტყუილს მოწმობენო, კანონით უნდა დაიფიცონო. კახეთის მამულებსე (აბოძის).

1804 წ. დეკ. 26. — შიომღვიმის საეკლემია № 42: „... წო შიო... შევედრებ საფარველსა შენსა მე აღგილით იმერთა ქუჩყანით მოსრული დავითაშვილი გი და შვილი ჩემი იოსებ ...უდაბნო შენი მოვილოცე... ვიხილე მამა მონასტრისა, სქესით სოლოღაშვილი არხიმანდრიტი გერონტი და ძმათა სიმრავლენი... უბატონო და უბატონო ვიყავ, მე თვით ნებითა ჩემითა თავი ჩემი შემოვსწირე წა საფლავსა შენსა... ყმდ და მონად მონასტრისა შენისა ...მორჩილ ვიყო... ნება აქეს (არქიმანდრიტს) და უფლება ჩემზედა აყრისა და ავადმოპყრობისა, ვითარცა უფალსა მონასა ზედა... ქეს აქათ: ჩყდ: დეკ: კვ: ქართულს ქკს :უებ:“.

1805 წ. აპრილის :ით: საეკლემია შიომღვი. № 31: „ქ: კათალიკოზ პატრიარქი მცხეთისა, და სრულიად საქართუჭლოხსა მეფის ირაკლის მეორის ძე ანტონი მოგოწერთ ბრძანებასა ამას ჩვენ-მიერსა ძეგვის მოურავო, გედეონისშვილო ნიკოლოას. მერმე მანდ ციხედიდს წდის შიოს ზვარი რომ არის, მაგის ბოძებას და დანებებას შემოგვედრნენ, როგორც რომ ძველად ჰქონიათ, ეგრეთვე ახლა მღვიმის წინამძღვარი გერონტი და ამისნი კრებულნი და ამ საქმისთვის გვიბრძანებია, რომ ჩვენი სახლთხუცესი ამილბარ და აგრეთვე მალაღაშვილი ციხედიდის მოურავი გაბრიელ უნდა შემოჰკრიბო მანდ ციხედიდს და პარკაძე მლუდელიც მოვა მანდა, რომელიც რომ მახსოვრობს მაგ ზერის სამზღვრებას... ყოველივე სამზღვარი იმათის (მოწმების და მახსოვრებას) დაფიცებით და გამოკითხვითა შიოს ზერისა გაარჩიოთ... აპრილის :ით: წელსა ჩყე“ (სეკულად ამტარებ კზნ ანტონი).

1806 წ. იანვრის :კზ: საეკლემია შიომღვიმისა № 53: წერილი, მიცემული ქვათახევის და შიომღვიმის არხიმანდრიტ დოსითეოსისადმი: „შირიშვილს რომელიც მამული ვენახი ჰქონდა, გერონტი არხიმანდრიტის თხოვნისაებრ წერილით მიფართვით მონასტერსა, რომელსაც ვამტყიცებ ბეჭდითა ჩემითა... მე რადგან სახლის უფროსი ვარ, ამ წერილს მე ვაძლევ მაღალ ღირსებასა თქვენსა... წელსა: ჩყე: იანვრის :კზ: ქკს :უებ:“

მონაღვთისა
ამილახვარი
იოთამ

1806 წ., აპრილის :ით: საეკლემია შიომღვიმისა ფურცლადან ქაღალდზე, № 30: „დიკასტერისა ჩნისა მსაჯულთა მიერ განსჯილსა განჩინებასა ამას ვამტყიცებთ აპრილის :კზ: წელსა ჩყე, კათალიკოზი ანტონ“ (სეკულად).

„განჩინება მისი უწმიდესობის დიკასტერიისა მიერ:

მისი უწმიდესობის დიკასტერიის შეკრებულებისა შს მოვიდა ქუბათახევის და მღვმის მაღალ ღირსი არხიმანდრიტი დოსითეოს, არზი მოიტანა დიკასტერიაში და არზის გარდა სხუა წერილებიც მტკიცე და ქეშმარიტი მოილო დიკასტერიაში სრულიად დიდთა და მკირეთა ამილახორის შვილთაგან დამტკიცებული წიგნი, გორის უეზნის სასამართლოსაგანაც დამტკიცებულიყო. რომელიც თავის მონასტრის მამული მეორედ დაებრუნებინათ და ისევ მონასტრისთვის შეეწირათ და ვინ უწყის, რომ თავისი საკუთარი სხუა მამულიც შესწირონ, ვინ კელჰყთფს შლად მისა. ამ წერილებისა ჩუენგან უწინარეს განხილვისა გზირიშვილი დიკასტერიაში მოვიდა და გაბათილებული წერილი ქეშმარიტებად გამოგვიცხადა და ჩნგან წერილიც მიიღო სიცრუით და მზაკუარებით; არ უნდა გაებენა. ამას რომ სიცრუით დიკასტერიაში შემოსრულ იყო და წიგნი დაეტყუნა, ამ სიცრუით დიკასტერიაში შემოსლვისათვის და ჩუენის მოტყუებისათვის კანონი განუწყესეთ ეკლესიის სამსახურისა, რომ შიომღვიმის მონასტრის ხუთი ლიტრა სანთელი უნდა მიართოს აწ და არა ყოველ წლივ; და ეს აღშენებული ვენახი საუკუნოდ მონასტრის დარჩა და როდესაც აღშენებულა ის ვენახი, მუნიდგან აქამომდე კულუხს გარდა ნახევარი მონასტრისათვის უნდა ეძლიევა და იმას კულუხის მეტი არა უძლიევია რა. ამისთვის არც არა იმ მამულიდამ საჭირნახულო მიეცემა და არცა რა სხუა რამ ნივთი; და ის ვენახი საუკუნოდ მონესტრის დარჩა და ის ჩუენი წერილიც დაგვიყენებია და გავგებათილებია, ამისთვის რომ სიცრუით შემოგუატყუა ის გაბათილებული წერილი და დაგუბეჭდენა და ღვინო რომელიც მძლავრებით მიუტაცნია ამ ვენახისა, ისიც სამართლის განწყესებისამებრ მონასტრის უკანვე უნდა მიართოს. ესრეთ განგვისჯია და განგვიჩენია აპრილის :კზ: წელსა ჩყვ.

მდაბალი მიტროპოლიტი მიქაელ? მისი უწმიდესობის დიკასტერიის მწვერი არხიმანდრიტი ჯუარის მონასტრისა ტრიფილე?... დიკასტერიის მწვერი ან-ჩისხატის დეკანოზი სოლომონ... მწერალი გაბრიელ.

1806 წ. მაისის 14. „არქიმანდრიტი ქებათსკეისა, შიომღვიმისა და სსხათა მონასტრთა არქიმანდრიტი დოსითეოს“ სწერს განცხადებას „ბრწენაჯლეთა თაჯადათ, მუსრანხატონის ძეთაგან აღრეულთა შედატორთა წინაშე“ და სთხოვს, „შედატორთა გასაჩუენ ესაო“. შედატორობა დაინიშნა იმის გამო, რომ მუსრანხატონები ეცილებოდენ შიოს მამულებს იმ არკე-დარკეის დროს, რომელიც შეუდგა ზირკელს წლებს რუსების ქართლ-კახეთში დამკვიდრებისას. შედატორად ამორჩეულნი ყოფილან: რეკაზ ერისთავი, ეესტათი ციციანოვი და გიორგი აბილასკაძე.

ეს განცხადება, დატულია შიო-მღ. გუჯრებში, № 46, შეიცავს შიომღვიმის მამულების ისტორიას, შედგენილს საბუთებით და გუჯრებით, რომელნიც ჩვენ უკვე დაბეჭდეთ და ზოგი ცნობებიც შემოაქვს მატიახედამ და სსხა საბუთებიდამ, რომელნიც ჩვენ არ გეჭონდა.

მედიტორებმა გასინჯეს რა განცხადება დოსითეოსისა, გამოუცხადეს მას: აჰ საჩივარს ჩვენ ვერ გადავწყვეტთ, სასჯელმწიფო სამართალში იჩივლეო.

„მოთხოვრებით ვიცით ძველთაგან ისტორიათა, მონასტერი შიომღვიმე უკანასკნელისა მეფისა ფარსმან ხოსროანისა დროს შინა აღშენდა და ამა მეფის სიკვდილისა დღემდე ვიდრე მეფემდე სვიმონისა, რა მოსცა ესე მონასტერი ამილახორიანთა, აჰა დღემდე არს განსრულ წელი :ჩღ:!) და ამა მეფეთა ესოდენთა წელთა შინა... მღვმესა შა იყო დიდი კრებულობა, რომელსაც აღრიცხავს მისტორიე მაშინ ყოფასა ორ-ორი ათასთა მონაზონთასა. ამისთჳ ვეტყჳ წინააღმდეგობა: რით ცხოვრობდა ოსედენი სიმრავლე, უკეთუ არა აქენდა მამული და მონასტერსა? თუ ჰქონდა სადა არს, მიჩვენონ? დღეს რომელიც უჭირავს, ესე არიან ამილახორთაგან შეწირულნი და არა ძველნი“. გვიბრძანებენ: არ გქონდათ მაშინ მამულიო. კმა არს ჩვენდა სიმართლედ დავით დიდისა მონარხისა, ზედწოდებით აღმაშენებელის ანდერძი, რომელსაც შინა მოიღებს მრავალთა ზვართა ქონებასა, წისქვილთა და ხოდაბუნთასა, სოფელთა სითარხნესა და ეგრეთვე მღვიმისა ყმათაგან აძლევს მონასტერსა ყოველსა სარჯულოსა დრამასა საკანონოსა და სხვასა ესრეთ: „ვითარად წდასა მეუფესა ქართლის კზსა უბრძანებია ყოველსა სარჯულოსა სოფელთა მათთასა ნუვინ ეცილებს, თუთ მემღვმის დიაკონმან მოისამართლოს და ეკლესიას ზეთად მოახმარონ“; 2) და ამას ძველსა ანდერძსა აახლებს განსვენებულის მუხრანბატონის კოსტანტინეს წერილი, რომელსა შინა სწერს ესრეთ: „მუხრანბატონის კოსტანტინეს დიდო იმედო, მამასახლისო გიორგი! მანდ წდის შიოს საყდრის სარგო დრამა შიუს უბნისა თუ სხვა რამე შემოსავალი (არს), ყველას ყური შენ მიუგდე, ნურას დაუკარგავ, წინამძღვარს კმაფანეს მოართმევდე.—მაისის :კთ: ქკ: უმა:“ აჰა, თუ არ ვის ულაპარაკნია? როდესაც შიოს უბნის შენობა უწყია, მოუხსენებია მუხრანბატონისათჳს ებიფანე წინამძღვარსა და ეს წიგნი უბოძებია მისისაებრ თხოვისა; და თუ სხალტბა და ნასტავისი ანუ შენ ყოფილიყო ანუ სახმარ, მასცა იღავებდა და ვინათგან ლეკთ სადგურ იყო მაშინ, სახმარ არ იყო უშენთა ადგილთა დავა. გაშინჯეთ, ვითარ ემოწმა ძველთა სიგელთა სანატრელის მუხრანბატონის წერილი; და ამით სჩანს, რომ მონასტრის არის შიოს უბანი და ჰქმარიტადცა თუთ მონაზონთაგან მოსყიდული.

ბრძანებენ: შიოს უბანი ამისთვის ჰქვიან, რომ მონასტრის მხარე არისო. მე ვიტყვი: ესე თქმა უძლიერი არის: რად არა ჰქვიან უმახლობელესთა ადგილთა—ან სხალტბასა, ნასპარსევსა, ან წყალშეტრონსა? და ესე შიოს უბანი არცა მხარე არს მონასტრისა, გარნა ჰქვიან ესე მონაზონთა მეუღაბნოეთა მოსყიდვისამებრ. სხვა არს მუხრანი და სხვა არს შიოს უბანი ისტორიისამებრ ქართ-

1) აჰ ანგარიშებულია სვიმონ მეფის გამეფების წლიდამ: 1558—1004=554 წ.

2) აჰ გვიჩვენებს ზემო დაბეჟილს (გვ. 15—19) დავით აღმაშენებელის „ანდერძს“ (იხ. გვ. 16 და შენიშვნა).

ლისა: „ოსმალ ქართველნი ეკვეთენ ლეკთა მუხრანს, მოსრნეს იგინი და ნაშ-
თნი შევიდეს შიოს უბანსა“. აჰა, სხვა არს მუხრანი და სხვა შიოს უბანი; და
სხვაგანაც მრავალს ალაგს არის ამის მოწმობა.

აქვს მონასტერსა სიგელი სხალტბისა, ნასტაგისისა, რუეთისა, შიოთ უბნისა
და არს სიგელი ესე გ^ი მჟუფისა ბაგრატიონისაგან, რომელსა შ^ა მოიხსენებს ეს-
რეთ: „სხალტბასა, ნუცა რუეთსა და ნუცა შიოს უბანსა ამათ სოფელთა ბრძა-
ნებისამებრ პაპის ჩემისა სარჯულთსა ნუენ ეცილების“³). აჰა თანხმობა მონა-
სტერის სიგელთა: დაჰათ აღმაშენებელს ანდერძი ემოწმება კ^იზის იოანეს ბრძანე-
ბასა⁴) და მის ანდერძს ემოწმება შეიღისშვილი დ^თ აღმაშენებელისა გ^ი მჟუფ⁵), დ-
მიტროს ძე ბაგრატიონისა და შ^დ ამისა თამარ მჟუფისა სიგელა⁶) და შ^დ თამარ მე-
ფისა სვიმონ მეფის სიგელი⁷) და როსტომ მეფისა⁸). აჰა სჩანს, რომ მონა-
სტერისა არის ეს მამული თავის სარჯულთა დრამითა და საკანონოთა“. არას
დროს მომხდარა რომ მეფეს ეკლესიისთვის მამული ჩამოერთმინოს... და თა-
ვადთათვის მიეცეს.

მონასტერი იყო ლეკთა სადგური, სხალტბა და ნასტაგისი უშენი... ეკ-
ლესიის მამულს სიძველე არ შეეხება და თუ ახლა მღვმეხედ შემოვალს მან-
გლისის საყდრისა და ამ გვართა სხვათა ეკლესიათა შეწირულობანი უკმ იქმენ-
ბიან... თრიალეთშიც აქვს მამული შიოს მონასტერსა სათარხნოთა და საჯავახი-
შვილოთა მათა შინა⁹), ეგრეთვე საგურამოს... შენეირად აღმკულ იყო მონა-
სტერი და პოტკოს წყარო დიდის ქირ-შრომით იყო მონასტერში მიყვანილი და
თჳთ ამ წყაროს მკეთებლად ოთხი კომლი კაცი სხალტბისაგან მიყენებული
ჰქონდა და ამ წყაროს ემსახურებოდა. და კვალად სწერია გუჯარსა შ^ა: სხალტბუ-
რითა ძალითა ზედა მივიდოდეთო წყაროსა საწმენდელადო. აჰა სჩანს, რომე
სხალტბო მონასტერისა არის და ახლაც აძლევს მეფე სიმეონ და როსტომ“.

„ოდეს ყაზილბაშნი აპურაბჯენ ქართლსა, მაშინ ეს მონასტერი განაგრე-
ბულ იყო და სავსე კრებულითა და მოუშლელ ყოვლითურთ და დახიზნულ
იყვნეს ქებაებთა შინა და თანა აქვდათ ყოველი საგანძური ეკლესიისა. მაშინ
ბრძოდენ ამათ ყიზილბაშნი და სწადდათ ალება, მაგრამ ვერ შეუძლეს, ვინათ-

³) მეფე-გიორგი VIII-სიგელი იხ. გვ. 72—3, სადაც მოხსენებულია მარტო სხალტბა; დოსითეოსს ალბათ სხვა სიგელი აქვს სახეში.

⁴) იოვანე კ^იზი იხ. გვ. 15—16 და 51. მაგრამ აქ სხვა გუჯარი იგულისხმება.

⁵) ე. ი. გიორგი II, 1073 წ. გუჯარი; იხ. ზემო გვ. 10—12, აქ დოსითეოს სცდ-
ბა, როდესაც გიორგის ჰხადის შვილისშვილად და არა მამად დავით აღმაშენებელისა, რად-
გან ყველა ისტორიული პირები იმ გუჯარისა და თჳთ პალეოგრაფიული მისი ხასიათი უმკველ
ჰყოფს, რომ სიგელი ეკუთნის გიორგი II-ს.

⁶) ზემო დაბეჭდილი. 1202 წ. (იხ. გვ. 25—28; 21—23).

⁷) ზემო დაბეჭდილი, გვ. 79 (1580 წ.—8).

⁸) იხ. ზემო გვ. 81.

⁹) იხ. ზემო, გვ. 15—18.

გან აქენდათ მათ წყალი ესე ბოტკოსი და რადგან ცუდ იქნა შრომა მათი, აღიდეს კელი ყიზილბაშთა, გარნა მუსრასხატრანსან ლეონ¹⁰⁾ უჩვენა მათ გზანი აღვილ ასაღებნი და რქვა მათ: ვიღრე არა მოუწყვიდოთ წყალი, ვერ შემძლებელ ვართ ჩვენ აღებად მათდა. აჰა დამზობის მნებებელი მონასტრისა... ჩამატვირის წყარო იგი, რომელიცა დღესაცა ნიშნად სჩანს და მოკლებულთა წყურვილი-საგან შევისიენენ ყიზილბაშნი და მოსრნეს მოღვაწენი მონაზონნი მახვლითა და იხვარ ყვეს საქონელი მონასტრისა. გასა ესე სიგელნი ზენამან ძიებამან დაიცვნა სხსლსა შინს აძიდასოზანსოასა. მაშინ აოხრდა ეს მონასტერი. ჩვენ არა თუ მის წარსულს საქმესა ვდაობთ, მაგრამ თქვენ მოგახსენებთ, რომელმაც რომ სიცოცხლე მიუღო მონაზონთა, ის გვაში რათ დაერიდებოდა მონასტრის მამულის მიტაცებასა, რომელმან მამულის მოტაცების გულისთჳს დააქცია მონასტერი. მე თქმადცა მეშინის, რამდენი წყევლა სწერია გუჯართა შინა მონასტრისათა მეფეთაგან, კათალიკოზთაგან... შეჩვენებულ ყოფენ მშოგელთა... დასასრულ ითხოვს მონასტერი უკუნეცეს თვისი ქონებული მამული... თქვენ გთხოვთ შედიატორთა გაშინჯოთ ჩემი მოხსენება... წელსა ჩყვ, მაისის იდ. არხიმანდრიტი ქუაბთახევისა, შიომღვიმისა და სხუათა მონასტერთა დოსი-თეოს“.

1806 წ. აკლსისის :ი: შიომღვიმის სიგელა № 47: ქ. ესე შეკრულობის და პირობისა წიგნი მოგართვით თქვენ თავადს გიორგი ამილახვარსა მე სოფელსა სამთავისს მცხოვრებელმან იმერელმან პაატამა ასე რომა მე ჩემის ნებაყოფლობით და დიდის თხოვნით მოვედი და შემოგეხვეწენით და ჩენი თავი ჩვენ ყმით მოგეცით ამ პირობით რომე მანამ თქვენი დაა (sic) ელისაბედ ცოცხალი იყოს, მანამდისინ იმას უნდა ვემსახურო, როგორათაც ბატომცემობის სასახურის რიგი იყოს, და როდესაც ღვთის ნებით თქვენი დაა ელისაბედ გარდაიცვალოს, მაშინ უნდა მამული მომცეთ და წადის შიოს მონასტერსა შეგეწიროთ ყმადა და უნდა ვიყვნეთ მეცა და ჩემი ჩამომავლობაცა ამ მონასტრის მკვიდრნი ყმანი საბოლოოდ და საუკუნოდ. ივლისის :ი: ქკს: უუდ: და თქვენის დის მუახლეც მე მიბოძეთ ცოლათა; და მანამ ცოცხალი იყოს თქვენი დაა, ზემოხსენებულის რიგით უნდა ვემსახურო; და გარდაცვალების შემდგომად დისა თქვენისა, ისიც ზემოხსენებულის განწესებით მიმართვა მონასტერსა და მანამ ცოცხალი იყოს თქვენი დაა, მე იმას ვერ მოვშორდე“ (სქელმოწერანი).

სხვა სქელით:

„ჩუენს სასოსა და სასაფლაოს შიომღვიმის მონასტერს შემოგწირეთ ეს პაატა იმერელი ჩუენ გიორგი ამილახვარმა, როგორათაც ეს ამისგან მორთმეული ჩვენდა პირობის წერილი აცხადებს. ფებერვლის :გ: ქკს :უუვ: თ. გიორგი ამილახვაროვი“.

¹⁰⁾ ეს ლევან, ერეკლეს ძე, სჩანს 1670—1703 წ.

1806 წ. ოკტომბრის :დ. შიომღვიმის საეკლეი № 48:

გორის ზემოეკლეი ზღაღინის სასამართლო (თ. იოსებ თუმანაძე) სწერს თ. აკო-
თანდილ ამილახვარს: „კასის მღვიმის მონასტრის ვენახები რომელიც არის,
რომელიც უფრო სულის ბრძანებით მონასტრის მიჰბარებია, იმ ვენახებს შენ
შენის ძალით ნურას შეეცილები, ანუ იმის გამოსავალს ნურას მიუღებ... ოკ-
ტომბრის :დ: ქკს უქდ“.

მ.

1808 წ. — თებერვლის :ი: საეკლეი № 52: „ჩვენ თავადთა ამილახორიანთ

ეს შეკრულობის და პირობის წერილი წარუდგინეთ მისს აღმატებულებას, სა-
ქართველოს მმართველს, ესრეთითა შეკრულებითითა აღთქმითა, რომელ კუ-
ლავ აღარ შევაწუხოთ და არაფრისთანა არა ვთხოვთ რა, ჩვენის წინაპართა-
გან წმინდის შიოს მონასტრისადმი შეწირულთა ყმათა არცა რა სდებიათ და
აქამომდე არ უძლევიათ რა... ფებერვალს :ი: დღესა, ჩყნ წელსა. თავადი ამი-
ლახორი ოთარ; თ'დი გ'ი ამილახორი; თ. იოანე ამილახოროვი (sic), ემევიას
შვილი; თ. ამილახოროვი ბეჟანისშვილი იოანე; თ. ამილახოროვი ავთანდილ“.

1810 წ. სინოდ. კანტ. საეკლეი № 487: „...შენ სასოსა... მონასტრსა

შიო მღვიმისასა... შე შენდა მსასოებელმან მხვედომან ღვთისამან, ფალავანდიშვი-
ლის ასულმან ელენემ, შემოგწირე საოხად... მეუღლისა ჩემისა ქარუმიძე იოსე-
ბისა... მამის ჩემის ყმის შვილი (მზითავად მოცემული ფაფხაძეს ბაიანასშვილასადმი)
გიორგი... რომელიცა ქერიობითა ჩემითა აღვზარდე, ვითარცა შვილი ჩემი...
არას შეაწუხებდეს (წინამძღვარნი მღვიმისანი) უსამართლოებითა, არცა ვაითე-
ლებოდეს სხვათა უდაბნოსა ყმებთან, ჩემის სულის შვილათა და ჩემის შვილს
საოხათ შემომიწირავს; ესეც უნდა იყოს ჩემი მახსენებელი და მწირველი უდა-
ბნოსა შენსა. სამღვდელთა შემომიწირავს“.

